

YOL ARKADAŞIM
Maksim GORKI
Öyküler

MAKAR ÇUDRA

Kıyıya çarpan dalgaların şırıltısından ve kıyı çalılarının hışırtısından doğan düşündürücü ezgiyi bozkıra yayarak, nemli soğuk bir rüzgâr esiyordu denizden. Kimi zaman hızlanarak, taşıyıp getirdiği buruşuk, sarı yaprakları ateşe fırlatıyor; çevremizi kuşatan güz gecesinin sisi titriyor ve ürkerek geriye çekilip, bir an için, solda sınırsız bozkırı, sağda sonsuz denizi, tam karşımda da elli adım ötemize konmuş olan obasının atlarını bekleyen yaşlı çingene Makar Çudra'nın görüntüsünü açığa çıkarıyordu.

Yaşlı çingene, yakası açık gocuğunun çıplak bıraktığı kıllı göğsüne acımasızca çarpan soğuk rüzgâr dalgalarına aldırış etmeden; yüzü bana dönük, güzel, güçlü bir tavırla yarı uzanmış, kocaman çubuğunu düzle çekiyor, ağzından ve burnundan koyu duman yığınları salıyor; başımın üzerinden bozkırın ölüm sessizliği içindeki karanlığında bir yerlere gözlerini dikmiş, ara vermeden ve rüzgârın keskin vuruşlarından korunmak için herhangi bir harekette bulunmadan, benimle sohbet ediyordu.

- Demek geziyorsun böyle? Çok güzel! Kendine şanlı bir kader seçmişsin şahinim! Zaten gerekli olan da budur. Gezip görecek, hayatın tadını çıkaracak, sonra da yatıp öleceksin... Gerisine kulak asma!

Onun bu görüşüne karşı ileri sürdüğüm düşünceleri kuşkuyla dinleyerek:

- Hayat ha? Başka insanlar ha? diye sürdürdü sözlerini. Hele hele! Sana ne bunlardan? Senin kendi hayatın yok mu? Başka insanlar sensiz yaşıyorlar ve sensiz yaşayacaklar. Yoksa birbirlerine gerekli olduğunu mu sanıyorsun? Sen ne ekmeysin, ne de değnek, kimsenin sana ihtiyacı yoktur.

- Öğrenmek ve öğretmek ha? İnsanlara nasıl mutlu olacaklarını öğretebilir misin bakalım? Hayır şahinim, öğretemezsin. Saçını sakalını ağart da, öğretmek sözünü sonra al ağzına. Ne öğretebileceğini sanıyorsun? Herkes kendisine gerekli olan şeyi biliyor. Akıllı olanlar her şeyi elde eder, aptalların eline zırnık bile geçmez, herkes öğrenmesi gerekli olan şeyi kendi kendine öğrenir...

- Çok gülünç varlıklar şu senin insanların. İç içe girmişler, birbirlerini eziyorlar. Oysa, bak, dünya ne kadar geniş. (Eliyle bozkırı gösterdi.) Herkes çalışıyor. Niçin? Kimin yararına? Kimse bilmiyor. Çift süren bir insan gördüğüm zaman, gücünü ter damlaları halinde toprağa akıttığını, sonra da aynı toprağın içinde çürüyeceğini düşünürüm. Zavallı adam! Ondan hiçbir iz kalmayacak geriye. Dünyayı tarlasından ibaret sanarak, doğduğu gibi, boş bir kafayla ölüp gidecek.

- Peki, niçin doğdu bu adam? Toprağı kurcalamak ve kendisine bir mezar bile kazamadan ölmek için... Özgürlük denen şeyden haberi var mıdır? Bozkırın sonsuzluğu ona ne anlatır? Bu dalga dalga yayılan ezgi onun yüreğine de sevinç salar mı? Hayır! O bir köle olarak doğdu ve bütün hayatınca köle olarak yaşadı, mesele budur işte! Ne gelir elinden? Eğer biraz akıllanırsa, kendini asmaktan başka hiçbir şey...

- Beri bak, şu gözlerimin elli sekiz yıldır gördüklerini oturup kâğıda dökerek olsam, senin o torban gibi bin tanesi almaz. Haydi, gitmediğim bir ülke adı söyle bakayım. Hiç yorulma, söyleyemezsin. Gördüğüm nice ülkelerin adını bile işitmemişindir sen. İşte, hayat diye ben böylesine derim. Durmadan gideceksin. Ne varsa bundadır. Bir yerde uzun süre kalma. Niye kalasın ki? Geceyle gündüz nasıl birbirlerini kovalayarak dünyanın çevresinde dolaşıyorlarsa; sen de hayattan soğumamak istiyorsan, düşüncelerini onun üzerinde toplamaktan kaçın. Hayat üzerine düşünmeye başladın mı, bil ki soğursun ondan... Her zaman böyle olur bu. Zamanında benim başıma da geldi. Hele hele! Benim başıma da geldi şahinim.

- Galiçina'da, hapishanedeydim. Can sıkıntısından, "Ben niçin yaşıyorum?" diye düşünmeye başladım. Hapishane çok sıkıcıdır şahinim, of, öyle sıkıcıdır ki! Aldı mı beni bir keder... Pencereden tarlalara bakarken yüreğimi bir keder alıp başladı mı sıkıma kıskacılarıyla... Niçin yaşadığını kim söyleyebilir? Hiç kimse söyleyemez şahinim! Kendine bu soruyu sormanın da gereği yoktur. Yaşamaya bak, gerisine kulak asma. Gez, dolaş, çevrende olup bitenleri gözle, hiçbir zaman kedere kapılmazsın. Ben o zaman az kalsın kuşağımla kendimi asıyordum... Ya!

- Adamın biriyle konuşuyordum. Sizin Ruslardan, sert bir adam. Ona kalırsa, gönlünün dilediği gibi değil de, Tanrı'nın buyurduğu gibi yaşamalıymış. Tanrı'ya yakarırsan, dilediğin her şeyi vermiş sana. Oysa kendisi delik-deşik, yırtık-pırtık giysiler içindeydi. Dedim ki; "Sana yeni giysiler vermesi için Tanrı'ya yakarsana!" Kızdı, sövüp sayarak kovdu beni. Oysa, az önce insanları bağışlamak, sevmek gerektiğinden söz ediyordu. Eğer sözlerim ona dokunduysa, beni bağışlasaydı ya. Al işte sana öğretmen! Başkalarına az yemek gerektiğini öğretir, kendileri günde on öğün tıknırlar.

Ateşe tükürdü, çubuğunu yeniden doldurarak sustu. Rüzgâr hazin ve kısık bir uğultuyla esiyordu. Karanlıkta atlar kişniyor, tatlı, tutkulu bir Ukrayna şarkısı akıp geliyordu obadan. Makar'ın dilber kızı Nonka söylüyordu bu şarkıyı. Onun göğüsten gelen gür kesini tanıyordum artık. "Merhaba" derken ya da şarkı söylerken, yani her zaman bir tuhaf, hoşnutsuz, tiz bir çınlayışı vardı bu sesin. Esmer, donuk yüzünde bir çarıçenin gururu okunur; gölgeli, koyu kahverengi gözleri karşı konulamaz güzelliğinin bilinciyle, öteki insanlara karşı

horgörüyle parlardı.

Makar, çubuğunu uzattı.

- Çek, dedi. Kız güzel söylüyor değil mi? Hele hele! İster miydin böyle bir dilber sevdalansın sana? İstemezdin ha? Aferin! Kızlara inanma, uzak dur onlardan. Aman aklından çıkarma bunu. Bir kızla öpüşmek, tütün içmekten daha hoştur elbette. Ama onu bir kere öptün mü, özgürlüğü yüreğinden sil artık. Seni öyle görünmez bağlarla kendine bağlar ki, bir daha koparamazsın. Bütün benliğini yitirirsin. Evet! Kendini kızlardan korumalısın! Öyle de yalancılardır ki! Seni dünyada her şeyden daha çok sevdiğini söyler ya, toplu iğne ucuyla şöyle bir dokun bakalım; dünyayı başına yıkar alimallah! Bilirim ben onları! He-hey! öyle bir bilirim ki! İster misin, gerçek bir olay anlatayım sana şahinim? Sen de aklından çıkarma onu. Aklından çıkarmadığın sürece de, kuş gibi özgür olursun.

Zobar adında genç bir Çingene delikanlısı yaşardı bir zamanlar, Loyko Zobar. Bütün Macaristan, Çek ülkeleri, Slavya, uzun sözün kısası, şu denizin çevresinde yaşayan kim varsa tanırdı onu; öyle yiğit bir delikanlıydı işte! O ülkelerde hangi köye gidersen git, Loyko'yu öldürmeye yeminli birkaç adama raslardın. Fakat o yine de yaşayıp giderdi. Eğer hoşuna giden bir at görmüşse, sen o atın bekçiliği için bir alay asker gönder istersen, fark etmez, Zobar mutlaka boy gösterirdi o atın üstünde! He-hey! Sanki kimseden korkusu mu vardı onun? Şeytan bütün takım taklavatıyla birlikte karşısına çıksa, diyelim ki bıçağını çekmeye fırsat bulamadı, herhalde küfürü basar, şeytanların suratlarının ortasına yapıştırırdı tekme. Evet, tam tamına böyle olurdu işte!

Onu tanımayan ya da öykülerini işitmeyen Çingene obası yoktu. Akli fikri atlardaydı Loyko Zobar'ın. Ama çok uzun sürmezdi hevesi. Biraz bindikten sonra hayvanı satar, parayı da sağa sola dağıtırdı. Kimseden gizlisi saklısı yoktu. Eğer sana gerekliyse, git yüreğini iste. Kendi elleriyle koparır, verirdi. Yeter ki, sen hoşnut ol! İşte böyle bir delikanlıydı o, şahinim!

Bizim oba o sıralarda, bundan on yıl kadar önce Bukovina taraflarında göçteydi. Bir gün, -bir ilkbahar gecesi-, ben, Koşuta'ya karşı savaşan asker Danilo, yaşlı Nur, Danilo'nun kızı Radda ve tüm oba halkı bir arada oturuyorduk.

Benim Nonka'yı biliyorsun değil mi? Çariçe gibi kızdır! Ama Radda'nın yanında o bir hiçtir, sözü bile edilmez! Radda'nın güzelliğini sözcüklerle anlatamazsın. Bu güzelliği belki bir keman dile getirebilirdi. Ama o kemani çalmaya da adam gerek...

Çok yiğidin yüreğini kuruttu bu Radda, o-hoo, pek çok yiğidin. Moravya'da, saçları perçem perçem yaşlı bir derebeyi taş kesildi onu görünce. Atının üzerinde, sıtma tutmuş gibi titreye titreye baka kaldı. Çok yakışıklı bir adamdı. Şeytan, bayramlıklarını giyinse o kadar yakışıklı olabilirdi ancak. Kaftanı altın sırmalarla kaplıydı. Böğründeki kılıç; şimşek gibi parlıyor, atı eşiniyor, kılıcını baştan başa kaplayan değerli taşlar ışıltılı ışıltılıydı. Şapkasına da gök parçası gibi mavi bir kadife takılıydı... Böylesine görkemli bir derebeyiydi işte! Radda'ya baktı baktı da:

"- Hey, kız! dedi. Bir öpücük ver, bir kese altın al!"

Radda arkasını dönüverdi.

"- Eğer incittiysem, başla beni, hiç değilse tatlı bakışını esirgeme..."

Yaşlı derebeyi o saat yelkenleri suya indirmişti. Kuşağından bir kese altın çıkarıp Radda'nın ayaklarının dibine fırlattı. Kocaman bir altın kesesiydi bu, kardeş! Fakat kız, sanki kazara çarpyormuş gibi, keseyi ayağının ucuyla çamura itivermesin mi! Haydi bakalım!..

Derebeyi:

"- Alacağın olsun kız!" diye ah etti, atını kamçıladi, bir toz bulutu içinde gözden yitti.

Ertesi gün yeniden çıkıp geldi. Obaya doğru gök gürültüsü bir sesle:

"- Kimdir o kızın babası?" diye gürledi.

Danilo çıktı.

"- Kızını bana sat, ne istersen vereyim!"

Danilo ona şöyle dedi:

"- Domuzlarından vicdanlarına kadar her şeylerini Leh beyleri satar sadece. Ben Koşuta'ya karşı savaşmış adamım, ticaretten anlamam!"

Yaşlı derebeyi öfkeden kıpkırmızı kesildi, tam kılıcına davranmak üzereydi ki, bizimkilerden biri atın kulağına bir köz parçası değdirince hayvan üzerindeki biniciyle birlikte tozu dumana katıp gitti. Biz de toparlanıp yola koyulduk. Birinci gün geçti, ikinci gün baktık, seninki gelip yetişti!

"- Hey!" diye bağırdı. "Tanrı'nın ve sizlerin karşısında, vicdanımın temiz olduğuna yemin ederim. Evlenmek istiyorum onunla. Her şeyimi sizinle paylaşmaya hazırım. Çok zengin bir adamım ben!"

Yalım yalım yanıyor, rüzgâra tutulmuş deve dikenini gibi, eyerin üzerinde sallanıyordu. Hepimiz bir kararsızlık içinde kaldık.

Danilo:

"- Haydi bakalım kız! Konuş!" dedi.

Radda bize bakarak:

"- Gönül rızasıyla karga yuvasına giren dişi kartal gördünüz mü siz? diye sordu.

Danilo gülmeye başladı. Biz de onunla birlikte güldük.

"- Aferin kız! İştittin mi bey? Olmadı bu iş! Sen kendine bir güvercin ara en iyisi, o daha uysaldır."

Yeniden yola koyulduk.

Derebeyi şapkasını başından alıp yere çaldı, atını öyle bir sürdü ki, yer yerinden oynadı sanırsın. İşte Radda böyle bir dilberdi şahinim!

Evet! Gecelerden bir gece oturmuş, bozkırdan dalga dalga yayılan ezgiyi dinliyorduk. Ne ezgidir o! Sanki kanımızı tutuşturuyor, bir yerlere çağırıyordu bizi. İçimizde yle bir şey yapmak isteği uyanıyordu ki, artık yaşamanın da gereği kalmayacaktı ondan sonra. Ya da yaşarsan bütün dünyanın arı olarak yaşayacaktın, şahinim!

Ansızın karanlıklar içinde bir at belirdi. zerinde keman alan bir adamla bize doğru yaklaştı. Adam ateşin yanında atı durdurdu, almayı bıraktı, gülerek bizden yana baktı.

Danilo sevinçle:

"-He-hey!" diye bağırdı. "Zobar, sen misin? Ta kendisi, Loyko Zobar!"

Bıyıkları neredeyse omuzlarına değiyor, saçlarının kıvrımlarıyla karışıyordu. Gözleri yıldızlar gibi pırlı pırlıydı. Ya gülüşü, hey Tanrım, bir gneşti sanki! Atıyla birlikte sanki tek bir demir parçasından dvlmşt. Ateşin kızıllığı içinde kana batmış gibi duruyor, ak dişlerini göstererek gülümsüyordu. Eğer tek bir söz söylenmesinden ya da şu dünyada benim de yaşadığımı fark etmesinden daha önce onu kendi üzüm gibi sevmeysem gözüm kr olsun!

Dünyada böyle insanlar da vardır şahinim! Gözlerine bir kere bakar, ruhunu tutsak ederler. Sen de bundan utanç duymadığın gibi, gururlanırsın bile. Olursan, böyle bir adam ol işte. Böyle adamlar azdır dostum. Fakat iyi ki de azlar. Dünyada iyi şeyler çok olsaydı, nereden belli olurdu iyilikleri? Uzatmayalım! ykmze dönelim!

Radda şöyle dedi:

"- çok güzel alıyorsun Loyko! Bu kadar güzel sesli kemanı kim yaptı sana?"

Loyko gülerek:

"- Kendim yaptım," diye karşılık verdi. "Hem de ağaçtan değil, çok sevdiğim bir kızın göğsünden yaptım onu. Tellerini de kızın yüreğinden kendi ellerimle skp çıkardım. Keman hâlâ biraz yalan söylüyor ama, yay kullanmakta ustayımdır ben!"

Kızların başını döndürüp onları kendimize bağlamak için sık sık başvurulan bir oyundur bu. Ama Loyko yanlış kapı çalmıştı bu kez.

Radda te yana dönüp esneyerek:

"- Bir de Zobar'ın akıllı, becerikli bir adam olduğunu söylerlerdi" dedi. "şu insanlar amma da yalancı oluyor!"

Sonra oradan uzaklaştı.

Loyko, gözleri parlayarak:

"- Vay! Çok keskin dişlerin varmış güzelim!" diye bağırdı.

Atından indi, yanımıza gelerek:

"- Merhaba kardeşler!" dedi. "İşte ben de aranızdayım!"

Danilo:

"- Hoş geldin, safalar getirdin şahinim!" diye karşılık verdi.

pştk, sohbet ettik, sonra yatmaya çekildik... Deliksiz bir uyku çektikten sonra, sabahleyin bir de baktık Zobar'ın kafası bir aputla sarılı. Bu da nesi? Uyurken at tepmişmiş...

Breh, breh, breh! Tabii atın kim olduğunu anlayıp bıyık altından gülmeye başladık. Danilo da bizimle birlikte gülüyordu. Loyko, Radda'ya layık değil miydi sanki? Layıktı elbette! Fakat bir kız ne kadar güzel olursa olsun, ruhu sığ ve dardır. İstersen bir batman altın as boynuna, fark etmez, yine de yaranamazsın. Neyse, uzun sözün kısıası, işte böyle oldu şahinim!

Oralarda yaşayıp gidiyorduk. İşlerimiz fena değildi o sıralar. Zobar da bizimle birlikteydi. Arkadaş diye ben öylesine derim işte! Yaşlı bir adam kadar bilgiliydi. Anlamadığı şey yoktu. Hem Rusça, hem de Macarca okuyup yazması vardı stelik. Kimi zaman öyle bir sohbet açardı ki, ömrün boyunca uyanık kalıp dinlemek isterdin! Hele bir keman çalışı vardı, dünyada onun gibi keman alan bir başkası daha çıkarsa, yıldırım çarpsın beni! Yay tellerin üzerinden bir geçirdi mi yüreğin titrerdi. İkinici geirişinde soluğun tutulur, kulak kesilirdin. Glmseye gülümseye çalardı. Dinlerken, aynı zamanda hem ağlamak, hem gülmek isteğiyle dolardı için. Bakarsın, acı acı inleyen birisi senden yardım ister, sanki bir bıçakla yüreğini oyardı. Bakarsın bozkır, gökyüzüne acıklı masallar anlatırdı. Bakarsın geçen bir kız, yiğit bir delikanlının ardı sıra gözyaşı dökerdi!.. Yiğit delikanlı, bozkıra sevgilisinin adını nlerdi. Ve ansızın, hey anam! Bir de bakmışsın, dolu dizgin, capcanlı bir şarkı çınlamaya başlar, sanki gökteki güneş bile bu şarkının ezgileriyle oynamaya koyulurdu! Ya, işte böyle şahinim!

İnsan bütün varlığıyla o şarkıyı içine sindirir, bütün benliğiyle kölesi olurdu onun. Eğer o sırada Loyko "Davranın bıçaklara arkadaşlar! diye bağıracak olsa, hepimiz bıaklarımızı çeker, gözümüzü kırpmadan yürürdük onun gösterdiği yere. İnsanlara istediği her şeyi yaptırabilirdi. Hepimiz seviyorduk onu, candan seviyorduk. Sadece Radda hiç yüz vermiyordu delikanlıya. İş bu kadarla kalsa neyse ne, üstelik bir de alay

ediyordu onunla. Zobar'a çok sataşlıyordu kız, domuzuna sataşlıyordu! Loyko dişlerini gıcırdatıyor, bıyıklarını çekiştiriyor, gözleri uçurumlardan daha kara, bakıp duruyordu. Kimi zaman öyle bir parlıltı gelirdi ki onlara, korkardın. Geceleri bozkırın uzaklarına açılır, kemanı sabaha kadar ağlar, sanki sahibinin ölen özgürlüğü için gözyaşı dökerdi. Bizlerse yattığımız yerde bu ezgileri dinler, ne yapmamız gerektiğini düşünüp dururduk. Biliyorduk ki, birbirine doğru yuvarlanan iki kayanın arasında durulmaz, ezilirsin. Böylece günler geçip gidiyordu.

Bir gün hep birlikte oturmuş, işlerden konuşuyorduk. Canımız sıkıldı. Danilo, Loyko'ya: "Zobar, bir şarkı söyle de içimiz açılsın!" dedi. Loyko az ötede sırtüstü yatıp gökyüzüne bakan Radda'ya gözlerini dikti, kemanın tellerine dokundu. Öyle ezgiler döküldü ki, keman gerçekten de bir kız yüreğinden yapılmıştı sanırsın. Loyko şu şarkıyı söylemeye başladı:

Hey-hey! Bir ateş yakar bağırmı,
Bozkır nasıl da geniştir!
Atım rüzgâr kadar hızlı,
Bileğim çelik gibidir.

Radda başını döndürdü, azıcık kalkarak şarkıcının gözlerine bakıp hafifçe gülümsedi. Loyko şafak gibi alev alev tutuştu.

Hey-hop! Haydi arkadaşım, davran!
Sürelim atlarımızı dört nala!
Bozkırı kaplamış kara bir duman,
Ama bizi bir şafak bekliyor uzakta!

Hey-hey! Uçarak karşılayalım günü,
Dönüp yükselerek havaya!
Fakat atlarımızın yelesi
Zarar vermesin güzelim aya!

İşte, buydu söylediği şarkı! Kimse böyle şarkılar söyleyemez şimdi! Fakat Radda süzüle süzüle:

"- Sen bari o kadar yükseklere çıkarmasaydın Loyko, korkarım burnunun üstüne bir su birikintisine düşersin de, bıyıkların kirlenir!" demez mi!

Loyko azgın bir canavar gibi baktı kıza, fakat hiçbir şey söylemedi. Sabrederek şarkısına döndü yine:

Hey-hop! Ansızın bir gün doğacak
Sarılıp uyuyacağız senle ben.
Hey-hey! Bir utanç alevi bedenlerimizden
Geçip ikimizi de yakıp kavuracak!

Danilo:

"- Şarkı diye ben buna derim işte!" dedi. "Ömrümde işitmemiştim böylesini. Eğer yalanım varsa şeytanın tütün çubuğu olayım!"

Yaşlı Nur hem bıyıklarını oynatıyor, hem de omuzlarını titretiyordu. Loyko'nun yiğit koçaklaması hepimizin kanını kaynatmıştı! Sadece Radda'ydı hoşnut olmayan. Üzerimize bir kova buzlu su döker gibi:

"- Kartal çılgınlığına özenen sivrisineğin biri, bir gün tam böyle vızıldıyordu işte!" dedi.

Danilo kızına dönerek:

"- Sen kamçılanmak istiyorsun galiba Radda?" diye çıkıştı.

Zobar şapkasını yere çaldı, yüzü toprak gibi karararak şöyle dedi:

"- Dur Danilo! Kızgın katıra çelik gem gerek! Kızını bana karılığa ver!"

Danilo:

"- Amma da laf!" diye gülümsedi. "Alabilirsen al, senin olsun!"

Loyko:

"- Pekâlâ!" dedi ve Radda'ya şunları söyledi:

"- Bana bak kız, o kadar böbürlenme! Senin gibi çok kız gördüm ben, hey anam, çok kız gördüm! Fakat hiçbiri senin kadar sarsmadı yüreğimi. Eh, Radda, ruhumu tutsak ettin! Ne yapalım? Başa gelen çekilir! Üstüne binip kendinden kaçabileceğin bir at yok!... Tanrının, kendi vicdanımın, babanın ve bütün burada bulunanların önünde, bana varmanı istiyorum. Fakat, sakın bana gem vurmaya kalkışma. Ben özgür bir adamım, gönlümün dilediği gibi yaşamak isterim!"

Sonra dişleri sıkılmış, gözleri çakmak çakmak, Radda'ya doğru yürüdü. Elini kıza uzattı. Eh, bozkır atı Radda'ya da gem vuruldu diye düşünüyorduk ki, delikanlının, kolları havada sallanarak küt diye ensesi üstüne yere yuvarlandığını görmemiz bir oldu!..

Bu ne iştir? Loyko'nun yüreğine bir kurşun değmişti sanki. Radda onun ayaklarına bir kamçı dolamış, sonra

da kendine doğru çekmişti. Loyko'nun düşmesinin nedeni buydu.

Kız yeniden uzanmış, kımıldamadan, sessizce gülümsüyordu. Loyko yere oturmuş, sanki çatlayacağından korkuyormuşçasına, başını ellerinin arasına almış, sıkıştırıyordu. Sonra sessizce kalktı, kimsenin yüzüne bakmadan bozkırın içerlerine doğru yürüyüp gitti. Nur bana: "Onun peşinden git!" diye fısıldadı. Ben de gecenin karanlığında, Loyko'nun peşi sıra sessizce bozkıra süzüldüm. Evet, işte böyle oldu şahinim!

Makar çubuğundaki külleri silkti, yeniden tütün doldurmaya başladı. Ben kaputuma daha sıkı sarındım, yere uzanıp onun güneşten ve rüzgârdan kararmış yaşlı yüzüne bakmaya koyuldum. Başını sert, keskin bir hareketle sallayarak kendi kendine bir şeyler mırıldandı. Ağarmış bıyıkları kımıldadı, rüzgâr saçlarını savurdu. Üzerine yıldırım düşmüş yaşlı bir meşeyi andırıyordu. Fakat yine de güçlü, sağlam ve mağrurdu. Deniz, eskisi gibi kıyıyla fısıldaşıyor, rüzgâr yine onun hışirtisini bozkıra yayıyordu. Nonka şarkı söylemiyordu artık. Fakat gökyüzünde toplanan bulutlar, gün gecesini daha da karartmışlardı.

Loyko başını öne eğmiş, kollarını kamçı gibi sarkıtılmış, ağır adımlarla yürüyordu. Dere kıyısına varınca bir taşın üzerine oturdu, derin bir ah çekti. Merhametten yüreğim parça parça oldu. Ama yine de yanına varamadım. Acı karşısında sözün ne değeri var? Öyle değil mi? Ya! Bir saat, iki saat, üç saat geçti. O kımıldamadan, öylece oturuyordu.

Ben de az ötede uzanmıştım. Aydınlik bir geceydi. Ay, bozkırı gümüş ışıklarına boğuyor, uzaklar kolayca görülüyordu.

Ansızın Radda'nın obadan bize doğru hızlı hızlı geldiğini gördüm.

İçim sevinçle doldu. "Yaşasın!" diye düşündüm. "Aslan kızdır şu Radda!"

Delikanlıya doğru yaklaştı. Loyko hâlâ bir şeyin farkında değildi. Elini onun omuzuna koydu. Loyko titredi, ellerini gevşeterek başını kaldırdı ve sıçramasıyla bıçağına davranması bir oldu. Vay! Baktım, boğazlayacak kızı! Hemen obaya seslenip Loyko'nun üzerine atılmak üzereydim ki, Radda'nın sesini işittim:

"- Bırak onu! Kafanı parçalarım yoksa!"

Bir de baktım, Radda elinde bir tabanca tutuyor, namlusunu da Zobar'ın alınına doğrultmuş! Vay şeytanın kızı! Eh, şimdi güçleri eşit, bakalım bundan sonra ne olacak diye düşündüm.

Radda tabancayı kuşağına sokarak:

"- Dinle!" dedi. "Buraya seni öldürmeye değil, uzlaşmaya geldim, bırak o bıçağı!"

Delikanlı bıçağı yere attı, asık bir yüzle kızın gözlerine bakmaya başladı. Görülecek şeydi bu kardeş! İki insan karşı karşıya durmuş, canavarlar gibi birbirlerine bakıyorlar. İki de öylesine iyi, öylesine yiğit kişiler. Parlak ay, bir de ben, onlara bakıyoruz.

Radda:

"- Dinle beni Loyko," dedi. "Seni seviyorum ben!"

Öteki elleriyle ayakları bağılıymışçasına, sadece omuzlarını oynattı.

"- Çok yiğit gördüm. Ama sen yiğitlikte de, güzellikte de hepsinden üstünsün. Hangisine bir göz kırpsam bıyıklarını keser, istesem hepsi ayaklarıma kapanırdı. Fakat ne anlamı var bunun? Hiçbiri gerçekten yiğit değildi. Hepsini de sünepe gibi olacaktı karşımda. Dünyada yiğit çingeneler çok azaldı Loyko, çok azaldı! Şimdiye kadar kimseyi sevmedim, fakat seni seviyorum. Ama özgürlüğü de severim ben! Özgürlüğü senden daha çok seviyorum Loyko! Ben sensiz yaşayamam, sen de bensiz yaşayamazsın. İşte bu yüzden, bütün benliğimle benim olmanı istiyorum. İşliyor musun?"

Delikanlı gülümsedi:

"- İşliyor! Sözlerin yüreğime sevinç veriyor! Devam et!"

"- Bir şey daha var Loyko. İstedikğin kadar kaçamak yap, nasıl olsa yeneceğim seni, benim olacaksın. Öyleyse boş yere zaman yitirme. Öpüşlerim, okşayışlarım seni bekliyor... Seni öyle bir öpeceğim ki Loyko!.. Öpüşlerim vahşi hayatını unutturacak sana... Ve yiğit Çingenelerin öylesine hoşlandıkları canlı şarkıların bozkırda çınlamayacak artık... Bana, Radda'ya aşk şarkıları, tatlı şarkılar söyleyeceksin... Öyleyse zaman yitirme boş yere. Demem o ki, genç bir oğlanın yaşlı yoldaşına boyun eğmesi gibi, yarın bana boyun eğeceksin. Bütün obanın önünde ayaklarıma kapanıp sağ elimi öpmeni istiyorum. İşte o zaman senin karın olacağım."

Bak sen iblisin kızının istediğine! İşitilmiş şey değildi bu! Yaşlılar, çok eskiden Karadağlılarda böyle bir âdetin bulunduğundan söz ederlerdi ya, Çingeneler arasında hiçbir zaman böyle bir şey olmamıştı! Haydi bakalım, bundan daha gülünç bir şey bulabilir misin şahinim? Bir yıl kafa patlatsan, bulamazsın!

Loyko sarsıldı; göğsünden yaralanmışçasına öyle bir haykırdı ki, bütün bozkır çınladı. Radda titredi, fakat hemen toparlandı.

"- Haydi, yarına kadar hoşça kal, fakat yarın sana emrettiğim şeyi yapacaksın. Tamam mı Loyko?"

Zobar:

"- Tamam!" diye inledi. "Yapacağım!" ve ellerini kıza uzattı.

Radda delikanlıya bakmadı bile. Zobar, rüzgârın biçtiği bir ağaç gibi sendeledi; yarı hıçkırarak, yarı gülererek yere kapaklandı.

Lânet olası Radda, delikanlıyı böylesine yiyip bitirmişti işte. Onu güçlkle kendine getirebildim.

Tüh! Hangi şeytan ister insanların acı çekmesini? İnsan yüreğinin acıdan yırtıla yırtıla inlediğini işitmekten

kim hoşlanır? İşin yoksa, düşün artık!...

Obaya döndüm, olup bitenleri yaşlılara anlattım. Düşünüldü, işin nereye varacağını beklemeye karar verildi. Sonra ne oldu bak: Akşamüstü hepimiz ateşin çevresinde toplandığımızda Loyko da geldi. Bir gece içinde korkunç kötüleşmiş, zayıflamıştı. Çökük gözlerini yere indirdi, kimsenin yüzüne bakmadan şunları söyledi:

"- Bakın ne oldu arkadaşlar: Bu gece yüreğimi gözledim; eski, özgür hayatıma yer bulamadım onda... Orada sadece Radda yaşıyor, hepsi bu! İşte o, güzel Radda, bir çariçe gibi gülümsüyordu! Özgürlüğünü benden daha çok seviyormuş. Bense onu özgürlüğümden daha çok seviyorum. Ona varasıya kadar, bir şahinin ördeklerle oynaması gibi kızlarla oynayan yiğit Loyko Zobar'ın onun güzelliği karşısında nasıl boyun eğdiğini göresiniz diye emrettiği üzere hepinizin önünde Radda'nın ayaklarına kapanmaya karar verdim. Sonra benim karım olacak, beni öylesine sevip okşayacak ki, içimden sizlere şarkı söylemek gelmeyecek artık. Yok olan özgürlüğüme yanmayacağım! Öyle değil mi Radda?"

Delikanlı gözlerini kaldırarak kuşkuyla Radda'ya baktı. Kız hiçbir şey söylemeden başını sertçe salladı, eliyle ayaklarını gösterdi. Bizler, taş kesilmişçesine bakıyorduk. Hattâ, Loyko Zobar'ın -bu kız Radda bile olsa- bir kızın ayaklarına kapandığını görmemek için çekip bir yerlere gitmek istiyorduk. Yüreklere acısı bir şeydi bu.

Radda:

"- Haydi!" diye bağırdı Zobar'a.

Delikanlı:

"- Dur bakalım, acele etme, istediğin olacak. Bıkacaksın hattâ..." diyerek güldü. Sanki gülmedi de, bir çelik çınladı sanırsın. Sonra bize dönerek:

"- İşte her şey tamam arkadaşlar!" dedi. "Ne kalıyor geriye? Radda'nın yüreği bana söylediği gibi sağlam mı gerçekten? Geriye bunu denemek kalıyor sadece. Kusura bakmayın kardeşler, ben de bunu deneyeceğim şimdi!"

Biz daha onun ne demek istediğini anlayamadan, Radda'nın yerde yattığını görmemiz bir oldu. Zobar'ın sapına kadar saplanmış eğri bıçağı göğsünde sallanıyordu. Donakaldık.

Radda bıçağı çekip çıkardı, bir yana fırlattı, kara saçlarının bir tutamını göğsüne bastırdı ve gülümseyerek; gür, açık bir sesle:

"- Elveda Loyko! Böyle yapacağını biliyordum!..." dedi ve öldü...

Görüyor musun kızı şahinim? Yalanım varsa Allah belamı versin! Böylesine iblis bir kızdı!

Loyko bozkıra dönerek:

"- He-hey! Şimdi ayaklarına kapanabilirim işte gururlu kraliçe!" diye haykırdı. Yere atıldı ve dudaklarını ölü Radda'nın ayaklarına bastırarak öylece kaldı. Bizler şapkalarımızı çıkarmış, sessizce duruyorduk.

Böyle bir durumda ne yaparsın şahinim? Haydi bakalım! Nur, "Bağlayalım onu..." diyecek oldu, fakat hiçbirimizin Loyko Zobar'ı bağlamaya kalkmayacağını, içimizin böyle bir şey götürmeyeceğini o da biliyordu. Elini sallayarak bir kıyıya çekildi. Danilo, Radda'nın bir yana fırlattığı bıçağı yerden aldı, ağarmış bıyıklarını oynatarak uzun uzun baktı ona. Üzerinde Radda'nın kanı kurumamıştı daha. İnadına eğri, inadına sivri bir bıçaktı bu. Sonra Zobar'a yaklaştı, bıçağı onun sırtına, tam kalbinin hizasına sapladı. Eski asker Danilo, Radda'nın babasıydı ne de olsa!

Loyko, Danilo'ya dönerek; açık, anlaşılır bir sesle:

"- Bak hele!" dedi ve Radda'ya yetişmeye gitti.

Öylece bakakaldık. Radda elindeki bir tutam saçı göğsüne bastırılmış, açık gözleri mavi gökyüzüne dikili, yatıyordu. Onun ayaklarının ucunda da yiğit Loyko Zobar uzanıyordu. Perçemleri dağılmış, yüzü görünmez olmuştu.

Derin bir düşünceye dalmıştık hepimiz. Yaşlı Danilo'nun bıyıkları titriyordu. Gür kaşlarını çatmış, gözlerini gökyüzüne dikmiş, bir şey söylemeden öylece duruyordu. Akbaba gibi apak bir adam olan Nur, yüzükoyun yere uzanmış, zayıf omuzları sarsıla sarsıla ağlıyordu.

Ağlanacak şeydi bu şahinim!

-... Gidiyorsan dosdoğru kendi yolundan git, bir yana sapayım deme. Hayat dediğin budur işte, gerisine kulak asma!...

Makar sustu. Çubuğunu tütün kesesine yerleştirerek gocuğunun önünü örttü. Damla damla bir yağmur serpiştirmeye, rüzgâr şiddetlenmeye başlamıştı. Deniz boğuk, kızgın bir sesle gürlüyordu. Atlar, birbiri arkasına, sönmekte olan ateşe yaklaşıyor; iri, akıllı gözleriyle bizi inceleyerek sessiz bir halka halinde çevremizde toplanıyorlardı.

Makar onlara okşayıcı bir sesle:

"- Hop, hop, hey!" diye ünledi. Sonra kuzgun renkli sevgili atının boynuna eliyle vurdu, bana dönerek "Uyuyalım artık" dedi ve gocuğunu başına çekip toprağa uzanarak sessizliğe gömüldü.

Ben uyuyamıyordum. Gözlerimi bozkırın karanlığına dikmiştim. Orada, havada, Radda'nın bir çariçe kadar güzel ve mağrur görüntüsü yüzüyordu. Elindeki bir tutam saçı göğsündeki yaraya bastırılmıştı. Esmer, ince parmaklarının arasından damla damla akan kan, ateş kızılığında yaldızcıklar gibi toprağa dökülüyordu.

Yiğit Loyko Zobar'ın görüntüsü de onun peşi sıra akıp gidiyordu. Gür, kara perçemleri yüzüne dökülmüştü. Onların altından da soğuk, iri gözyaşı damlaları birbiri arkasına yuvarlanıyordu...

Yağmur şiddetleniyor; deniz, eski asker Danilo'nun kızı Radda'yla yiğit Loyko Zobar'a, bu güzel ve mağrur Çingene çiftine karanlık, görkemli bir ağıt yakıyordu. Onlar gecenin karanlığında, sessizce, yavaş yavaş koşuyorlar, yakışıklı Loyko mağrur Radda'ya bir türlü yetişemiyordu.
1892

YEMELYAN PİLYAY

- Tuza gitmekten başka çare kalmadı! Bu iş bize çok tuzluya oturacak ya, hiç yolu yok kardeşçik. Bu gidişle açlıktan kuyruğu titreteceğiz yoksa.

Arkadaşım Yemelyan Pilyay bunu söyleyip elini tütün kesesine attı, sabahtan beri belki onuncu kez çıkarıp baktı. Onun tıpkı dünkü gibi bomboş olduğuna akli kesince içini çekti, tükürdü, sırtüstü uzandı. Kızgın bir güneşle aydınlanan bulutsuz göğe bakarak ılık çalmaya koyuldu.

Odesa'dan üç verst ötede, deniz kıyısında bir kumsala uzanmış, aç karnına yatıyorduk. Ne kadar aradıysak iş bulamamıştık orada. Yemelyan, başını bozkıra, ayaklarını denize vererek uzanmıştı. Kıyıya doğru birbiri arkasına koşup gelen dalgalar, onun çıplak ve kirli ayaklarını yumuşak bir hışırtıyla yakıyor; arkadaşım güneşten kamaşan gözlerini kırıştıtarak kâh bir kedi gibi geriniyor, kâh vücudunu denize doğru biraz daha kaydırıyordu. O zaman dalgalar neredeyse omuz başlarına kadar çıkıyor, bu da pek hoşuna gidiyordu onun. Ben limandan yana bakıyordum. Mavi, yoğun bir duman tabakasıyla örtülü direkler yığını görünüyor; çapa zincirlerinin boğuk şangırtıları, lokomotiflerin çığlıkları bize kadar ulaşıyordu. Orada, karnımızı doyurma konusunda sönüp giden umudumuzu canlandıracak bir şey göremeyip ayağa kalktım; Yemelyan'a:

- Davran öyleyse! dedim. Tuzlaya gidiyoruz.

Yemelyan, gözlerini gökyüzünden ayırmadan:

- İyi ya, git!.. dedi. Bakalım üstesinden gelebilecek misin bu işin?

- Orada belli olur.

O, parmağını bile kıpırdatmadan:

- Demek gidiyoruz ha? diye söylendi.

- Gidiyoruz dedik ya!

- Pekâlâ! Ne yapalım? İştir... gideceğiz... Yerin dibine batası Odesa da burada, olduğu yerde kalacak! Şeytanlar götürsün onu!.. Liman kentiymiş!.. Hıh!.. Allah belasını versin!..

- İyi, iyi... Anladık... Kalk da gidelim. Sövüp saymakla karnımız doymaz.

- Nereye gidiyoruz? Tuzlaya mı? Peki... gideriz... Fakat orada da elimize bir şey geçmeyeceğini unutma kardeşçik...

- "Gidelim" diyen sendin.

- İyi ya... Sözümü geri alacak değilim... Ama yine de elimize bir şey geçmeyecek!..

- Niye?

- Niye ha?.. Orada bizi dört gözle beklediklerini, varır varmaz: "Hoş gelip safalar getirdiniz Yemelyan ve Maksim efendiler; eşek sudan gelinceye kadar çalışın ve paracıklarımızı alın!.." diyeceklerini mi sanıyorsun? Yok azizim... Hiç öyle olmayacak! Şu anda her ikimiz de derilerimizin sahibiyiz; bunu unutma!..

- Anladık... Uzun etme... Kalk da gidelim artık...

- Dur bakalım!... Orada ne olacak biliyor musun? Dosdoğru tuzla müdürünün karşısına çıkacak, son derece saygılı bir tavırla: "Sayın soyguncu, merhametli kan içici!" diyeceğiz. "Derilerimizi işkembene sunmaya geldik! Altmış kapık karşılığında onları yirmi dört saat yüzmek lütfunda bulunmaz mısınız?" Eh... Belki o zaman işe alırlar bizi...

- İnceldiği yerden kopsun... Hadi, davran da gidelim... Akşam üstü dalyana uğrar, ağların ayıklanmasına yardım ederiz. Bakarsın akşam yemeğini çıkarırız böylece.

- Akşam yemeği ha? Bak bu olabilir! Balıkçılar yiğit insanlardır. Dozururlar bizi. İyi ya... gidelim öyleyse... Fakat elimize bir şey geçmeyeceğini de aklından çıkarma kardeşçik. Bu hafta işimiz hep ters gitti. Düzeleceği de yok...

Sırılsıklam bir halde kalktı; silkindi. İki un çuvalının birbirine eklenmesiyle yapılmış pantolonunun ceplerini araştırdı; bomboş çıkan ellerini yüzüne yaklaştırarak ağlamaklı bir sesle:

- Zırnık bile yok!.. dedi. Dört gündür arıyorum; hiçbir şey çıkmıyor! İşler pek kötü kardeşçik!..

Ara sıra laflaşarak kıyı boyunca yürümeye başladık. Ayaklarımız küçük deniz hayvanlarının kabuklarıyla kaplı yumuşak kumsala batıp çıkıyor, dalgalar uyumlu hışırdıyordu. Denizin taşıyıp getirdiği ağdalaşmış denizanalarına; şişmiş, karmış ağaç parçalarına ve küçük balıklara raslıyorduk kimi zaman... Serin, taze bir meltem denizden bozkıra doğru esiyor, kumları tozularak uzaklaşıyordu.

Neşeli bir adam olan Yemelyan bugün sıkıntılıydı. Onu eğlendirmek için:

- Yemelyan, bir şeyler anlatsana! dedim.

- Anlatırdım anlatmasına ya, insanın midesi boş olunca dili de dönmüyor kardeş! Şu dünyada çeşit çeşit insana raslarsın; ama midesi olmayana raslayamazsın! İnsanın midesi doldu mu, ruhu da canlanır! Her şeyin başı midedir...

Sustu. Sonra:

- Eh, kardeşçik... diye sözlerini sürdürdü. Şimdi şu deniz bin ruble fırlatıverseydi bana! Hey anam be! Hemen bir meyhane açardım. Seni yanıma yamak alır, kendime de tezgahın arkasında bir döşek serdirip bir şarap fıçısını hortumla ağızıma bağlatırdım. Canım biraz neşelenmek istedi miydi, "Hey Maksim!" diye bağırdım, "Aç şu musluğu" Lık-lık-lık... İç babam içerdim... Oğlum Yemelyan, yutkun bakalım... Ne hoş olurdu be!.. Köylü milletine, o toprak sahiplerine de bilirdim yapacağımı... Soyup soğana çevirir, derilerini yüzer yüzer de içine saman teperdim!.. "Yemelyan Pavlıç! Veresiye bir kadehcik içsem!.." "Ha?.. Ne dedin?.. Veresiye mi?.. Veresiyemiz yok arkadaş!.." "Yemelyan Pavlıç!.. Acı bana!.." "Peki, önce biraz terle de bir düşüneyim; sonra bir kadehcik veririm belki..." Hah! Hah! Hah! Bilirdim o şeytanlara yapacağımı...

- Bu kadar merhametsiz olmanın sebebi ne? Görmüyor musun, köylü de aç!..

- Ne? Köylü de aç, öyle mi? Peki, ben aç değil miyim? Ha?.. Kardeşçik... Doğdum doğal açım ben... Hem de hiçbir kanun maddesi söz etmez bundan... Ya!.. Köylü açmış... Niçin? Kıtıktan mı? Kıtık onun kendi kafasında!.. Tarladaki kıtlık sonra gelir, anladın mı?.. Niçin yabancı ülkelerde kıtlık olmuyor? Çünkü ordaki insanların kafası ense kaşımak değil, düşünmek için yaratılmış!.. Ya... Kardeşçik... Oradaki insanlar istediler mi bugünün yağmurunu yarına ertelerler. Güneş yakıcı olmaya başladı mı onu da bir bulutla örtüverirler. Ya biz? Biz ne yapıyoruz? Hiç!.. Neyse, canı cehennem!.. Şimdi bin rublem olsa da bir meyhane açsaydım, gerisi vız gelirdi...

Sustu, elini alışkanlıkla yine tütün kesesine attı. Çıkardı, evirip çevirdi, baktı... baktı... öfkeyle tükürdü ve denize fırlattı onu.

Dalgalar bu kirli armağanı önce bir parça açığa sürüklediler, fakat az sonra gerisin geri getirip kıyıya bıraktılar.

- Demek almıyorsunuz ha? Şimdi görürüz!..

Yemelyan ıslak keseyi yerden aldı; içine bir taş koydu; kolunu hızla sallayarak denizin uzaklarına fırlattı.

Güldüm.

- Hey!.. Niçin dişlerini gösteriyorsun?.. Ne insanlar be!.. Kitap okuyor, hatta onları yanında taşıyor, ama bir insanı anlayamıyor! Dört gözlü hayalet!..

Banaydı bu söz. Yemelyan'ın adamakıllı kızgın olduğunu anladım. Çünkü ancak herkese ve her şeye karşı nefretle dolu olduğu zamanlar gözlüklerime dil uzatırdı. Yoksa, elimde olmaksızın taşıdığım bu süs, onun gözünde özel bir saygı kazandırmıştı bana. Tanıştığımız ilk günlerde, hatta bir Romanya gemisine birlikte kömür yüklerken, ikimiz de şeytan gibi kapkara kesildiğimiz, ikimiz de paçavralar ve yara bere içinde olduğumuz halde, bana hep "Siz" demekten kendini alamamış, hep saygılı bir tavırla konuşmuştu.

Özür diledim ve onu bir parça olsun yatıştırabilmek için yabancı ülkelere söz açtım. Az önce yağmur ve güneş için söylediklerinin gerçeklere dayanmadığını, bunların mitolojiden çıkma şeyler olduklarını anlatmaya koyuldum.

Yemelyan arada bir:

- Bak hele!.. Vay canına!.. Demek öyle!.. diye söylenip duruyordu ya, onun şu sırada ne yabancı ülkelere, ne de orada yaşayan insanlara aldırış etmediğini seziyordum. Bu konu kendisini her zaman ilgilendirdiği halde, o sırada beni hemen hemen hiç dinlemiyor; gözlerini kısmış, uzaklara bakıyordu.

Bir ara eliyle belirsiz bir hareket yaparak:

- Varsın öyle olsun, dedi. Ben senden şunu sormak istiyorum: Şimdi paralı bir adam çıkarsa karşımıza, (yüzüme yandan bir göz attı, sözcüklerin üstüne basa basa tekrarladı) hem çok paralı bir adam; şu dünyada biraz da insanca yaşamak için eşekler cennetine gönderir miydin onu?

- Şüphesiz ki hayır! diye karşılık verdim. Hiç kimse mutluluğunu bir başkasının hayatıyla satın alma hakkına sahip değildir.

- Ya!.. Öyle mi dersin... Bunlar kitap laflarıdır oğlum; kitaplarda yazar. Bu saçmaları ilk olarak yumurtlayan efendi, başı darda kalsa, gözünü kırpmadan canını alırdı bir başkasının. Hiç kuşum yok bundan. Hak! Senin hak dediğin şey budur işte!..

Yemelyan'ın iri yumruğu burnumun dibinde bitiverdi.

- Herkes şu ya da bu biçimde işte bu hakka dayanarak işini yoluna koyar! Anladın mı?

Gözlerini kıstı, soluk renkli kaşlarını çatarak sustu.

Ben de susuyordum. Kızdığı zaman ona karşı çıkmakla bir şey elde edilemeyeceğini öğrenmiştim artık.

Dalgaların getirip ayaklarının dibine bıraktığı bir ağaç parçasını denize fırlatarak içini çekti:

- Şimdi bir parça tütün olsaydı...

Baktım, sağımızda, bozkırda iki çoban oturuyor. Yemelyan:

- Merhaba delikanlılar! diye seslendi. Bir parça tütününüz yok mu?

Çobanlardan biri arkadaşına döndü; çiğnediği ot parçasını tükürerek:

- İşittin mi Mihail, tütün istiyorlar, dedi.

Mihail bizimle konuşmadan önce izin almak istemiş gibi gökyüzüne baktı, sonra bize dönerek:

- Merhaba! dedi. Nereye gidiyorsunuz?

- Oçakov'a. Tuzlaya.

- Vay anasını!

Adamların yanında bir yere oturarak sustuk.

- Hey Nikita! Şu heybeni toparla da kargalar gagalamasın...

Nikita, bıyık altından gülerken heybesini toparladı. Yemelyan dişlerini gıcırdattı.

Mihail:

- Demek tütün istiyorsunuz? diye sordu.

Ben:

- Çoktandır içmedik, dedim.

- Ne yapalım, içseydiniz!..

Yemelyan gözlerini belerterek:

- Hey, Ukraynalı şeytan! diye kükredi. Eğleniyor musun bizimle? Piç! Bozkırda dolaşmaktan insanlığını da mı yitirdin yoksa? Tepene yumruğu indirirsem gık demeden geberirsin.

Çobanlar sıçrayıp kalktılar. Elllerinde uzun sopaları, yan yana durdular.

- Hey ahbablar, canınız dayak istiyor galiba!.. Haydi, yaklaşın da görelim...

Ukraynalı şeytanların canı dövüşmek istiyordu. Besbelliydi bu. Sıkılmış yumruklarına, çakmak çakmak parlayan gözlerine bakılırsa, Yemelyan da kavgadan kaçıcı değildi. Benimse, hiç niyetim yoktu böyle bir çatışmaya. Tarafları uzlaştırmaya çalışarak:

- Kardeşler, durun! dedim. Arkadaş sinirlendi, hepsi bu. Siz de eğer verebilerseniz bir parça tütün verin, yolumuza gidelim.

Çobanlar birbirlerine bakıp gülüştüler:

- Şunu daha önce söyleseydiniz ya!

Mihail elini yeleğinin cebine soktu, kocaman bir tütün kesesi çıkarıp bana uzattı.

- İstedğin kadar al!

Nikita da heybesinden büyük bir ekmek parçasıyla bolca tuzlanmış bir yağ topağı çıkarıp uzattı. Aldım. Mihail güldü; biraz daha tütün verdi.

Nikita:

- Sağlıcakla kalın! dedi. Teşekkür ettim.

Yemelyan öfkeyle toprağa çöktü; adamların duyabilecekleri bir sesle:

- Domuz oğlu domuzlar! diye homurdandı.

Ukraynalı çobanlar salına salına, arada bir bize göz atarak bozkırın derinliklerine doğru çekip gittiler. Ben de Yemelyan'ın yanbaşına çöktüm, onlara artık aldırmadan, büyük bir iştahla ekmekle yağı yemeye koyulduk. Yemelyan ağzını şiddetle şapırdatıyor, burnundan hızlı hızlı soluk alıyor ve nedense gözlerini benden kaçırmaya çalışıyordu.

Akşam olmak üzereydi. Denizin enginlerinde bir karanlık belirdi; az sonra dalgalar bulanık, koyu mavi bir renge büründüler. Altınimsı bir kızılılıkla çevrelenmiş sarı ve leylak renkli akşam bulutları ufka dizildiler. Gitgide koyulaşan karanlık, bozkıra doğru kaydı. Ötede, bozkırın en uzak noktasında, batan günün ışınları erguvan renkli kocaman bir yelpaze gibi açılarak toprağı ve gökyüzünü yumuşak, tatlı bir aydınlıkla ışıttı. Dalgalar uyumlu bir hışırtıyla kıyıya çarpıyordu. Kıyıda pembemsi, enginlerde koyu mavi bir renge bürünen deniz, şaşılacak kadar güzel ve görkemliydi.

Yemelyan:

- Şimdi tütünümüzü içelim işte! dedi. Şeytan götürsün sizi, Ukraynalılar! (Ve Ukraynalı çobanları kafasından büsbütün silmenin ferahlığıyla derin bir soluk alarak.) Daha gidelim mi, yoksa burada mı geceleyelim? diye sordu.

Yürümeye üşeniyordum.

- Burada geceleyelim! dedim.

- İyi ya...

Toprağı sırtüstü uzandı, gözlerini gökyüzüne dikti. Arada bir tükürerek sigarasını tütürüyor, bense akşamın güzelliğini içime sindire sindire çevreme bakıyordum. Dalgaların tekdüze ezgisi, hışırdayarak bozkıra yayılıyordu.

Yemelyan ansızın:

- Paralı bir adamı zokalamak hiç de yabana atılacak şey değil! dedi. Hele işi iyi ayarlarsan..

- Boş lafı bırak! diye karşılık verdim.

- Boş laf mı? Ne boş lafı? Kırk yedi yaşındayım ve yirmi yıldır bu işe yoruyorum kafamı. Benim hayatım hayat mıdır? Bir köpek hayatı! Hatta ondan da kötü!.. Onun bir kulübesi, kemirecek bir parça kemiği vardır hiç değilse!.. Ben bir insan mıyım? Hayır kardeş, değilim. Bir solucandan, vahşi bir hayvandan daha kötüyüm. Beni kim anlayabilir? Hiç kimse! Peki... Eğer insanların rahat bir hayat yaşayabileceklerini biliyorsam, niçin ben de öyle yaşamayayım? Ha? Hayat sadece o iblisler için midir?

Ansızın yüzüme baktı, çabuk çabuk:

- Biliyor musun, dedi. Bir gün az kalsın oluyordu bu iş... Ama Allah kahretsin! Bir budalaydım, aptalın tekiydim!.. Acıyacağım tuttu! İster misin anlatayım sana bu hikâyeyi?

Tabii üsteletmedim. Yemelyan bir sigara daha sararak başladı:

Kardeşçik; Poltava'da oldu bu iş... Sekiz yıl önce, bir kereste tüccarının yanında çalışıyordum. İşe gireli bir yıl olmuştu; durumum da kötü sayılmazdı. Ansızın kendimi içkiye kaptırıp patronun altmış rublesini bu işe yatırdım. Üç ay hapse attılar beni. Çıktığımda ne yapacağımı şaşırıp kaldım. Nereye gidersin? Ne üstte var, ne başta. On param yok. Kentte tanıyorlar; kimse iş vermez. Karanlık işler çevirmekle ün yapmış bir adamdan söz edildiğini işitmişim. Bir meyhane işletiyor, kentın serserilerine yataklık ediyordu. Gidip onu buldum. İyi yürekli, son derece akıllı ve dürüst bir delikanlı çıktı karşıma. Büyük bir kitaplığı vardı. Çok okuyan, hayatın bütün cilvelerini bilen bir kimseydi.

- Pavel Petroviç, yardım edin bana! dedim.

- Tabii, diye karşılık verdi. Görevimiz. Aynı hamurdan yapılmış insanlar birbirlerine yardım etmelidir. Burasını evin belle. Yaşa, ye, iç, dünyada olup bitenleri gözetle!

Kardeşçik, çok akıllı bir adamdı bu Pavel Petroviç! Kendisine büyük saygım vardı. O da çok severdi beni. Kimi zaman bütün bir gün tezgahın arkasında oturur, Fransız haydutlarının serüvenlerini anlatan kitaplar okurdu yüksek sesle. Zaten bütün kitapları haydutluk, soygunculuk, adam öldürme işleri üzerine dönerdi. Hayran kalırdım bu Fransızlara. Hikâyelerini dinlerken kendimden geçerdim... Olağanüstü çocuklardı bunlar; olağanüstü işler çevirirlerdi. Kafa ve kol işiydi yaptıkları. Ah, ne yiğit adamlardı be! Fakat bir yerde mutlaka çuvallar, kitabın sonunda birdenbire adaletin pençesine düşüverirlerdi. Her şey tuzla buz olurdu...

Pavel Petroviç'in hikâyelerini dinleyerek iki ay geçirdim orada. Meyhaneye karanlık delikanlılar girip çıkar; birtakım parlak şeyler, saatçikler, bilezikler, buna benzer incik boncuk getirirlerdi. Yaptıkları işin kendilerine bir hayrı dokunmadığını görüyordum. Pavel Petroviç getirilen eşyaları yarı fiyatına satın alırdı. Bu konuda hiç hile hurda yapmaz, parayı tıkr tıkr sayardı. Sonra bir şenliktir başlar; içki ısmarlamaydı, bağırıp çağırmaydı derken, soygunu yapan delikanlının cebinde metelik kalmazdı. Ufak işlerdi bunlar kardeşçik! Kah biri, kah öteki, adaletin pençesine düşerdi. Hem de ne için? Yüz ruble çalınmış da, ondan! Yüz ruble! Bir insanın hayatı yüz rubleden fazla etmez mi acaba? Sersemler!

Bir gün Pavel Petroviç'e:

- Bütün bunlar çok ahmakça şeyler, dedim. İnsan bu gibi işler için kolunu bile kıpırdatmamalı.

Bana:

- Hım!.. diye karşılık verdi. Şimdi bunu nasıl anlatmalı sana? İnsanların kendilerine saygısı yok; işte meselenin düğüm noktası burada! Kendi değerini bilen bir adam yirmi kapik uğruna bir kilit kırarak elini kirletir mi? Asla! Beni ele alalım: Şimdi ben, Avrupa kültürü almış bir insan olarak, yüz rubleye satar mıyım kendimi?

Ve kendini bilen bir insanın nasıl davranması gerektiği konusunda bana çeşitli örnekler verdi. Böylece uzun süre konuştuktan sonra:

- Pavel Petroviç, dedim. Çoktandır şansımı denemek istiyorum ben de. Bu düşünce aklımdan çıkmıyor. Görmüş geçirmiş bir insan olarak bu konuda benden öğütlerinizi esirgemeyin.

- Hım!.. Niye esirgeyeyim... diye karşılık verdi bana. Fakat bir iş adamı olarak karını ve zararını kendine göre hesaplamam gerektiğini de unutma!. Neyse... Obaimov'u tanırsın. Kereste deposundan Vorskla yoluyla hep tek başına döner. Bildiğin gibi, paracıkları da hep üstündedir. Kahyadan haftalık geliri almıştır çünkü. Günde üç yüz rublelik, hatta daha çok satış yaptıklarına göre, gerisini sen hesapla! Ne dersin bu işe?

Düşünceye daldım. Obaimov eski patronumdu. Bir taşla iki kuş vurmuş olacaktım. Hem bana yaptığını ödetecek, hem de iyi bir vurgun vuracaktım.

- İyice bir düşünüyem, dedim.

Pavel Petroviç:

- Zaten başka türlü olmaz, diye karşılık verdi.

Yemelyan sustu; sigarasını ağır ağır parmakları arasında döndürdü. Güneşin son ışınları da hemen hemen sönmüştü. Sadece küçük, pembe bir ışık demeti; gittikçe kararan gökyüzüne tiftik tiftik yayılan yumuşak bir bulutun ucunu süslüyordu. Bozkır kederli, derin bir sessizliğe gömülmüştü. Dalgaların kesiksiz, tekdüze şıpırtısı, bu kederli sessizliği daha da belirginleştiriyordu. Denizin üstünde birbiri arkasına yıldızlar parlamaya başladı. Bunlar o kadar parlak, o kadar ışıltılı ki, güneyin kadife gibi göğünü süslesinler diye daha dün yapılmışlardı sanki.

"İşte kardeşçik... Bu işi kafamda iyice tasarlayıp aynı gece Vorskla yolu kıyısındaki çalılıklarda pusuya yattım. Kalın bir demir çubuk vardı elimde. Aklımda yanlış kalmadıysa, ekim sonlarında oluyordu bu iş. Gece, bir insanın kalbi kadar karanlıktı... Pusuya yatmak için daha elverişli bir yer bulamazdım. Hemen ilerde, nehrin üzerinde bir köprü vardı. Ucundaki tahtalardan birkaç tanesi eksik olduğu için yayan geçmek zorundaydı buradan. Öylece sinmiş, bekliyordum. İçim o kadar kötülükle doluydu ki, bir değil bin tüccar gelse temizlerdim! Kafamda en ufak bir pürüz yoktu. Bir vuruş, tamam!.. Ya!.. Her şey bu kadar basitti işte! Bütün sinirlerim yay gibi gerilmiş, bekliyordum. Tek bir vuruş! Paralar cebe! Evet! Tek bir vuruş! Bundan daha kolay

bir şey olamazdı.

Sen, insan istediği şeyi yapabilir diye düşünüyorsundur belki. Yok kardeşçik, yok! Yarın ne yapacağını söyle bakayım. Saçma! Hangi yöne gideceğini bile söyleyemezsin. Ben orada pusuya yatmış, kereste tüccarının geçmesini bekliyordum. Ama evdeki hesap çarşıya uymadı. Öyle bir işle karşılaştım ki, dünyada aklına gelmez.

Baktım, kent yönünden bir gelen var. Elinde bastona benzer bir şey, sarhoş gibi sendeleye sendeleye ilerliyor. Bir yandan da birbirini tutmaz bir şeyler mırıldanıp çıkıyor. Biraz daha yaklaşıncı ne göreyim: Bir kadın! Evet, bir kadındı bu! Hey gidi kör şeytan!.. Az daha yaklaş da boynunu bir okşayivereyim! diye düşünürken, o dosdoğru köprüye yürüyüp birdenbire:

- Dostum niçin, niçin? diye haykırmazın mı!..

Kardeş, öyle bir haykırıştı ki bu, içim parçalandı. Hay Allah! Ne iştir!.. Kadın tam benim bulunduğum yere doğru geliyordu. Toprağa sımsıkı abanmış, tir tir titriyordum. Az önceki kararlı adam ben değildim sanki. Yaklaştı... Yaklaştı... Neredeyse ayağı bana takılacak. Yine birdenbire, yürek paralayıcı bir sesle:

- Niçin? Niçin? diye haykırdı ve ansızın oracığa, hemen yanıbaşına yuvarlandı.

Öylesine çıkırıyordu ki kardeş, anlatamam. Onu dinlerken içim paralanıyor, fakat soluk bile almadan öylece yatıyordum. Hıçkırıklar dinmek bilmiyordu. İçimi bir keder kapladı. Kalk, kaç buradan diye düşündüm. Tam o sırada ay bulutların arasından çıktı. O kadar parlaktı ki, ortalık gün gibi aydınlandı. Dirseklerimin üzerinde doğrulup ona bir göz attım. İşte o zaman, kafamdaki bütün tasarılar uçup gitti; yüreğim duracak gibi oldu... Minnacık bir genç kızdı bu, kardeşçik. Çocuk denebilecek kadar küçük bir şeydi. Şakaklarında buklecikleri, akça pakça bir çocuk. İri iri açılmış gözlerinden kocaman yaşlar yuvarlanıyor... Omuzcukları titriyor, titriyor... İçim cız etti kardeşçik. Yüreğimi bir ateş dağladı sanki. Öh! Öh! Öh! diye öksürdüm.

Kızcağız:

- Kim o? Kim o? Kim var burada? diye bağırdı.

Korkmuştu besbelli... Hemen ayağa kalkıp:

- Benim, dedim.

- Siz kimsiniz?

Gözleri korkudan bir kat daha büyümüştü. İncecik bedeni rüzgâra tutulmuş, küçük bir yaprak gibi tir tir titriyordu. Ya!.. İşte böyle!.. "Kimsiniz?" diye sordu bana...

Yemelyan güldü.

- Kim miyim? İlkın, benden korkmayın küçük hanım. Size bir kötülüğüm dokunmaz. Ben baldırıçıplaklar takımından biriyim. Anlarsınız ya...

Sonra da bir yalan uydurdum tabii. Orada adam öldürmek için pusu yattığımı söyleyecek değildim ya!..

- Benim için hepsi bir, diye çıkırdı. Ben kendimi nehre atmaya geldim.

Kardeş; öyle bir sesle söyledi ki bunu, yüreğim titredi. Dediğini yapacağı besbelliydi. Çok kötü bir durumda kalmıştım. Onun için ne yapabilirdim acaba?

Yemelyan ellerini kederle iki yana açtı; pırıl pırıl bir gülümsemeyle yüzüme baktı.

Ansızın konuşmaya başladım kardeşçik. Neler söylediğimi bilmiyorum. Fakat sözlerimi dinlerken ben de heyecanlanıyordum. Anlatmak istediğim, onun o kadar genç ve güzel oluşuydu. Gerçekten de güzeldi, kardeşçik, çok güzeldi! Eh, neyse!.. Adı Liza'ydı. Ne söylediğimi bilmeden konuşup duruyordum. Konuşan kalbimdi. O, gözlerini açmış, beni şaşkın şaşkın dinlerken, ansızın gülümseyiverdi!..

Yemelyan, yüreği dağlanmış gibi, bozkırı çınlatan bir sesle haykırdı. Gözlerinde yaşlar tanelenmiş, yumruklarını havaya kaldırmıştı.

O gülümseyince, içim eridi sanki. Önünde diz çöktüm:

- Küçük hanım! Küçük hanım! dedim.

Başkaca bir söz çıkmadı ağızımdan. O, kardeşçik, başımı ellerinin arasına aldı, yüzüme bakarak tıpkı bir resim gibi gülümsedi. Dudakları kımıldıyor, bir şeyler söylemek istiyordu. Sonunda gücünü toplayarak:

- Sevgili dostum, siz de benim gibi mutsuzsunuz, değil mi? dedi. Öyle değil mi? Ha? Söyleyin, iyi dost!

İşte böyle söyledi. Ve kardeşçik, beni alınımdan, tam şuracıktan öptü! Anlıyor musun? Hey Tanrım! Öptü beni!.. Dostum! Kırk yedi yıllık hayatımda bundan daha güzel bir şey olmadı! Ya? İşte böyle! Oysa ben hangi niyetle gitmiştim oraya! Eh, hayat!..

Başını ellerinin arasına alarak sustu.

Bu tuhaf öykü çok etkilemişti beni. Derin uykuya dalmış bir insan gibi geniş göğsü düzenle inip kalkan denize bakarak susuyordum.

Sonra kalkıp:

- Beni eve kadar götürün, dedi.

Yan yana yürümeye başladık. Sanki bulutların üstünde yürüyordum. O da yanıbaşımdaya hikâyesini anlatıyordu bana. Zengin bir ailenin tek kızımı. Şımarık büyütülmüş, anlarsın ya? Ders versin diye bir öğrenci tutmuşlar. Çocuklar birbirlerine âşık olmuş. Sonra oğlan gitmiş; kız da onu beklemeye başlamış. Anlaşmaları böyleymiş. Okulu bitirdikten sonra evleneceklermiş. Fakat gidiş o gidiş; oğlan dönmemiş bir daha. Kıza da "Sen bana yaramazsın" diye bir mektup göndermiş. Kızın onuru kırılmış tabii. Kendini

öldürmeye karar vermiş.

Hikâyesi buydu işte. Böylece evlerinin önüne kadar geldik. Bana:

- Dostum, elveda! dedi. Yarın gideceğim buradan. Paraya ihtiyacınız var mı? Ha? Çekinmeyin, söyleyin.

- Hayır küçük hanım, dedim. Hayır. Teşekkür ederim.

O durmadan:

- Ne olur çekinmeyin, söyleyin! diye ısrar ediyor; bense:

- Hayır, ihtiyacım yok küçük hanım, diyordum.

Kardeş, dünya gözümde değildi o sırada. Vedalaşıp ayrılırken tatlı bir sesle:

- Seni hiçbir zaman unutmayacağım, dedi. Ne kadar tanıyıyorsam da... umurumda değil!"

Yemelyan içini çekerek bir sigara daha sardı.

Gitti. Ben kapılarının önündeki bir sekiye oturdum. İçim hüznü doluydu. Gece bekçisi gelip:

- Ne arıyorsun burada, dedi. Bir şey yürütmek niyetindesin, değil mi?

Bu sözler yüreğime ok gibi değdi. Suratinin ortası budur deyip bir yumruk yapıştırdım bekçiye! Bağırınlar, düdüklükler... Haydi bakalım karakola! İyi ya, gideriz... Umurumdaydı sanki!.. Yolda bekçiye bir yumruk daha indirdim. Gece nezarette kaldım. Sabahleyin salıverdiler. Doğru Pavel Petroviç'in yanına gittim.

Gülerek:

- Nerelerde sürttün? dedi.

Baktım, çünkü adamdı. Fakat yine de yeni bir şey görür gibiydim onda. O güne kadar fark etmediğim bir şey.

Olup biteni bir bir anlattım. Beni asık bir yüzle dinledi, sonra:

- Yemelyan Pavlıç! Siz bir budala ve bir hayvansınız, dedi. Defolup gitmek lütfunda bulununuz!

Ne olmuş? Adam haklı değil miydi sanki? Çıkıp gittim. Ya! Başımdan işte böyle bir olay geçmişti kardeşçik!"

Sustu; ellerini boynunda kenetleyip uzandı, gökyüzünü seyretmeye koyuldu. Gök kadife gibi, yıldızlar cıvıl cıvıldı. Dört bir yanımız derin bir sessizliğe gömülmüştü. Dalgaların şimdi daha hafiflemiş, yumuşamış hissettirisi; uykulu, ölgün bir iç çekiş gibi geliyordu kulaklarımıza.

1893

ÇELKAŞ

Limandan yükselen toz bulutu güneğin mavi göğünü karartmıştı. Güneşin kızgın ışınları yeşilimtrak denize ince, boz renkli bir tül perde arkasından geliyor gibiydiler. Deniz de bulanık bir renk almıştı. Kürek vuruşları, vapur çarkları, sağa sola hareket eden Türk filikalarıyla diğer mavnaların keskin omurgaları, su yüzeyinde derin yarıklar açıyordu. Granit yığınlarını andıran dalgalar, üzerlerinde taşıdıkları ağırlığın altında ezilmişçesine inliyor, köpüre köpüre kabararak kıyıyı ve mavnaların bordasını dövüyorlardı. Denizin üstünde binbir türlü pislik yüzüyordu.

Zincir şakırtıları, birbirine çarpan yük vagonlarının çıkardığı gümbürtü, kaldırımın üzerine atılan demir tabakalarının madeni haykırışı, yük arabalarının zangırtısı; kimi zaman tiz bir çığlığı, kimi zaman böğürtüyü andıran vapur düdüklükleri; hamalların, tayfaların, gümrükçülerin bağırışları; bütün bu sesler tek bir ezgi, bir iş günü ezgisi olarak birleşiyor, kabarıp yükseliyor, limanla gökyüzü arasında bir yerde asılıp kalıyordu.

Kazanç Tanrısı Mercurius'un şerefineydi bütün bu uğultu.

Fakat gemilerden; granit ve demir yığınlarından yükselen sağırlaştırıcı gürültünün arasında insan sesleri güçlülükle işitiliyor, cılız ve gülünç kalıyordu. İnsanların kendileri de gülünç ve zavallıydılar. Limandaki gürültünün asıl yaratıcıları onlardı. Ama çevrelerindeki demir yığınlarıyla, üst üste istif edilmiş yük sandıklarıyla, gümbür gümbür öten vagonlarla, yani kendi yarattıkları şeylerle karşılaştırıldıklarında; sırtlarındaki yükün ağırlığı altında iki büklüm, kan ter içinde sağa sola koşup duran bu varlıklar pek gülünç kalıyorlardı. Kendi ürünlerinin tutsağı olmuşlar, kişiliklerini yitirmişlerdi.

Yüzleri gözleri kapkara, toz toprak içinde adamlar, iskeleye yanaşmış kocaman iki geminin ambarına yük taşıyorlardı. Motorları har har çalışan, düdüklükleri öten, pervaneleriyle suyu köpürten gemiler, hamalların haline gülüyor gibiydiler. Midelerine bir lokma ekmek sokabilmek için mavnaların demirden karınlarını binlerce kilo tahilla dolduran hamal dizileri, insanın içinde hem gülme, hem ağlama duygusu uyandırıyor. Sıcaktan, gürültüden ve yorgunluktan bunalmış, sırtlarındaki paçavraları sürükleyerek sağa sola koşuşan insancıklarla, kocaman gövdeleri güneş altında parıl parıl parlayan makineler arasındaki fark korkunçtu. Oysa bu makineleri insanlar yaratmıştı. Üstelik onları harekete geçiren şey de motordan önce yine insan gücüydü.

Gürültü, insanın kulaklarını sağır ediyor; toz, burun deliklerini, gözleri dolduruyor; sıcak, yakıp kavuruyordu. Her yanı öyle bir gerginlik kaplamıştı ki, sanki ansızın bir patlama olacak, hava temizlenecek, rahat soluk alınabilecek, gürültü dinecek, insanı umutsuz bir öfkeyle dolduran bu sinir bozucu kargaşalık yok olup her yerde sessizlik, rahatlık, güzellik egemen olacaktı.

Saat onikiyi vurdu. Son vuruşun titreşimleri de havada kaybolunca, gürültü biraz hafifledi; az sonra da boşuk

bir homurtuya dönüştü. İnsan sesleriyle denizin şıpırtısı işitilmeye başlamıştı artık. Öğle paydosuydu.

I

Çalışmayı bırakan hamallar, gürültücü kümeler halinde sağa sola dağıldılar. Satıcı kadınlardan aldıkları öteberiyi yemek için gölgeli köşelere çekildiler. Grişka Çelkaş görüldü bu sırada. Limanda tanımayan yoktu bu eski kurdu. Azılı bir ayyaş, becerikli, gözüpek bir hırsız olduğu herkesçe bilinirdi. Kaba kadifeden pantolonu adamakıllı aşınmıştı. Yalınayak ve şapkasızdı. Sırtındaki yırtık pırtık basma mintan; sivri, fırlak kemikleriyle, tunçlaşmış derisini açıkta bırakıyordu. Yer yer ağarmış saçlarının dağınıklığından, yabancı bir hayvaninkini andıran sivri suratındaki bozuk ifadeden, az önce uyandığı anlaşılıyordu. Kır düşmüş bıyıklarında bir saman çöpü sallanıyordu. Bir başka saman çöpü de sol yanağının tüyleri arasındaydı. Az önce kopardığı küçük bir ihlamur dalını kulağının arkasına iliştimişti. Bu uzun boylu, fırlak kemikli adam, sırtını hafifçe eğmiş, limanın taşları üzerinde ağır ağır yürüyor; sivri, gaga burnunu sağa sola çevirerek kültrenği gözlerinin soğuk bakışlarıyla hamalları süzüyordu. Arkasına bağladığı ellerinin uzun, eğri büğrü parmaklarını sinirli sinirli oğuşturuyor; burma bıyıkları bir kedininkiler gibi kıpırdıyordu. Burada, kendisi gibi yüzlerce serseri arasında da; bir şahini andıran yırtıcı görünüşüyle hemen göze çarpıyordu. Av arayan yırtıcı bir kuş gökyüzünde nasıl usul usul süzülürse, tıpkı onun gibi rahat, sakin bir tavırla yürüyor; fakat, içinde ne hainlikler kaynadığı ilk bakışta belli oluyordu.

Kömür sepetlerinin gölgesine oturmuş yemek yiyen bir hamal grubunun yanından geçerken; ablak suratındaki kırmızı lekelerden, boynundaki tırnak izlerinden, az önce dayak yediği anlaşılan tıknaz bir delikanlı kalktı; Çelkaş'ın yanısıra yürümeye başlayarak hafif bir sesle:

- İki sandık kumaş kaybolmuş... Gümrük Koruma Memurları arıyorlar, dedi.

Çelkaş delikanlıyı kaygısızca süzerek:

- Eee? diye sordu.

- Esi, mesi yok. Arıyorlar işte. Gerisine aklım ermez.

- Kendilerine bir yardımım dokunur diye, beni mi arıyorlar yoksa?

Çelkaş bunu söylerken eşya ambarına doğru baktı, alaylı alaylı gülümsedi.

Delikanlı:

- Ne halin varsa gör! deyip geri döndü.

- Hey, dur hele! Seni kim ıslattı böyle? Fena pataklamışlar ulan... Mişka'yı gördün mü buralarda?

Delikanlı:

- Çoktandır görmedim! diye bağıarak arkadaşlarının yanına gitti.

Çelkaş herkesle laflaşarak biraz daha yürüdü. Fakat her zamanki neşesi, hazırcevaplığı yoktu bugün.

Canının sıkın olduğu anlaşılıyordu. Sorularına kısa, kestirme karşılıklar verip geçiyordu.

Koyu yeşil üniforması toz toprak içinde bir Gümrük Koruma Memuru, ansızın bir eşya denginin arkasından çıktı, kasılarak Çelkaş'ın yolunu kesti. Bir eli kılıcının sapındaydı. Öteki eliyle serserinin yakasını tutmaya çalışarak:

- Dur! Nereye gidiyorsun? diye sordu.

Çelkaş bir adım geriledi. Gümrük Memuruna bakıp soğuk soğuk gülümsedi.

Serseriye korkutmak isteyen memurun hileci, kırmızı surati büsbütün kızardı; yusuvarlak oldu. Kaşlarını çatıyor, gözlerini faltaşı gibi açıyor, büsbütün gülünçleşiyordu.

Sonra kızgın bir sesle:

- Sana bir daha limana girme, yoksa kırarız kemiklerini denilmedi mi, diye bağırdı. Hangi cesaretle geliyorsun?

Çelkaş istifini bozmadan:

- Merbaha Semyoniç! Çoktandır görüşmedik, diyerek elini memura uzattı.

- Keşke bir daha hiç görüşmesek! Çek arabanı!

Fakat Semyoniç da elini uzatmıştı.

Çelkaş kerpeten gibi parmaklarının arasına aldığı bu eli bırakmadan, ahbaçça sallayarak:

- Ne diyecektim... diye mırıldandı. Mişka'yı gördün mü, Mişka'yı?

- Mişka da kim? Mişka'dan filan haberim yok benim! Çek arabanı hemşerim! Ambarcı görürse fena olur bak...

Çelkaş kendi bildiğini okuyordu:

- Canım, hani şu geçen sefer "Kostroma"da birlikte çalıştığım kızıl saçlı herif.

- Birlikte hırsızlık yaptığımız desene! Senin o Mişkan hastanede yatıyor şimdi. Ayağına demir çubuk düşmüş. İyilikle söylüyorum, çek arabanı, yoksa fena olacak!...

- Hele hele! Bir de Mişka'yı tanımadığını söylüyordun, bal gibi tanıyormuşsun işte! Bugün niye bu kadar öfkелisin Semyoniç?

- Benimle çene yarıştıracığına voltayı alsan daha iyi olur!

Memur öfkelenmeye, sağa sola bakınmaya başladı. Bir yandan da elini Çelkaş'ın çelik gibi pençesinden

kurtarmaya çabalıyordu. Çelkaş gür kaşlarının altından sakın sakın bakıyor, adamın elini bırakmadan konuşmasını sürdürüyordu:

- Acele işe şeytan karışır. Biraz daha hoşbeş edelim de, sonra nasıl olsa gideceğim. Ee, ne var ne yok?.. Karın nasıl? Çocuklar ne âlemde? (Dişlerini göstererek sırttı..) Bir boş zaman olsa da ziyaretinize gelsem diyorum, ama nerde... Kafayı çekmekten zaman mı kalıyor?

- Hadi, hadi, bırak zırvayı! Şakanın sırası mı şimdi, şeytan herif! Bana bak, ben... Hey, yoksa evlerde, sokaklarda mı soygunculuğa başlıyorsun artık?

- Niye? Buradaki mallar sana da, bana da ömrümüzün sonuna kadar yeter... Yeter de artar bile! İştittin mi, iki sandık kumaş yürütmüşler yine! Bana bak, Semyonıç, ayağını denk at! Yakalanayım deme!..

Gümrük Koruma Memuru öfkeden kıpkırmızı kesildi. Titredi, ağzı köpürdü, bir şeyler söylemek istedi. Çelkaş adamın elini bıraktı. İstifini bozmadan, uzun adımlarla gerisin geri liman kapısına doğru yürümeye başladı. Memur da sövüp sayarak onun arkasından gidiyordu.

Çelkaş'ın keyfi yerine gelmişti. Elleri pantolonunun ceplerinde, hafif bir ıslık tutturmuş, sağa sola laf atarak usul usul yürüyordu. Hamallar da onun şakalarına aynı şekilde karşılık veriyorlardı. Yemeklerini yiyip bitirmişler, sırtüstü yatmış dinleniyorlardı şimdi. İçlerinden biri:

- Hey, Grişa! diye bağırdı. Bakıyorum hükümet güvenliği altındasın!

Çelkaş:

- Ayaklarım çıplak da, Semyonıç çöp batmasın diye peşimden geliyor, dedi.

Liman kapısına vardılar. İki asker Çelkaş'ın üstünü başını yoklayıp serseriye yavaşça sokağa ittiler.

Çelkaş sokağı geçti, meyhanenin önündeki sekiye oturdu. Yüklü arabalar liman kapısından gürültülerle, birbiri arkasına çıkıyordu. Onların yerine de, arabacıları sarsıntıdan zangın zangır titreyen boş arabalar giriyordu. Limandan keskin bir toz bulutuyla, korkunç bir gürültü yükseliyordu...

Bu azgın kargaşalığın ortasında Çelkaş tam kıvamında hissediyordu kendini. Az emek, çok ustalık isteyen oldukça yüklü bir kazanç bekliyordu onu. Ustalığına güveni tamdı. Yarın cebi kâğıt paralarla doluyken nasıl şen şakrak dolaşacağını düşünerek gözlerini kırıştırdı... Arkadaşı Mişka'yı anımsadı birden. Eğer ayağını yaralamamış olsaydı, çok işe yarayacaktı bu gece. İş tek başına belki de kıvıramayacağını düşünerek kendi kendine sövüp saydı. Hava nasıl olacaktı acaba?.. Başını kaldırıp gökyüzüne baktı, sonra yeniden sokağı gözetlemeye başladı.

Sırtında kaba ketenden mavi bir mintan, ayağında aynı cins ketenden bir pantolon, çarıklı, yırtık pırtık kasketli genç bir oğlan sırtını başka bir sekiye dayamış, kaldırımın üstünde oturuyordu. Yanında da küçük bir çıkınla, sapsız bir orak duruyordu. Orak kuru otla sarılmış, bir sicimle sıkıca bağlanmıştı. Geniş omuzlu, tıknaz yapılı; yüzü güneşten, rüzgârdan yanmış, sarışın bir delikanlıydı bu. Kocaman mavi gözleriyle saf saf Çelkaş'a bakıyordu.

Çelkaş dişlerini gösterdi, dilini çıkardı, gözlerini faltaşu gibi açıp suratını buruşturarak oğlanın yüzüne baktı.

Önce bir şey anlamayan delikanlı gözlerini kırıştırdı. Sonra "Deliye bak!" diye bağırarak bir kahkaha attı, orağını taşlara çarpa çarpa, çıkınını toz toprak içinde sürükleyerek Çelkaş'ın sekisine yaklaştı. Serserinin paçasını çekiştirerek:

- Babalık, keyfin yerinde galiba!.. dedi.

Çelkaş gülümseyerek:

- Öyle oldu evlat!.. diye karşılık verdi. (Bu çocuk bakıslı koca oğlan hoşuna gitmişti birdenbire.) Ne o, ekin biçmekten mi geliyorsun?

- Öyle!... Dönüm başına yarım kapık... İşler çok kesat! Kum gibi adam kaynıyor! Nereye baksan bir sürü aç var. Fiyatlar düşmüş. Kuban'da hektar başına altmış kapık alırdım. Gel keyfim gel!... Hele eskiden, dönüm başına üç ruble, dört ruble, hatta beş rubleye kadar verdikleri olurmuş!..

- Eskiden ha!.. Eskiden bir Rus delikanlısını görmek için üç ruble verirdi be! On yıl önce ben geçimimi öyle sağlardım işte. Kasabanın birine gidip "Hey!" diye bağırdım, "Gözünüzü açın, bir Rus delikanlısı geldi!" Hemen koşup gelirler, acaba gerçek mi diye elleriyle yoklarlar, sonra da rubleleri sökülürlerdi! Üstelik yemen içmen de onlardan... Bey gibi yaşardın!..

Delikanlı, önce ağzı bir karış açık, Çelkaş'ı dinliyordu. Serserinin palavra sıkıldığını anlayınca katıla katıla gülmeye başladı. Çelkaş istifini bozuyor, bıyık altından gülümsemekle yetiniyordu...

- Deli mi ne!.. Ben de oturmuş, saf saf dinliyorum... Yok, yok, eskiden her şey bambaşkaymış...

- İyi ya, biz ne diyoruz? Eskiden işler bambaşkaydı canım...

Delikanlı elini sallayarak:

- Şakayı bırak! dedi. Ne iş yaparsın? Kunduracılık mı? Terziye de benziyorsun ya...

Çelkaş:

- Ben mi? diye sordu. (Bir süre düşündükten sonra) Balıkçıyım, dedi.

- Balıkçı ha! Vay anasını! Demek balık avlıyorsun?

- Yoo! Buradaki balıkçılar sadece balık avlamakla yetinmezler. Boğulmuş adamlar, eski çapalar, batık tekneler de çıkarırlar denizden. Bunlar için de ayrıca oltaları vardır...

- Amma da atıyorsun ha! Sakın şu kendileri için:

Biz ağlarımızı
Susuz kıyılara atarız
Ambarlarda, kilerlerde balık avlarız!..

diyen balıkçılardan olmayasın?

Çelkaş, oğlanın yüzüne alaycı bir gülümsemeyle bakarak:

- Sen öyle balıkçılara raslamadın mı hiç? diye sordu.

- Yoo, nerede raslayayım! İşittim...

- Nasıl? Hoşlanıyor musun onlardan?

- Hoşlanmaz olur muyum? Gözüpek, özgür adamlar...

- Sana ne özgürlükten? Sen özgürlüğü sever misin?

- Sevmez olur muyum? Kendi kendinin efendisi olmak fena mı? Canın istediği yere gider, canın çektiği gibi yaşarsın... İnsanın kendi başına buyruk olmasından daha iyi şey var mı? Gez, eğlen, yeter ki Tanrı'yı aklından çıkarma.

Çelkaş nefretle tükürerek sırtını delikanlıya döndü. Oğlan konuşmasını sürdürüyordu:

- Beni ele alalım... Babam öldü. Elde avuçta bir şeyimiz yok. Anam yaşlandı. Toprak desen, işlemek için para ister! Sen benim yerimde olsan ne yaparsın? Yaşamak gerek. Ama nasıl? Belli değil... Diyelim ki paralı bir eve içgüveyi girdin. Güzel... Fakat şeytan kaynata, kızın payını ayırır mı bakalım?.. Malını bölmek ister mi?.. Eh, işin yoksa arpacı kumrusu gibi düşün dur artık! Yıllarca kapısında kulluk et!.. Ah, elimde yüz elli ruble kadar bir para olsa, yapacağımı bilirdim ben!.. Kaynatanın karşısına dikilir: "Marfa'nın payını ayırıyor musun arkadaş?" derdim. "Ayırmıyorsun, öyle mi? Pekâlâ! Çok şükür, köyde, kız köküne kıran girmedil!" Kendi başıma buyruk olur, keyfimin çektiği gibi yaşardım... Ama nerde! Ah!.. (Delikanlı içini çekti.) Bu durumda içgüveyi girmekten başka çare yok. Kuban'a gidip iki yüz ruble kazanırım diye düşünüyordum, o iş de suya düştü! İrgatlıktan başka iş bulamıyorsun... Bu gidişle hiçbir zaman çift çubuk sahibi olamayacağım!. Eh, bizimki de böyle gelmiş...

Delikanlı içgüveyi girmekten nefret ediyordu. Bu düşünceyle yüzü kararmış, gözleri buğulanmıştı. Sıkıntılı sıkıntılı kıpırdandı.

Çelkaş:

- Nereye gideceksin şimdi? diye sordu.

- Nereye mi gideceğim? Köyden başka nereye gidilir?

- Ne bileyim, belki Türkiye'ye filan gidersin diye düşündüm de...

Delikanlı gözlerini faltaşı gibi açarak:

- Türkiye'ye mi dedin? diye bağırdı. Hıristiyanların ne işi var orada? Amma da laf ettin ha!...

Çelkaş:

- Ne salak oğlansın! diyerek sırtını dönüverdi yine.

Bu gürbüz köylü delikanlısı, geçmiş günleri animsatan birtakım belli belirsiz duygular uyandırıyor onda... İçinin bir köşesinde, yavaş yavaş olgunlaşan, bulanık, kederli birtakım duygular kaynaşıyor; gece yapacağı işi bir türlü toparlamıyordu kafasında.

Hakarete uğrayan delikanlı kendi kendine bir şeyler mırıldanıyor, kaçamak bakışlar fırlatıyor serseriye. Yanaklarını şişirmiş, dudaklarını küskün bir çocuk gibi sarkıtmıştı. İyice kıstığı gözlerini ikide bir kırıştırıp duruyordu. Konuşmanın böyle birdenbire bitmesini beklemediği belliydi.

Çelkaş onunla ilgilenmiyordu artık. Düşünceli düşünceli ıslık çalıyor; kirli, çıplak topuklarıyla da sekinin üstünde tempo tutuyordu. Köylüoğlu ondan oç almak hevesine kapılarak:

- Hey, balıkçı! diye bağırdı. Kafayı biraz fazla çekiyorsun galiba?

Fakat balıkçı da aynı anda ona dönerek:

- Bana bak, yavru! dedi. Bu gece benimle işe çıkmak ister misin? Ha? Hemen söyle!

Oğlan kuşkuyla sordu:

- Ne işi?

- Seni ilgilendirmez!.. Ben ne emredersem onu yaparsın.. Balığa çıkacağız. Sen kürek çekeceksin...

- Şey... Ne bileyim? Çalışmaksa çalışmak. Fakat... Hani, bir belaya girmeyelim de... Seni... gözüm tutmadı pek...

Çelkaş'ın içinde bir öfke dalgası kabardı. Soğuk, kötücül bir sesle:

- Aklının ermediği konuda ağzını açma. Yoksa bir yumrukta beynini patlatırım... diyerek yerinden fırladı.

Sağ yumruğunu balyoz gibi sıkıyordu. Sol eliyle bıyıklarını çekiştiriyor, gözlerini kıvılcımlar saçıyordu.

Oğlanın ödü koptu. O da ayağa fırlamıştı. Sağa sola bakıyor, gözlerini ürkek ürkek kırıştırıyordu. Çıt çıkarmadan birbirlerini süzüyorlardı.

Çelkaş sert bir sesle:

- Ee? Öt bakalım! dedi.

Öfkeden tir tir titriyordu. Bu köylüoğlunun kendisiyle böyle konuşabilmesi fena halde ağrına gitmişti. İçinde onun mavi gözlerine, gürbüz bedenine, tunçlaşmış yüzüne, küt parmaklı sağlam ellerine karşı bir nefret

uyanmıştı. Demek bir köyü, bir evi vardı bu dananın! Ona kız vermek isteyen adamlar vardı! Üstelik bir de kalkmış, özgürlük sevgisinden söz ediyor, onun, Çelkaş'ın yanında bu sözü ağzına alabiliyordu... Kendimizden aşağı gördüğümüz kimselerin bizimle aynı şeyleri sevdiklerini ya da aynı şeylerden nefret ettiklerini görmek her zaman tatsız bir duygu uyandırır içimizde...

Oğlan Çelkaş'a bakıyor, içten içe onun üstünlüğünü kabul ediyordu.

- Ben... demek istedim ki... diye mırıldandı. İş olsa çalışırım tabii. İster senin yanında çalışayım, ister başkasının; bana göre hava hoş. Hani... çalışan adama pek benzemiyorsun da... Üstün başın... Fakat, düşmez kalkmaz bir Allah... Sonra, sarhoş görmemiş adam mıyız yani! Ohoo!.. Sürüyle gördüm senin gibisini! Hem de sen onların yanında solda sıfır kalırsın...

Çelkaş sesini yumuşatarak:

- Anladık, anladık! dedi. Kabul ediyor musun? Sen ondan haber ver.

- Ben mi? Ohoo!.. Ben dünden kabul etmişim!... Kaç para vereceksin bakalım?

- Yapacağımız işe bağlı. Eğer iyi bir voli vurabilirsek... beş ruble filan alırsın. Tamam mı?

İşin ucu paraya dokununca, köylü kılı kırk yarmak istiyor, patronundan da aynı titizliği bekliyordu. Oğlanın gözünde yeniden bir kuşku kıvılcımı çakmıştı.

- Bu iş beni açmadı kardeş!

Çelkaş anlamazlıktan gelerek:

- Kes sesini! dedi. Meyhaneye gidiyoruz şimdii!

Sokak boyunca yan yana yürümeye başladılar. Çelkaş büyük bir patron tavırla bıyıklarını buruyordu. Köylüoğlu boynunu bükmüş, onun yanısıra yürüyordu ya, hem korktuğu, hem de hâlâ kuşkulandığı belliydi.

Çelkaş:

- Adın ne? diye sordu.

Delikanlı:

- Gavri! diye karşılık verdi.

Köhne, basık tavanlı meyhaneye geldiklerinde isli bir hava genizlerini yaktı. Çelkaş tezgaha yanaşarak devamlı müşterilerin alışkın tavırla bir şişe votka, lahana çorbası, kızarmış et ve çay ısmarlayıp kısaca: "Hepsi hesabıma yazılsın!" dedi. Garson başını sessizce eğdi, ısmarlananları getirmeye gitti. Kılıksızın biri olduğu halde Çelkaş'a gösterilen bu saygı Gavri!a'yı etkilemişti. İçinde patronuna karşı derin bir saygı uyandı.

Çelkaş:

- Ben gelene kadar sen burada otur, birazdan yiyip içerken her şeyi konuşacağız, diyerek çıktı.

Gavri!a çevresini gözetlemeye koyuldu. Bodrumdan bozma bir meyhaneydi burası, nemli ve karanlıktı. İspirtolu votka, tütün dumanı ve zift kokusu, daha keskin birtakım başka kokular insanın genzini yakıyordu. Gavri!a'nın karşısındaki masada baştan aşağı kömür tozuna, zifte batmış, kızıl sakallı bir gemici oturuyordu. İyice kafayı tutsülediği belliydi. Sık sık hıçkırıklarla kesilen, tuhaf, uyumsuz bir şarkı söylüyor; sesi bir inceliyor, bir kalınlaşıyordu. Rus değildi besbelli.

Onun arkasındaki masaya iki Moldovalı yerleşmişti. Bu kara saçlı, yanık benizli hırpani kılıklı adamlar da yayvan bir sarhoş türküsü tutturmuşlardı.

Sonra paçavralar içinde, yarı sarhoş, yaygaracı, tedirgin birtakım başka görüntüler belirlemeye başladı karanlıkta...

Gavri!a korkmaya, patronunun bir an önce dönmesi için sabırsızlanmaya başlamıştı. Meyhaneyi dolduran sesler tek bir ezgide birleşiyor, kocaman bir hayvanın böğürtüsünü andırıyordu. Dört duvar arasına kapatılmış bir canavar, umutsuz özgürlük çılgınlıkları atıyordu sanki... Gavri!a'nın içi eziliyor, başı dönüyor, ürkek ürkek çevrede dolaştırdığı gözleri karamaya başlıyordu...

Çelkaş geldi. Yiyip içmeye, çene çalmaya başladılar. Gavri!a üçüncü kadehte sarhoş oldu. Bir ara coştı ve patronuna (bu yiğit adama), kendisini böylesine ağırladığı için güzel, övücü sözler söylemek istedi. Fakat gırtlığına doğru coşkun bir sel gibi yükselen sözcükler, dilinin ucuna gelince nedense ağırlıyor, birbirine karışıyordu.

Çelkaş delikanlıya baktı, alaycı bir gülümsemeyle:

- Kafayı buldun!.. dedi. Seni gidi domuz yavrusu!.. Daha beşinci kadehi bile içmeden!.. Nasıl çalışacaksın şimdi?

Gavri!a:

- Dostum!.. diye kekeledi. Korkma! Benim sana saygım var!.. Dur, seni bir öpeyim. Ha?

- Peki, peki!.. Hadi, çek bakalım!..

Gavri!a kadehleri üstüste yuvarladı. Öyle ki, çevresindeki her şey dönmeye başladı. Midesi bulanıyor, alık alık gülümseyip duruyordu. Konuşmak istediğinde, birtakım anlaşılmaz mırıltılar dökülüyordu ağzından. Çelkaş bir şey anımsıyormuş gibi gözlerini köylüoğlunun yüzüne dikmiş dalgın dalgın gülümsüyor, bir yandan da bıyıklarını sıvazlıyordu.

Sarhoşlar yaygarayı arttırmıştı. Kızıl sakallı gemici kollarını masaya dayamış uyuyordu.

Çelkaş kalkarak:

- Haydi gidiyoruz! dedi.

Gavrila doğrulmak istedi; beceremeyince bir küfür savurdu, bütün sarhoşlar aptal aptal sırttı.

Çelkaş yeniden onun karşısına otururken:

- Zom olmuşsun! dedi.

Gavrila anlamsız gözlerle patronuna bakıyor, kahkahalarla gülüp duruyordu. Berikiyse düşünceli, keskin bakışlarla tarıyordu delikanlıyı. Şu karşısında oturan varlığın hayatı, onun yırtıcı pençeleri arasındaydı işte. İstese bu hayatı bir iskambil kağıdı gibi yırtıp atar ya da delikanlının köyde sağlam bir düzen kurmasına yardım edebilirdi. Kendini bir başkasının efendisi olarak hissediyor; bu köylüoğlunun alinyazısıyla kendi alinyazısı arasındaki farkı düşünüyordu... Olaylar ne kadar değişik yollara sürükleyebiliyordu insanları... Bu genç hayatı hem kıskanıyor, hem de acıyordu ona... Hattâ günün birinde yeniden kendisinininki gibi kirlî ellere düşebileceği aklına gelince, canı sıkıldı... Birtakım babaca duygular uyandı içinde. Delikanlıya acıyordu, ama yapacak işleri vardı onunla. Kalkıp Gavrila'nın koluna girdi. Dirseğiyle usul usul dürterek meyhanenin dışına çıkardı. Delikanlıyı orada bir kütük yığınının dibine yatırdı, kendisi de, yanına oturup çubuğunu ateşledi. Gavrila biraz sağa sola dönüp bir şeyler mırıldandıktan sonra uykuya daldı.

II

Çelkaş kürekleri takmaya çalışan Gavrila'ya hafif bir sesle:

- Ne oldu? Tamam mı? diye sordu.

- Bir dakika! Iskarmoz sallanıyor, kürekle bir kere vursam olmaz mı?

- Yok, yok! Gürültü etme sakın! Elinle sıkıca vur, o kendi kendine yerine oturur.

Büyük bir yelkenlinin kıçına bağlı sandalı çözmeye çalışıyorlardı. Yelkenli, meşe kütüğüyle doluydu. Palmiye ve mersin ağaçlarıyla yüklü Türk filikaları arasındaydılar.

Karanlık bir geceydi. Gökyüzünde kocaman bulutlar ağır ağır kımıldanıyordu. Deniz, petrol gibi koyu, karanlık ve kıpırtısızdı. Kıyıya, mavnaların bordasına usul usul çarpan; Çelkaş'ın sandalını yavaşça sallayan küçük dalgalar hoş bir fısıltı çıkarıyor, havayı tuzlu bir buhar kokusuyla dolduruyorlardı. Enginde, sivri direklerini gökyüzüne uzatmış karanlık gemi görüntüleri yükseliyordu. Tepelerinde parlayan renk renk fenerlerden, denize sarı ışık lekeleri dökülüyordu. Yumuşak, kara bir kadifeyi andıran denizin üzerinde bu ışık titreşimlerini görmek hoş bir şeydi. Deniz, bütün gün çalışmaktan bitkin düşmüş bir işçi gibi, derin bir uykuya dalmıştı.

Gavrila kürekleri suya indirerek:

- Hazırım! dedi.

Çelkaş:

- Tamam! diyerek dümeni sertçe kırdı; kaygan su yüzeyinde, öteki sandalların arasından, hızla ileriye fırladılar. Kürek vuruşlarının yarattığı bir yakamoz akıntısı, yanıp sönerik geriye doğru uzayıp gitti.

Çelkaş yumuşak bir sesle:

- Başın hâlâ ağrıyor mu? diye sordu.

- Ne diyorsun!.. Arı kovanı gibi uğulduyor. Şöyle suya sokup bir yıkasam...

- Nene gerek! Al şunu da, içini yıka! O saat aklın başına gelir.

Çelkaş bunu söyleyerek Gavrila'ya bir şişe uzattı.

Gavrila şişeyi aldı:

- Allah razı olsun! deyip kafasına dikti. Lıkır lıkır içmeye başladı.

Çelkaş:

- Hey! Dur bakalım! Yeter! diyerek durdurmasaydı, bütün şişeyi içip bitirecekti.

Sandal yeniden, mavnaların arasından kıvrıla kıvrıla, sessizce ilerlemeye başladı... Ansızın limanın kalabalığından kurtularak açık denize çıktılar... Orada, engin mavilikte, gökle denizin birleştiği yerde; uçları tiftik tiftik, leylak renkli bulutlarla; yoğun, can sıkıcı gölgeleri denize düşen külrengi bulutlar ağır ağır kımıldıyordu. Birleşiyor, ayrılıyor, biçimleriyle renkleri birbirine karışıyor, sonra yeniden insana ürküntü veren yücelikleriyle beliriyorlardı... Uğursuz bir şey vardı bu duygusuz yığınların kımıldışında. Sanki tükenmez bir kaynaktan çıkarak durmadan birikiyorlar; insanların içini umutla, esenlikle dolduran yıldızların bir daha doğmaması için gökyüzünü örtmeye çalışıyorlardı.

Çelkaş:

- Nasıl? diye sordu; deniz çok güzel, değil mi?

Gavrila:

- Neresi güzel! diye karşılık verdi. İnsan korkuyor...

Kürekleri kuvvetle, düzenle çekiyor; su usul usul hisirdiyor, yakamoz akıntısı uzayıp gidiyordu.

Çelkaş gülümseyerek:

- Korkuyormuş! diye homurdandı. Aptal!...

Hırsız Çelkaş denizi severdi. Bu uçsuz bucaksız, özgür ve güçlü karanlığa bakmaya doyamıyor, içi içine sığmıyordu. Gavrila'nın cevabı canını sıkıyordu. Gözlerini ötelere dikmiş, sessizce dümen tutuyor; denizin

kadife gibi yumuşak bağırını yara yara, gittikçe daha ötelere, daha ötelere ulaşmak istiyordu... Deniz her zaman büyük, güzel duygular uyandırırdı onda. İçini günün pisliklerinden az çok arındırırdı. Burada, gökyüzüyle dalgalar arasında, insanın yüreği hafifler, gönlü sevinçle dolardı. Kederli düşünceler uzaklaşır, yaşamak bile bir bakıma anlamsızlaşırdı... Bazı geceler yumuşak, uykulu bir fısıltı gelir denizden. Kötü düşünceleri silip süpürür; büyük, güzel hayallerle doldurur içimizi...

Gavrila sandalı kuşkuyla gözden geçirerek, birdenbire:

- Ağ nerede? diye sordu. Göremiyorum.

Çelkaş irkildi.

- Ağ mı? Burada, kış altında.

Fakat bu bacak kadar oğlana yalan söylemek zorunda kalışı canını sıkıyordu. Bir yandan da düşüncelerinden koparılışına sinirlenmişti. Ansızın bir öfke dalgası kabardı içinde. Böyle zamanlarda göğsünden boğazına kadar yakıcı bir sıcaklığın yükseldiğini hissedirdi hep. Yine öyle olmuştu. Vahşi bir sesle:

- Bana bak, dedi. Adam gibi oturduğun yerde!.. Üstüne görev olmayan şeye karışma. Seni kürek çekmek için tuttularsa, küreğini çek. Bir daha ağzını açarsan, beynini patlatırım! Tamam mı?

Sandal bir an için sarsılıp durdu. Kürekler suyu köpürterek öylece kaldılar. Gavrila oturduğu yerde sıkıntıyla kıpırdandı.

- Asıl küreklerle!

Hava keskin bir küfürle sarsıldı. Gavrila kürekleri kaldırdı, sandal sanki bir şeyden ürküyormuş gibi, suyu gürültüyle hışırdatarak sarsıla sarsıla ilerlemeye başladı.

- Doğru çek!

Çelkaş dümeni bırakmadan kış üstünde hafifçe dikilmiş, buz gibi gözlerini Gavrila'nın solgun yüzüne dikmişti. Kamburlaşmış sırtıyla, sıçramaya hazırlanan bir kediye benziyordu tıpkı. Dişlerinin kötü kötü gıcırdadığı, eklem yerlerinin çatırdadığı iştiliyordu.

Ansızın sert bir ses çınladı:

- Kim var orada?

Çelkaş:

- Doğru çeksene!.. Şeytan!.. Bir, ki!.. Yavaş!.. Geberteceğim şimdi, köpek! Asıl küreklerle!.. Karşı çıkmayı bilirsin!.. Hergele!.. diye kızgın kızgın homurdanıyordu.

Gavrila elden ayaktan kesilmişti:

- Tanrım... Meryem Ana... diye mırıldanıp duruyordu...

Çelkaş limana doğru dümen kırdı. Fenerler yine renk renk ışıklarını saçıyor, direkler göğü delecekmiş gibi yükseliyordu.

Ses yeniden çınladı:

- Hey! Kim var orada? Kim o bağırın?

Bu kez daha uzaktan geliyordu. Çelkaş'ın içi rahatladı. Sesin geldiği yöne dönerek:

- Sen kendin bağırıyorsun ya! dedi. (Sonra gözlerini hâlâ bir dua mırıldanmakta olan Gavrila'ya çevirerek) Şansın varmış evlat, diye ekledi. Eğer bu şeytanlar peşimize düşmüş olsalardı, işin bitikti. Anlıyor musun? Kaldırır denize atardım seni!.. Balıklara yem olurdun...

Çelkaş'ın öfkesi geçmişti. Yumuşak bir sesle konuşuyordu. Fakat Gavrila hâlâ korkudan tir tir titreyerek yalvarmaya başladı:

- Ne olur, bırak beni gideyim! İsa aşkına, bırak beni! (Bir yandan da ağlıyordu.) Ben artık mahvoldum!.. Sende Allah korkusu yok mu? Benden ne istiyorsun? Ben senin işine yaramam!.. Bu işlerden ne anlarım?.. Vay başıma gelenler... Allahım! Günahlarımı bağışla! Kardeş, ne istiyorsun benden? Günah değil mi...? Niçin Allah yolundan uzaklaşıyorsun..? Bu gibi işler...

Çelkaş sert bir sesle:

- Hangi işler? diye sordu. Ha? Söyle bakayım, hangi işlerden söz ediyorsun?

Köylü delikanlısının korkusu, serserinin hoşuna gitmişti. Bir yandan da kendi kabadayılığını düşünerek keyifleniyordu.

Gavrila titrek bir sesle:

- Karanlık işler, kardeş... diye mırıldandı. Allah aşkına bırak beni! Ben senin ne işine yararım..? Ha..? Ne olur...

- Hey, kes sesini! İşime yaramasan seni yanıma almazdım. Anladın mı? Bir daha ağzını açayım deme!

Gavrila:

- Allahım! diye inledi.

Çelkaş:

- Yeter! diye tersledi. Şimdi tepeleyeceğim ha!..

Fakat Gavrila kendini tutamıyor, hıçkırığa hıçkırığa, burnunu çeke çeke ağlıyordu. Bir yandan da bütün gücüyle asılıyordu küreklerle. Sandal hızla ilerliyordu. Yeniden mavna yığınları arasına girip kıvrıla kıvrıla ilerlemeye başladılar.

- Hey, bana bak! Kulağını aç, iyi dinle! Eğer ağzından bir şey kaçırarak olursan toz ederim seni! Anladın mı?

Gavrila:

- Allahım! Ben mahvoldum!.. diye inledi.

Çelkaş buz gibi gözlerini onun yüzüne dikerek ürkütücü bir tonla:

- Kes şu zırlıtyı dedim ulan! diye fısıldadı.

Gavrila'nın eli ayağı buz kesildi. Düşünme yeteneğini büsbütün yitirdi. Bir daha ne ağzını açtı, ne de Çelkaş'ın yüzüne bakmaya cesaret etti. Sadece, kurulmuş bir makina gibi kürek çekmekle yetindi.

Dalgalar ürkütücü bir sesle uğulduyordu. Limana girdiler... İnsan sesleri, dalgaların uğultusuna karışıyor; bir şarkı ve ince ıslık sesleri iştiliyordu. Limanla deniz arasındaki duvara yanaştılar.

Çelkaş:

- Dur! diye fısıldadı. Kürekleri bırak! Ellerinle duvara dayan! Daha yavaş, hayvan!..

Gavrila kaygan taşlara abanarak sandalı yana doğru, duvar boyunca ilerletti. Taşlar bir yosun tabakasıyla kaplı olduğu için sandalın bordası sürünürken gürültü çıkarmıyordu.

- Dur!.. Kürekleri bana ver!.. Yol kâğıdın nerede? Çıkınında mı? Çıkınına da ver bakayım! Çabuk ol! Dostum, tüymeyesin diye yapıyorum bunu... Şimdi yerinden kımıldayamazsın işte... Kürekler olmadan da belki bir yolunu bulup kaçabilirdin ama, sıkıysa git şimdi... Ben gelene kadar buradasın... Tamam mı? Çıt çıkardığını duyarsam denizin dibini boylayacağını unutma!..

Çelkaş bunları söyledikten sonra elleriyle bir yerlere tutundu; ansızın, kedi gibi duvarın arkasında kayboldu.

Gavrila titredi... Bu pos bıyıklı, çökük avurtlu adam yanından ayrılır ayrılmaz üstünden sanki bir yük kalkmış, yüreği hafiflemişti... Şimdi kaçmalıydı işte!.. Rahat rahat nefes alarak çevresine bakındı. Solda kapkara, direksiz bir gemi iskeleti yükseliyordu. Kocaman bir tabutu andıran bu teknenin içinde insan olmadığı belliydi... Dalgalar, bordasına vurdukça boğuk bir uğultu çıkıyordu. Sağda, soğuk, ıslak bir yılan benzeyen dalgakıran uzayıp gidiyordu. Arkada yine birtakım gemi iskeletleri vardı. Deniz durgundu. Gökyüzünde kara kara bulutlar dolaşiyor; ağır ağır kımıldanarak insanı ağırlıklarıyla ezmek istiyorlardı sanki. Soğuk, karanlık, uğursuz bir şey vardı her yanda... Gavrila korkmaya başladı. Çelkaş'ın yanında duyduğu korkudan daha da beterdi bu. Bir el göğsünü eziyordu sanki. Oturduğu yerde büzüldükçe büzüldü...

Denizin mırıltısından başka ses yoktu çevrede. Bulutlar yine ağır ağır gökyüzünde dolaşıyorlardı. Fakat daha yükseklere çıkmışlardı şimdi. Gökyüzü de tıpkı denize benzemişti. Ama daha dalgalı, daha hırçın bir denize. Bulutlar, yeryüzüne saldıran beyaz köpüklü dalgaları andırıyordu.

Gavrila bu korkunç sessizliğin, bu yüce güzelliğin ortasında ezildikçe eziliyor, Tanrı'dan patronunun bir an önce dönmesini diliyordu... Ya Çelkaş geri dönmezse..? Zaman gökyüzündeki bulutlardan daha ağır ilerliyordu... Sessizlik, gittikçe daha çok ürkütücü oluyordu... Ansızın dalyanın ordan bir şırpırdı, insan seslerine benzeyen birtakım gürültüler geldi. Gavrila korkudan az kalsın ölüyordu...

Az sonra Çelkaş'ın boğuk bir sesle:

- Hey! Uyuyor musun? Tutsana şunu!.. Daha yavaş!.. diye homurdandığı işitildi.

Dört köşe, ağır bir sandık uzatmıştı duvardan. Sonra onun gibi bir tane daha uzattı. Gavrila sandıkları sandala yerleştirdi. Çelkaş Gavrila'nın çıkınıyla kürekleri de bir çırpıda uzattıktan sonra yine kedi gibi duvardan süzüldü; sandalın kiçindeki yerini aldı. Göğsü hızlı hızlı inip kalkıyordu.

Gavrila ürkek ürkek gülümsedi; neşeli bir sesle:

- Yoruldun mu? diye sordu.

- Azıcık yoruldum, küçük dana! Haydi bakalım, yapış şimdi küreklerle! Olanca gücünle çek! Kardeşlik, şansın yaver gitti! İşin yarısını başardık sayılır. Şimdi şeytanların gözüne görünmeden tüymek kaldı. Kıyıya varınca paralarını alıp doğru Maşka'nın yanına gidersin. Hey delikanlılık! Senin Maşkan vardı, değil mi?

- Yo-ok!

Gavrila kürekleri çelik gibi pençeleriyle kavramış, olanca gücüyle çekiyordu. Göğsü körük gibi inip kalkıyordu. Deniz sandalın altında hışırdıyor, şimdi daha geniş bir yakamoz akıntısı bırakıyordu geride. Gavrila kan ter içinde kalmıştı. Ama yine de olanca gücüyle küreklerle asılıyordu. İki kez korkudan ölecek gibi olmuştu bu gece. Aynı şeyi bir kez daha yaşamak istemiyordu. İsteddiği tek şey, bu uğursuz işten bir an önce kurtulmak, kıyıya varır varmaz da kaçıp gitmekti. Yoksa bu adam onu ya öldürecek, ya da hapishaneyi boylatacaktı. Ağzını açmamaya, Çelkaş'ın bütün buyruklarını yerine getirmeye karar vermişti. Aziz Nikola'ya adaklar adıyor, bildiği bütün duaları bir bir geçiriyordu içinden... Arada bir Çelkaş'a yan gözle bakarak buhar kazanı gibi oflayıp pufliyordu...

Çelkaş uçmaya hazırlanan bir şahin gibi dümenin başına çömelmiş, bir eliyle sandalı yönetiyor, öteki eliyle bıyıklarını sıvazlıyordu. Yine bir şahininkini andıran keskin gözlerini karanlığa dikmişti. Dudaklarında hafif bir gülümseyiş dolaşıyordu. İyi bir voli vurmuştu. Hayatından memnundu. Yırtınırcasına kürek çeken köylü oğluna karşı da içinde bir sıcaklık duyuyordu. Kendisinden nasıl korktuğunun farkındaydı onun. Bir şeyler söyleyerek gönlünü almak istedi. Gülümseyerek:

- Eey! dedi, söyle bakalım, çok mu korktun? Ha?

Gavrila soluğunu verirken:

- Yo-ok!.. deyip yutkundu.

- O kadar hızlı çekme artık. Gececeğimiz bir yer daha kaldı... Şimdi biraz dinlen...

Gavrila durdu. Mintanının yeniyle yüzündeki terleri sildi. Sonra kürekleri yeniden suya daldırdı.

- Hişt, usul usul çek. Su hıştırdamasın. Ses duyulabilir. Kardeş, buranın insanları çok serttir. Tüfkle oynamayı da çok severler... Alnında bir delik açarlar, neye uğradığını anlayamazsın...

Sandal denizin üzerinde çit çıkarmadan kayıp gidiyordu şimdi. Küreklerin ucunda su damlaları birikiyor; düştükleri yerlerde beliren küçük lekecikler az sonra siliniyordu. Gece daha karanlık, daha sessiz olmuştu. Gökyüzü hırçın bir denizi andırıyordu artık. Kapkara, kalın bir bulut tabakasıyla kaplanmıştı. Deniz de daha karanlık, daha kıpırtısızdı. Uzaklar iyice belirsizleşmişti. Hava sıcak, tuzlu bir bahar kokusuyla doluydu.

Çelkaş:

- Ah, bir yağmur yağsa! diye fısıldadı. Tereyağdan kıl çeker gibi tehlikeyi atlatırdık.

Sandal, kocaman, karanlık gövdeleri gökyüzüne uzanan mavna yığınları arasından geçiyordu şimdi. Mavnalardan birinde fenerli bir adamın kimildadığı görüldü. Bordalara çarpan denizin, uğultulu, boğuk bir ses çıkardığı iştiliyordu.

Çelkaş, ancak duyulabilen bir sesle:

- Devriyeler!.. diye fısıldadı.

Kürekleri daha yavaş çekmesi söylendiğinden beri Gavrila korku içindeydi zaten. Gözlerini karanlığa dikmiş, kulak kesilmişti. Bedeninin bütün damarları, bütün sinirleri gerilmişti sanki. Başı çatlayacakmış gibi zonkluyordu, sırtı ürperiyordu. Ayaklarına sivri uçlu, küçücük iğneler batıyordu durmadan. Gözleri karanlığa bakmaktan iyice yorulmuştu. Kalbi küt küt atıyor, her an "Hırsızlar!.. Durun!.." diye bağırlmasını bekliyordu...

Çelkaş, "Devriyeler!" diye fısıldadığında zavallı delikanlı büsbütün fenalaştı. Beyninden vurulmuşa döndü. Bağırarak, onları yardıma çağırmak istiyordu... Oturduğu yerden birazcık doğruldu, derin bir soluk aldı, bağırarak için ağzını açtı; fakat birdenbire müthiş bir korkuya kapılarak, suratına bir kamçı yemişçesine sandalın içine yuvarlanıverdi!

...Işıl ışıl yanan kocaman bir kılıç gecenin karanlığını biçmiş, keskin dilini gökyüzünde gezdirmiş; şimdi geniş, mavi ışıklı bir yol açarak denizin üstünde uzanıyordu. Gecenin göz alıcı sisiyle örtülü dilsiz sandallar, mavnalar yığını belirmişti karanlıkta. Sanki uzun süredir deniz dibinde kalan bu sandallar ve mavnalar yığını, şimdi ansızın, denizin bağrından doğan o ateşli kılıcın buyruğuyla yeniden su üstüne çıkmışlar, dünyayı seyrediyorlardı... Mavnaların direkleriyle yelkenleri, kökleri derinlerde, tuhaf deniz bitkilerini andırıyordu. Bu korkunç, mavi ışıklı kılıç, pırl pırl parlayarak yeniden yükseldi, gecenin karanlığını biçti, bu kez başka bir yönde yeniden denizin bağrına uzandı. Başka sandallar, mavnalar yığını belirdi karanlıkta...

Çelkaş'ın sandalı durmuş, bir o yana bir bu yana sallanıyordu. Gavrila yüzünü elleriyle örtmüş, sandalın dibinde yatıyor; Çelkaş onu ayağıyla dürterek, öfkeden kudurmuşçasına:

- Hayvan! diye homurdanıyordu kısık bir sesle. Gümrük kruvazörü dolaşiyor... Işıklarıyla denizi tarıyorlar. Kalksana, kütük!.. Şimdi görecekler bizi. Kendini de, beni de mahvedeceksin. Kalksana ulan!..

Sonunda, hızlıca bir tekme yiyen Gavrila sıçrayıp doğruldu, yerine oturdu, kürekleri el yordamıyla bulup çekmeye başladı..

- Yavaş çek! Geberteceğim ulan! Yavaş dedim!.. Allah belanı versin, salak herif!.. Niye korktun ulan? Ha? Şapşal!. Adam fenerden korkar mı..? Yavaş çek!.. Dangelak!.. Kaçakçı arıyorlar. Uzaklaştılar artık, bizi göremezler. Korkma, bizi göremezler artık. (Çelkaş tepeden bir bakışla çevresini süzdü.) Tamam, tehlike geçti!.. Of be!.. Hey, kütük, keyfin yerine geldi mi?

Gavrila ses çıkarmadan, soluk soluğa kürek çekiyor, hâlâ uzakta bir yerlerde denizle gökyüzünü tarayan o ateşli kılıca bakıyordu yan gözle. Çelkaş onun fener olduğunu söylemişti ya, Gavrila'nın akli bir türlü yatmıyordu bu işe. Işıldağın soğuk, mavi ışığı denize gümüş renkli bir aydınlık saçıyor, köylü delikanlısının içini ürpertiyle dolduruyordu. Kurulmuş bir makine gibi kürek çekiyor, sanki ansızın gökten tepesine bir şey düşecekmişçesine büzüldükçe büzülüyordu. Hayvansal bir korkuydu bu. Olup bitenler, insansı hiçbir şey bırakmamıştı içinde.

Çelkaş'ınsa keyfi yerindeydi. Sinirleri iyice yatışmıştı. Bıyıkları kıpırdanıyor, gözleri sevinçle parlıyordu. Dişlerinin arasından bir ısıklık tutturmuştu. Ciğerlerini nemli havayla dolduruyor, çevresine bakınıyor, gözleri Gavrila'ya ilişince tatlı tatlı gülümsüyordu.

Serin bir esinti denizi dalgalandırdı. Bulutlar daha incelmış, daha saydamlaşmışlardı şimdi. Fakat gökyüzü hâlâ kapanıktı. Denizi dalgalandıran esinti, bulutları kimildatamamıştı.

- Hey, kardeşlik, kendine gel artık! Betin benzin kül gibi oldu be! Tamam, tehlike geçti artık. Hey, işitiyor musun beni?

Çelkaş'ın sesi de olsa, bir insan sesi duymak Gavrila'nın hoşuna gitmişti. Usulca:

- İşitiyorum, dedi.

- Yeter artık! Kendine gel... Haydi, biraz da dümene geç bakalım, kürek çekmekten yoruldun!

Yer değiştirdiler. Gavrila'nın bacakları titriyordu. Çelkaş bunu görünce daha çok acıdı oğlana. Omzuna vurarak:

- Haydi, haydi, korkma artık! dedi. İyi para kazandın! Kardeşlik, bir yirmi beş rubleliğe ne dersin, ha?

- Ben para istemiyorum... Kıyıya bir varabilseydik...

Çelkaş elini salladı, bir tükürük fırlattı, sonra küreklerle yapışarak uzun kollarının geniş hareketiyle çekmeye

başladı.

Deniz kıpırdanıyordu. Küçük, köpüklü dalgalar birbiri arkasına koşuyor, çarpışan suların zerrecikleri ince bir toz tabakası gibi yükselip dağılıyordu. Eriyen köpüklerin çıkardığı hışırtı havayı tatlı bir ezgiyle dolduruyordu. Karanlık daha bir canlanmış gibiydi.

Çelkaş:

- Ee... dedi. Demek köye gideceksin şimdi? Evlenecek, toprağı ekip biçmeye başlayacaksın. Karın, bir sürü çocuk doğuracak, nasıl besleyeceğini şaşıracaksın. Bütün bunlar için uğraşmaya değer mi?.. Ha, söyle bakayım? Ne zevk var bunda?

Gavrila titreyerek, ürkek bir sesle:

- Bundan zevkli ne olur!.. dedi.

Rüzgâr bulutları aralamaya başlamış, gökyüzü yer yer ortaya çıkmıştı. Yıldızlar da bir bir görünmeye başlamıştı. Işıltılar denize yansıyor, dalgaların üzerinde bir görünüp bir kayboluyordu.

Çelkaş:

- Sağa dümen kır! dedi. Az sonra varıyoruz! Evet!.. Bu iş de böylece bitti. İyi voli vurduk doğrusu!.. Ne dersin, ha? Bir gecede beşyüz papel!.. Fena para sayılmaz, değil mi?

Gavrila ağzı bir karış açık:

- Beşyüz papel ha?.. dedi. (Sonra korktu, ayağıyla sandıklara dokunarak.) Ne var ki bunlarda? diye sordu.

- Çok değerli şeyler. Asıl fiyatlarına göre satsam, bin ruble de eder. Ama ben pahacı değilim... Anlıyorsun ya?

Gavrila şaşkın şaşkın:

- Vay be... dedi. Eğer bu para benim elime geçseydi!..

İçini çekti. Köyünü, yoksul evceğizini, anasını anımsamıştı ansızın. Onlar için çalışıyor, bunca çileyi onlar için çekiyordu. Yalçın bir tepenin yamacına kurulmuş evleri, içinden geçen küçük deresiyle, çevresindeki iğde, kayın ağaçlarıyla, köyü gözlerinin önünde canlandı. Bir daha içini çekti...

- Of!.. Çok iyi olurdu bel!..

- Hele hele!.. Trene atladığın gibi köyün yolunu tuttuğunu görür gibi oluyorum... Kızlar çevrende fır fır dönerlerdi artık!.. Gönlünün çektiğini seç!.. Evi de yıktırır, yenisini yaptırırydın... Fakat ev yaptırmaya bu para yetmez belki...

- Öyle... Ev yaptırmaya yetmez. Bizim orada tahta pahalıdır.

- Ne olacak canım? Eskisini onartırdın sen de. Atın var mı, atın?

- At mı? Var ama, çok yaşlandı fukara.

- İyi ya... Sen de gü-zeel bir at çekersin altına!.. İnek...Koyun...Tavuk mavuk... Ne dersin, ha?

- Ne olur, sus!.. Oh, Tanrım! Ne güzel yaşayıp giderdim!

- Kardeş, keyfine diyecek olmazdı doğrusu... Ben de bu işlerden anlarım biraz. Bir zamanlar benim de yuvam vardı.. Babam köyün en zenginlerinden biriydi...

Çelkaş kürekleri ağır ağır çekiyor; sandal, bordasına neşeli şırıltılarla çarpan dalgaların üzerinde beşik gibi sallana sallana ilerliyordu. Deniz, gitgide daha oynaklaşıyordu. Sandaldaki adamlar derin bir düşünceye dalmışlardı. Dalgın dalgın çevrelerini süzüyor, her biri kendi hayatını düşünüyordu. Çelkaş, Gavrila'yı biraz canlandırmak, neşelendirmek için köyden söz açmıştı. Konuşurken bıyık altından gülüyordu önceleri. Fakat delikanlıya köy hayatının mutluluklarını anlatırken, birdenbire kendi sözlerinin etkisi altında kalmış, geçmiş günler gözlerinin önünde canlanmıştı. Delikanlıyı konuşturmak isterken, kendisi sözü bırakmak istemiyordu şimdi:

- Kardeş, köy hayatı demek, özgürlük demektir! Kendi kendinin efendisidir insan. Belki yıkık döküktür ama, senin olan bir evceğizin vardır. Topu topu bir evleklik de olsa, toprak kendindir! Bey de sensin, paşa da!.. Herkesten saygı beklemek hakkına sahiptir... Öyle değil mi?..

Çelkaş heyecanlanmıştı. Gavrila da heyecanlanmış, karşısındaki adama merakla bakıyordu. O da kendisi gibi bir köylüydü demek. Bütün benliğiyle bağlı olduğu topraktan elinde olmaksızın ayrı düşmüş, bu ayrılığın acısını yaşıyordu şimdi.

- Haklısın kardeş, haklısın! Yerden göğe kadar haklısın! İşte, sözgelişi seni ele alalım: Topraksız bir adam neye yarar? Kardeş, toprak ana gibidir, ömür boyunca unutulmaz.

Çelkaş düşünceye dalmıştı... Göğsünde bir öfke dalgasının kabardığını hissediyordu. O, gerçek bir kabadayıydı. Onuruna dil uzatıldığında, hele bunu yapmaya kalkanlar, beş paralık adamlar olursa, hep böyle bir öfke duyardı içinde. Ansızın, kudurmuşçasına:

- Kes sesini!.. diye bağırıldı. Benim ciddi konuştuğumu mu sandın? Şaşarım aklına!

Gavrila yeniden ürkekleşerek:

- Amma da iş! dedi. Ben senden mi söz ediyorum sanki? Dünyada senin gibi çok adam var!.. Her yer mutsuz insanlarla dolu!.. Sendeleyip duruyorlar...

Çelkaş dilinin ucuna kadar gelen küfürleri nedense tuttu, kısaca:

- Ayıbalığı, geç bakalım küreklerle! buyruğunu verdi.

Yeniden yer değiştirdiler. Çelkaş dümene geçerken, içinde Gavrila'yı bir tekmede suya yuvarlamak isteği

uyandı.

Konuşmuyorlardı artık. Fakat, Gavriła'nın susuşu da Çelkaş'a köyü anımsatıyordu şimdi... Geçmiş günlere dalıp gitmiş, dümen tutmayı bile unutmuştu. Sandal denizin akıntısına kapılmış, bir yerlere doğru sürükleniyordu. Dalgalar da bunu anlamış gibi, bordasına daha serbest çarpıyorlardı artık. Mavi bir yakamoz akıntısı, küreklerin ucundan başlıyor, kıvrıla kıvrıla dibe doğru iniyordu. On bir yıllık serserilik hayatının kalın bir duvar gibi ayırdığı geçmiş günler canlanmıştı Çelkaş'ın gözlerinde. Çocukluk yıllarını; kırmızı yanaklı, sıcak bakışlı, tombul bir kadın olan anasını; sert bakışları, kızıl sakalıyla bir devi andıran babasını anımsadı. Sonra büyümüş, güvey olmuştu. Kara gözleri, uzun saç örgüleri, neşeli, yumuşak tavırlarıyla Anfasası gözlerinin önüne geldi. Kendisi de yakışıklı, kanlı canlı bir askerdi. Babası o sıralar yaşlı bir adamdı artık. Çift sürmekten iki büklüm olmuştu. Anasının yüzü de buruş buruştu. Askerden döndüğü günü anımsadı. Babası nasıl da övünmüştü onunla. Gür bıyıklı, aslan gibi bir yiğit olan oğluna, Grigorisine nasıl da bakmaya doyamamıştı... Geçmiş günleri anımsamak içimizde her zaman tatlı duygular uyandırır... Geçmişte içilen ağıu bile, sonradan şerbetmiş gibi gelir insana...

Tanıdık, dost bir rüzgâr okşuyordu Çelkaş'ın yüzünü. Anacığının tatlı sözleri, gerçek bir köylü olan babasının sert sesi, geçmişte kalan, unutulmuş yığınla ses çınılıyordu kulağında. Buram buram bir toprak kokusu geliyordu burnuna... Çelkaş, bütün benliğiyle bağlı olduğu köy hayatından, bir daha dönmemesine kopmuş olmanın acısını yaşıyor; yapayalnız, kimsesiz bir çocuk gibi hissediyordu kendini.

Gavriła ansızın:

- Hey! Nereye gidiyoruz böyle? diye sordu.

Çelkaş irkildi. Yırtıcı bir kuş gibi çevresine bakındı.

- Vay canına, uzaklaşmışız!.. Kürekleri daha hızlı çek...

Gavriła gülümseyerek:

- Dalmıştın galiba? diye sordu.

- Yorulmuşum...

Delikanlı, ayağıyla sandıklara dokunarak:

- Artık yakalanmayız, öyle mi? dedi.

- Yok... İçin rahat olsun. Birazdan malları satıp paramızı alacağız... Yaa!

- Beş yüz ruble?

- En azından.

- İyi para bel! Eğer hepsi benim olsa!.. Neler yapmazdım ki...

- Köyde mi?

- Tabii. Başka nerde olacak?..

Gavriła hayale daldı. Çelkaş ise susuyordu. Bıyıkları sarkmış, gözleri sönükleşmişti. Kirlî gömleğinin kıvrımlarına varıncaya kadar, bir gariplik çökmüştü üstüne...

Sertçe dümen kırdı; sandal, suyun üzerinde kapkara görüntüsü yükselen bir mavnaya doğru yaklaşmaya başladı.

Gökyüzü bulutlarla kaplanmıştı yine. Usul usul serpiştirmeye başlayan ılık, ince bir yağmur, tatlı bir şırırtı çıkararak dalgalara karışıyordu.

Çelkaş:

- Dur! Yavaş ol! komutunu verdi.

Sandalın çengelini, mavnanın bordasına sarkan bir ipe bağlayarak:

- Şeytan herifler!.. Uyuyorlar mı yoksa?.. diye homurdandı. Hey! Merdiveni uzatın!.. Yağmur da daha önce yağamazdı sanki!.. Hey!.. Tanrının cezaları!.. Heeey!..

Uykulu bir ses duyuldu:

- Çelkaş, sen misin?

- Evet, evet, merdiveni sarkıtın.

- Çelkaş geldi, Kalimera!

Çelkaş kızgın bir sesle:

- Şeytan herif, merdiveni sarkıtsana!.. diye gürlledi.

- Oo, seninki kızgın gelmiş bugün...

Çelkaş, arkadaşına dönerek:

- Gavriła, tırman! dedi.

Az sonra güvertedeydiler. Kendi aralarında tuhaf bir dille fısır fısır konuşan sakallı, karanlık bakışlı üç adam, Çelkaş'ın sandalını gözden geçiriyorlardı. Uzun bir tulum giyinmiş dördüncü bir adam Çelkaş'a yaklaştı, sessizce elini sıktı. Sonra kuşkulu bakışlarla Gavriła'yı süzdü.

Çelkaş kısaca:

- Para sabaha hazır olsun, dedi. Ben yatmaya gidiyorum şimdi. Gavriła, haydi gidelim! Karnın aç mı?

Delikanlı:

- Uyusam iyi olur... diye karşılık verdi.

Beş dakika sonra da horul horul uyuyordu. Çelkaş ise onun yanına oturmuş, bir çizmeyi ayağına uydurmaya

çalışıyor, ara sıra düşünceli bir tavırla tükürerek, dişlerinin arasından hüzünlü bir ısıklık çalıyordu. Sonra ellerini başının altında kenetledi, o da Gavriila'nın yanına uzandı.

Mavna usul usul sallanıyor, hazin bir tahta gıcirtısı geliyordu bir yerlerden. Güverteye yumuşak bir yağmur yağıyor, dalgalar mavnanın bordasına çarpıyordu... Bütün bu kederli sesler, oğlunun geleceğinden umutlu olmayan bir ananın söylediği ninniye andırıyordu...

Çelkaş dişlerini sıktı; başını kaldırıp çevresine bakındı; bir şeyler mırıldandı, sonra yeniden uzandı... Yatarken açılmış bacaklarıyla büyük bir makası andırıyordu.

III

İlk uyanan Çelkaş oldu. Bir süre kaygıyla çevresine bakındıktan sonra yatıştı; henüz uyumakta olan Gavriila'ya göz attı. Beriki tatlı tatlı horluyor; güneş yanığı, sağlıklı, çocuk yüzü şirin bir gülümseyişle aydınlanıyordu. Çelkaş içini çekti; dar bir ip merdivenden tırmanarak yukarıya çıktı. Bulutlar dağılmıştı. Fakat sonbahar göğünün külrengi aydınlığı yine de hüzün vericiydi.

İki saat sonra döndü. Yüzü pembeleşmiş, bıyıkları keyifle yukarı doğru kıvrılmıştı. Uzun, sağlam çizmeler vardı ayağında. Deri bir pantolon giymiş, sırtına güzel bir gocuk geçirmişti. Kullanılmış, fakat sağlam şeylerdi hepsi de. Bu kılık, Çelkaş'a çok yakışmıştı. İri yarı, güçlü kuvvetli bir adam olmuştu şimdi. Gavriila'yı ayağıyla dürterek:

- Hey, küçük dana, kalk artık! diye bağırdı.

Gavriila sıçradı, bir süre bulanık gözlerle ürkek ürkek Çelkaş'a baktı. Çelkaş kahkahalarla gülüyordu.

Gavriila onu neden sonra tanıyabildi.

- Vay anam vay!.. diye gülümsedi. Beyefendi olmuştun!

- Ne sandın!.. Fakat amma da ödleğ şeymişsin be!.. Dün gece kaç kere ölüp dirildin, ha?..

- İnsaf et, sen benim yerimde olsan ne yapardın? Başıma ilk kez böyle bir şey geliyor. Sonra, insan bütün ömrünce ruhunu kirlenmiş olabilir!

- Öyle mi? Bir voliye daha çıkmak istemez misin yani? Ha?

- Bir voli daha mı? Şey... Bilmem ki... Kaç para için?

- Diyelim ki iki yüz ruble!..

- İki yüz ruble ha? Bilmem ki... Çıkarım belki!..

- Dur bakalım! Ya ruhun kirlenirse ne olacak?

- Şey... Olabilir tabii... Belki de... kirlenmez... (Gavriila gülümseyerek sözlerini tamamladı.) Ruhuna bir şeycik olmaz, ömrün boyunca da bey gibi yaşarsın.

Çelkaş keyifli keyifli gülerek:

- Peki, peki! dedi. Şaka ettim. Haydi, kıyıya gidiyoruz...

Yeniden sandala bindiler. Çelkaş dümene, Gavriila küreklere geçti. Gökyüzü ince, külrengi bir bulut tabakasıyla kaplıydı. Sandal, koyu yeşil bir renk almış olan denizin üzerinde sarsılarak ilerlemeye başladı. Sandaldakilerin üzerine küçük dalga serpintileri sıçırıyordu. İlerde kıyının sarı çizgisi görünüyor, engin deniz beyaz köpüklü dalga sürüleriyle gitgide geride kalıyordu. Limana yaklaştıkça, sandallar, mavnalar daha belirginleşiyordu. Solda da kentın beyaz evleri görünmeye başlamıştı. Ordan kopup gelen boşuk bir uğultu, dalgaların şırtısına karışıyor, etkili, hoş bir ezgi doğuyordu bu birleşmeden... Bütün bu görüntüler ince, külrengi bir sis tabakasıyla örtülüydü...

Çelkaş, başıyla denizi göstererek:

- Eh, akşama bir iyilik düşünüyor! dedi.

Bütün gücüyle küreklere asılmakta olan Gavriila:

- Fırtına mı patlayacak? diye sordu.

Rüzgârın taşıyıp getirdiği serpintiler delikanlıyı tepeden tırnağa ıslatmıştı.

Çelkaş:

- Evet!.. dedi.

Gavriila merakla ona bakıyordu... Sonunda, Çelkaş'ın söze başlamaya niyetli olmadığını görerek:

- Şey, kaç para verdiler? diye sordu.

Çelkaş cebinden çıkardığı bir tomar parayı Gavriila'ya göstererek:

- İşte! dedi.

Renk renk kâğıt parçaları Gavriila'nın gözlerini kamaştırdı.

- Vay be!.. Ben de yalan söylüyorsun sanmıştım!.. Kaç para var orada?

- Beşyüz kırk ruble!

Çelkaş'ın yeniden cebe indirdiği para tomarını gözleri parlayarak izleyen Gavriila:

- Harika!.. diye mırıldandı!.. Aahh!.. Eğer bu paralar benim olsaydı... (Üzüntüyle içini çekti.)

Çelkaş heyecanlı bir sesle:

- Bu gece seninle eğleneceğiz delikanlılık!.. diye bağırdı. Sen paradan yana merak etme... Kardeş, senin payını ayırdım ben... Kırk ruble yeter mi? Ha, ne dersin? İstersen hemen vereyim?

- Eğer sana göre bir şey yoksa... Ben kabul ederim!

Gavrila'nın heyecandan eli ayağı titriyordu.

- Seni gidi yavru şeytan seni! Kabul edermiş! Kardeş, lütfen kabul et! Çok rica ederim, kabul et! Bu para tomarını nereye koyacağımı bilmiyorum! Kabul et de, bu yükten kurtulayım!..

Çelkaş Gavrila'ya birkaç tane on rublelik uzattı. Beriki, kürekleri bıraktı; titreyen elleriyle paraları alıp çıkınının bir yerine gizledi. Bir yandan da, sıcak bir şey içiyormuş gibi hızlı hızlı soluyordu. Sonra yeniden kürekleri kavradı; bir şeyden korkuyormuşçasına gözlerini önüne indirip sinirli, tedirgin hareketlerle çekmeye başladı. Omuzlarının, kulaklarının titrediği görülyordu.

Çelkaş düşünceli bir tavırla:

- Amma da açgözlüymüşsün ha!.. Çok kötü... Fakat, ne yaparsın, köylü milleti böyledir işte...

Gavrila birdenbire, kendinden geçmişçesine heyecanlanarak:

- Parasız hayat olur mu!.. diye bağırdı.

Sonra kesik kesik, aceleden dili dolaşarak, zengin köylüyle yoksul köylü arasındaki farkı anlatmaya başladı. Kafasından hızla geçen düşünceleri yakalamaya çalışıyor, bir çırpıda her şeyi söyleyivermek istiyordu sanki!.. Saygı, eğlence, mutluluk; her şey paranın ucundaydı!..

Çelkaş ilgiyle dinliyordu onu. Kimi zaman yüzü asılıyor, kimi zaman tatlı tatlı gülümsüyordu. Bir ara:

- Geldik!.. diyerek Gavrila'nın söylevini kesti.

Dalgalar sandalı kumsala doğru sürüklüyorlardı.

- Bu iş burada bitti kardeşçik. Sandalı biraz ileri çekelim de dalgalar götürmesin. Sonra gelip alacaklar onu. Biz de ayrılıyorz artık!.. Kent buradan sekiz verst çeker. Oraya mı gideceksin yine? Ha?

Çelkaş kurnaz kurnaz gülümsüyordu. Karşısındakine, onun hiç ummadığı bir iyilik yapmaya hazırlanan, bu düşünceyle için için sevinen bir adam hali vardı üzerinde. Elini cebine sokmuş, paraları karıştırıyordu.

Gavrila güçlükle soluk alarak, ezile büzüle:

- Yok... Ben... Gitmeyeceğim... Ben... diye mırıldandı.

Çelkaş onu tepeden tırnağa süzerek:

- Ne oluyor? Niçin ezilip büzülüyorsun? diye sordu.

- Hiç...

Fakat delikanlının yüzü bir kızarıyor, bir bozarıyordu. Ne yapacağını bilemeyen bir adam gibi tedirgin tedirgin kıpırdanıp duruyordu.

Gavrila'nın bu durumu Çelkaş'ın hoşuna gitmemişti. İşin sonu nereye varacak diye beklemeye başladı.

Köylüoğlu birdenbire, hıçkırığı andıran bir kahkaha nöbetine tutuldu. Başını öne eğmiş, gülüp duruyordu. Çelkaş yüzünü göremiyordu ama, kulaklarının ikide bir kızarıp bozardığını görebiliyordu delikanlının.

Elini sallayarak:

- Canın cehennem! dedi. Yoksa aşık mı oldun bana? Kız gibi ne kırtıp duruyorsun!.. Ayrılacağımıza çok mu üzüldün? Hey, süt kuzusu! Söylesene, ne oldu? Yoksa ben gidiyorum!..

Gavrila tiz bir sesle:

- Gidiyorsun ha? diye bağırdı.

Sesi ıssız kıyıda çin çin öttü. Dalgaların ıslattığı kum yığınları titrediler sanki. Çelkaş da irkildi. Gavrila ansızın onun ayaklarına atıldı, elleriyle kucaklayıp kendine çekti. Çelkaş düşmemek için sendeledi, dengesini güçlükle koruyarak kumsala otururken dişlerini sıkıp yumruğunu hızla salladı. Fakat tutturamamıştı. Gavrila karşısında durmuş, utançtan titreyen bir sesle yalvarıyordu:

- İki gözüm!.. O paraları bana ver! İsa aşkına bana ver!.. Sen ne yapacaksın? Bir gecede, bir gecede kazandın onları.. Bana verirsen, hayatım kurtulacak... Sana dua ederim... Tanrının seni bağışlaması için bütün ömrümce dua ederim!.. Sen onları rüzgâra üfleyeceksin, bir anda uçup gidecekler... Ama ben toprak alacağım... Ne olur, ver onları bana! Sen onları ne yapacaksın? Senin için ne değeri var? İstesene, bir gecede yine zengin olursun! Benden bu iyiliği esirgemel! Sen yıkılmış bir adamsın... Artık kendini kurtaramazsın... Oysa ben!.. Ooh!.. Onları bana ver!..

Çelkaş hem korkmuş, hem şaşırılmış, hem öfkelenmişti. Arkaya doğru kaykılmış bir durumda, elleriyle Gavrila'ya tutunarak kumsalın üzerinde oturuyordu. Gözlerini faltaşı gibi açmıştı. Gavrila, başını onun dizlerinin arasına sokmuş, yalvarıp yakarıyor; Çelkaş ses çıkarmadan dinliyordu. Sonunda onu itti, sıçrayıp doğruldu, para tomarını cebinden çıkararak Gavrila'nın suratına fırlatırken:

- Al köpek! Tıkın!.. diye bağırdı.

Bu açgözlü köleye hem şiddetle acıyor, hem de öğreniyordu ondan. Paraları fırlatırken içinde bir kahramanlık duygusu uyanmıştı.

- Daha çok para vermek istiyordum sana. "Şu delikanlıya yardım edeyim" diye düşünmüştüm. Dün köy aklıma gelince içim bir tuhaf olmuştu... Bakalım, nasıl davranacaksın diye bekliyordum; kendiliğinden para isteyecek misin? Şu yaptığına bak... Zavallı dilenci!.. İnsan para için bu kadar alçalır mı? Aptal! Açgözlü köleler!.. İnsanlıktan haberiniz yok... Beş kapık için kendinizi satarsınız!..

- Velinimetim!.. İsa seni korusun! Demek bu paralar benim oldu ha?.. Demek... zengin oldum ha.. (Gavrila bir sevinç çığlığı kopardı, paraları titreyen elleriyle toplayarak çıkınınına gizledi.) Ah, velinimetim benim!.. Ömrüm boyunca unutmayacağım bunu!.. Hiç bir zaman!.. Karıma, çocuklarıma, senin için dua etmelerini

söyleyeceğim!

Çelkaş bu sevinç çığlıklarını dinliyor, Gavrila'nın bozulup çirkinleşen yüzüne bakıyordu. Haydutun, serserinin, bütün sevgilerden kopmuş ipsizin biri olduğu halde, hiçbir zaman bu köylü delikanlısı kadar alçalmayacağını, insanlıktan uzaklaşmayacağını düşünüyordu. Hayır, o hiçbir zaman böyle bir duruma düşmeyecekti!.. Bu düşünce, içini özgürlük sevgisiyle doldurdu. Gavrila'nın yanında, bu ıssız deniz kıyısında, yüce bir insan olduğunu hissetti.

Gavrila:

- Sen bana dünyaları verdin! diye bağırarak Çelkaş'ın ellerini yakaladı, yüzüne gözüne sürmeye başladı.

Çelkaş dişlerini bir kurt gibi sıkışmış, susuyordu. Gavrila ise susmak bilmiyordu:

- Sen bir de benim aklımdan geçenlere bak: Buraya gelirken... diyordum ki... şunun kafasına bir kürek indirsem!.. Paraları alıp cesedini de fırlatsam denize... Ya!.. Diyordum ki, kim kime dum duma... Nasıl olsa arayıp soranı yoktur!.. Kimsenin kılı bile kıpırdamaz... Dünyaya onun ne yararı var? Onunla kim uğraşacak?

Çelkaş Gavrila'nın gırtlığına sarılarak:

- Çıkar paraları!.. diye haykırdı.

Gavrila kurtulmaya çabalarken Çelkaş'ın öteki eli de delikanlının boğazına yılan gibi dolandı... Yırtılan bir gömlek sesi işitildi; Gavrila yere yuvarlandı. Gözleri faltaşı gibi açılmıştı. Parmaklarını açıp kapıyor, debeleniyordu. Çelkaş kötü kötü gülümsüyordu. Dişlerini sıkıştırdı. Sinirden bıyıkları titriyor, her haliyle yırtıcı bir kuşu andırıyordu. Ömründe hiçbir zaman böylesine onuru kırılmamış, hiçbir zaman bu kadar öfkelenmemişti.

Dişlerinin arasından, Gavrila'ya:

- Nasıl, memnun musun şimdi? diye sordu.

Sonra sırtını dönerek kente doğru yola koyuldu. Fakat daha beş adım atmadan Gavrila kedi gibi sıçrayarak kalktı; iyice gerilerek Çelkaş'a büyük, yuvarlak bir taş fırlatırken:

- Al sana!.. diye bağırıldı kinli bir sesle.

Çelkaş'ın boğazından bir inilti koptu; başını elleriyle kavradı, ileriye doğru sendeledi. Gavrila'ya döndü ve yüzü koyun yere kapaklandı. Gavrila ona bakarken donup kalmıştı. Çelkaş başını kaldırmaya çalışıyor, doğrulmaya çabalıyor, tir tir titriyordu. Gavrila o zaman korkuya kapılarak bozkıra doğru kaçmaya başladı. Bozkırın üzerinde asılı duran kara, kadife gibi bir bulut havayı karartmıştı. Dalgalar hisırdayarak kumsala tırmanıyor, kumlara karışıyor, sonra yeniden geri çekiliyorlardı. Köpükler cızırtıyla sönüyor, havada su serpintileri uçuşuyordu.

Yağmur başladı. Önce ağır ağır serpiştirirken, gittikçe şiddetini artırdı. Az sonra bozkır ve deniz, bulanık bir su tabakası ardında görünmez oldu. Çelkaş, uzun gövdesiyle, yağmurun altında, denizin kıyısında öylece yatıyordu. Uzun süre, onunla yağmurdan başka hiçbir şey görünmedi. Fakat sonra yağmurun bulanık perdesinin ardında Gavrila'nın görüntüsü belirdi. Delikanlı bir kuş gibi sekerek Çelkaş'ın yanına vardı, yere çöktü, onu kımıldatmaya çalıştı. Eli sıcak bir kan sızıntısına bulaşınca titredi, sendeleyerek geriledi. Yüzü sapsarı olmuş, anlamsızlaşmıştı.. Tir tir titriyordu.

Sonra yeniden yaklaştı, Çelkaş'ın kulağına eğilerek:

- Kardeş, ne olur kalk! diye mırıldandı.

Çelkaş kendine geldi; Gavrila'yı iterek, hırıltılı bir sesle:

- Defol git!.. diye inledi.

Gavrila Çelkaş'ın elini öpüyor, titreyen bir sesle:

- Kardeş! Bağışla beni!.. Şeytan dürttü!.. diye yalvarıyordu.

Belki yine:

- Defol!.. Çek arabanı!.. diye hırıldadı.

- Ruhumu günahattan arındır!.. Yalvarırım!.. Bağışla beni!..

Çelkaş ansızın:

- Çek arabanı!.. Çek arabanı, cehennem dibine git!.. diye bağırarak doğrulup oturdu. Yüzü sapsarıydı.

Gözleri, çok uykusuz adamlarınki gibi, bulanıktı.

- Daha ne istiyorsun? İşini gördün... Defol!

Gavrila'ya bir tekme savurdu, fakat tutturamadı. Delikanlı onu omuzlarından yakalamasa, yine yuvarlanacaktı. Çelkaş'ın gözü tam Gavrila'nın yüzünün karşısındaydı şimdi. İkisinin yüzü de sapsarı olmuş, insanlıktan çıkmıştı.

Çelkaş, yardımcısının kocaman kocaman açılmış gözlerine:

- Tuu! diye tükürdü.

Beriki, ses etmeden mintanının yeniyle yüzünü kuruladı.

- Ne yaparsan yap... Ağzımı açmayacağım... diye mırıldandı. İsa aşkına, bağışla beni!

Çelkaş nefretle:

- Alçak!.. diye bağırıldı. Sen serseri bile olamazsın!..

Gocuğumu açtı, gömleğini paraladı, kopardığı bir parça bezle başını sarmaya koyuldu. Ses etmiyor, arada bir dişlerini gıcırdatıyordu. İşini bitirdikten sonra, tükürür gibi:

- Paraları aldın mı? diye sordu.
- Almadım kardeş! Eksik olsun!. Beni günaha soktular!..
Çelkaş elini gocuğunun cebine sokup para tomarını çıkardı. Birini ayırıp yeniden cebine koydu; ötekileri Gavriła'ya fırlattı:
- Al da defol!
- Kardeş, alamam... Olmaz! Bağışla beni!
Çelkaş'ın gözleri döndü. Korkunç bir sesle:
- Al diyorum sana!.. diye uludu.
Gavriła korkudan titreyerek:
- Bağışla!.. O zaman alırım... dedi. Çelkaş'ın ayaklarına, ıslak kumsala kapandı.
Çelkaş:
- Yalan söylüyorsun alçak, nasıl olsa alacaksın!.. diye homurdandı.
Sonra saçlarından tutup Gavriła'nın başını zorla kaldırdı, paraları delikanlının yüzüne sürmeye başladı:
- Al! Al! Hakkındır! Korkma, al! Az kalsın adam öldürüyordun diye kendini üzme! Benim gibilerin arayarı soranı olmaz. Öldüğümü duyunca, katile teşekkür bile ederler. Al, utanma!
Çelkaş'ın güldüğünü görünce Gavriła bir parça yatıştı; paraları avuçladı; gözyaşları arasında:
- Kardeş! Beni bağışlıyorsun değil mi? Ha? Ne olur? diye sordu.
Çelkaş ayağa kalktı; sendeledi; sesini Gavriła'nınkine benzeterek:
- Küçük kardeş! Niçin bağışlayayım seni? diye karşılık verdi. Bugün banaysa, yarın sana...
Gavriła başını sallayarak:
- Ah, kardeş, kardeş!.. diye inledi.
Çelkaş ayakta durmuş tuhaf tuhaf gülümsüyor; başındaki sargı kızarak gitgide bir fese benziyordu. Yağmur bardaktan boşanırcasına yağıyordu. Deniz boğuk boğuk uğulduyor; dalgalar öfkeyle, kudurmuşçasına saldırıyorlardı kıyıya.
İkisi de susuyordu.
Çelkaş alaycı bir sesle:
- Eh, sağlıklığa kal! diyerek gitmeye davrandı.
Sendeliyor, bacakları titriyordu. Başını, yitirmekten korkuyormuşçasına, tuhaf bir biçimde kavramıştı.
Gavriła bir kez daha:
- Kardeş, bağışla beni!.. diye yalvardı.
Çelkaş soğuk bir tavırla:
- Fark etmez! dedi.
Sendeleğe sendeleğe yola koyuldu; yürüyüp gitti. Sol eliyle başını tutmuştu. Sağ eliyle, kırçıl bıyıklarını sıvazlıyordu sessizce.
Yağmur şiddetleniyor, bozkırı kaplayan sis perdesi gitgide yoğunlaşıyordu. Gavriła, gözden yitinceye kadar izledi onu. Sonra sıril sıklam olmuş kasketini başından çıkardı, eliyle haç işareti yaptı. Avucunda sıkıca tuttuğu paralara gözü ilişince rahat bir soluk aldı; onları çıkınına gizledi; geniş, sağlam adımlarla, Çelkaş'a ters yönde, kıyı boyunca yürüyüp gitti.
Deniz uğulduyordu. Kumsala çarpan kocaman dalgalar gürültüyle parçalanıyor, kıyıyı köpük içinde bırakarak geri çekiliyorlardı. Yağmur, toprağı ve denizi şiddetle dövüyor, rüzgâr uğuldaya uğuldaya esiyordu... Az sonra deniz de, gök de görünmez olmuştu...
Dalgalar ve yağmur; Çelkaş'ın yattığı yerdeki kan birikintisini, onun ve köylü delikanlısının kıyı boyunca uzayıp giden ayak izlerini çok geçmeden silip süpürdüler... Bu ıssız deniz kıyısında, iki adam arasında geçen küçük dramdan en ufak bir iz kalmadı.
1894

YOL ARKADAŞIM

I

Ona Odesa limanında rasladım. Tıknaz, sağlam yapılı bedeni, biçimli bir sakalla çevrelenmiş Doğulu yüzüyle üç gün dikkatimi çekip durdu. İkide bir gözüme çarpıyordu. Bastonunun sapını emerek saatlerce rıhtımın granitleri üstünde durduğunu; kara, badem gözleriyle üzgün üzgün limanın kirli sularını seyrettiğini görüyordum. Günde belki on kez salına salına geçip giderdi önümden. Kimdi o? Uzaktan gözetlemeye başladım. O da sanki beni büsbütün ayartmak için, gittikçe daha sık çıkıyordu karşıma. Öyle ki; kareli, parlak bir kumaştan yapılmış şık elbisesini, kara şapkasını, tembel yürüyüşünü, can sıkıcı, alık bakışlarını ne kadar uzaktan olursa olsun bir görüşte tanımaya başlamıştım artık. Vapur ve lokomotif düdüklarının, zincir şakırtılarının, işçilerin bağırıp çağırılmalarının birbirine karıştığı; insanı serseme çeviren, kudurmuşçasına sinirli bir kalabalığın kaynaştığı bu limanda onun varlığına bir anlam veremiyordum. İnsanlar kaygılı ve yorgundu. Kan ter içinde sağa sola koşuyor, bağırıyor, küfürleşiyorlardı. Bu ölesiye mahzun yüzü tuhaf

adam ise, kendisinden başka hiçbir şey umurunda değilmişçesine, çalışan insanların arasında tembel tembel gezinip duruyordu.

Dördüncü gün öğle yemeği sırasında ansızın yine gözüme çarptı. Artık bir yolunu bulup onun kim olduğunu öğrenmeye karar verdim. Yakında bir yere oturup ekmekle karpuz yerken gözlerimi ondan ayırmıyor, laf açmak için uygun bir fırsat kolluyordum.

O, çay sandıklarına yaslanmış, kaygısız gözlerle çevreye bakınıyor; parmaklarını flavta çalar gibi bastonunun üzerinde dolaştırıyordu.

Benim gibi sırtında bir yük semeri, kömür taşımaktan kapkara kesilmiş, paçavralar içinde bir adamın, bir züppeyle lafa girmesi kolay değildi. Fakat birdenbire, onun da gözlerini hiç ayırmadan bana baktığını fark edip irkildim. Sevimsiz, arsız, hayvanca bir ışıltı vardı bu gözlerde. Günlerdir ilgimi çeken adamın aç olduğunu anladım, dört bir yana şöyle bir baktıktan sonra, usulca:

- Yemek ister misiniz? diye sordum.

Titredi. Sağlam, beyaz dişlerini aç bir kurt gibi göstererek kuşkuyla çevresine bakındı.

Kimsenin bizimle ilgilendiği yoktu. O zaman ona bir parça buğday ekmeğiyle karpuzun yarısını uzattım. Onları elimden kaparcasına almasıyla gidip sandık yığınlarının arasına oturması bir oldu. Arada bir başını görüyordum. Şapkası ensesine kaykılmış; esmer, terli alnı ortaya çıkmıştı. Yüzü geniş bir gülümsemeyle aydınlanmıştı. Yiyeceğini hırsıyla atıştırırken nedense arada bir göz kırpyordu bana. Biraz beklemesini işaret edip et almaya gittim; getirip verdim; züppeyi yabancı bakışlardan iyice gizleyecek biçimde sandıkların yanında durdum. O zamana kadar önünden yiyeceğini kapacaklarmış gibi çevresini yırtıcı bakışlarla süzerek lokmalarını çiğnemedi yutarken, şimdi biraz yatışmıştı. Fakat yine öyle bir hırsıyla ve çabuklukla atıştırıyordu ki, bu aç adama bakmayı içim götürmediğinden sırtımı döndüm ona.

- Teşekkür! Çok teşekkür!

Tutup omuzlarımı sarstı. Elimi yakalayıp sıktı, hızlı hızlı salladı.

Beş dakika içinde de hikâyesini anlatıvermişti.

Gürcü prensi Şakro Ptadze'ymiş bu. Kutayisli zengin bir derebeyinin tek oğluymuş. Transkafkasya istasyonlarının birinde memur olarak çalışıyor, bir arkadaşıyla oturuyormuş. Bu arkadaş günün birinde Prens Şakro'nun paraları ve değerli eşyalarıyla birlikte gözden kaybolmuş. Prens de onun peşine düşmüş. Nasılsa Batum'a bilet aldığını öğrenip o da doğru oraya gitmiş. Fakat Batum'a varınca arkadaşın Odesa'ya gittiğini anlaşılmış. Prens Şakro burada Vano Svanidze adında, (yine yaşıtı ve arkadaşı olan, fakat kendisine benzemeyen) bir berberin pasaportunu alarak Odesa'nın yolunu tutmuş. Odesa polisine hırsızlığı haber vermiş. Ona hırsız bulacaklarını söz vermişler. İşte iki haftadır bekliyormuş. Bu arada parası tükenmiş, ağzına da iki gündür bir lokma yiyecek girmemiş.

İçine küfürler karıştırdığı hikâyesini dinlerken ona bakıyor, anlattıklarına inanıyordum. Acımıştım bu çocuğa. (Yirmi yaşında gösteriyordu ya, saflığına bakarak insan daha da küçük olduğunu düşünebilirdi.) Hırsız arkadaşına nasıl da inandığı aklına geldikçe öfkeleniyor; çalınan eşyalar bulunmazsa, çok sert bir adam olan babasının onu hiç kuşkusuz "hançeriyle ktır ktır keseceğini" söylüyordu. Bu çocuğa yardım etmezsem açgözlü kentin onu yutacağını düşünüyordum. Serseriler sınıfını kalabalıklaştıran olayların kimi zaman ne kadar önemsiz şeyler olduğunu biliyordum çünkü. Prens Şakro'nun, saygıdeğer olduğu halde saygı görmeyen bu toplumsal tabakaya düşmek için bütün şanslara sahip olduğu da açıkça görülüyordu. İçimde ona yardım etmek isteği uyandı. Gidip emniyet amirliğinden bir pasaport çıkarmasını önerdiğimde şaşaladı; gitmeyeceğini söyledi. Neden? Meğer kaldığı odanın parasını ödemiş. Üstelik parayı istemeye geldiklerinde adamın birini yumruklamış. Bu yüzden saklanıyormuş şimdi; ödemediği parayla attığı yumruklar için de polisin kendisine teşekkür etmeyeceğini pekâlâ biliyormuş. Sonra attığı yumrukların sayısı da tam olarak aklında değilmiş doğrusu...

Durum gittikçe karışıyordu. Çalışıp onu Batum'a götürecek kadar para kazanmaya karar verdim. Fakat, ne yazık ki uzun süreceğe benziyordu bu iş. Çünkü aç kalan Şakro bir oturuşta üç kişilik, hatta daha çok yemeği silip süpürüyordu.

"Açların" akını yüzünden limanda gündelikler çok düşüktü o sırada. Seksen kapiklik kazancımın altmış kapağı ikimizin yiyeceğine ancak yetiyordu. Zaten prensle karşılaşmadan önce de Kırım'a gitmek istediğimden, Odesa'da uzun süre kalmak niyetinde değildim. Bunun için prense, yürüyerek yola çıkmayı önerdim. Yanına bir yol arkadaşı bulamazsam Tiflis'e kadar kendim götürecektim onu. Bulursam ayrılacaktık.

Prens ince potinlerine, şapkasına, pantolonuna baktı; ceketiyile oynadı; düşündü, taşındı; birkaç kez içini çekti, sonunda razı oldu. Böylece, Odesa'dan Tiflis'e doğru yola koyulduk.

II

Kerson'a vardığımızda yol arkadaşımı tanıyordum artık. Çok az gelişmiş, ilkel bir insandı. Tokken neşeli, açken neşesizdi. Güçlü, sevimli bir hayvandan farksızdı.

Yol boyunca, Kafkasya, Gürcü prenslerinin yaşayışları, eğlenceleri, köylülerle ilişkileri üzerine hikâyeler anlatıp durdu. Kendilerine özgü bir güzellikleri olan, ilginç hikâyelerdi... Fakat insan, anlatıcıları hesabına hiç

de iyi bir sonuç çıkarmıyordu bunlardan. İşte hikâyelerden biri:

Zengin bir prens, komşularını yemeğe çağırılmış bir gün. Şaraplar içilmiş; çörekler, şaşlıklar, lavaşlar, pilavlar yenmiş. Prens yemekten sonra konuklarını tavlaya götürmüş. Atlar eyerlenmiş. Ev sahibi kendine en iyi atı seçip tarla boyunca dört nala sürmüş. Yaman bir atmış bu! Konuklar hayvanın gösterişini, hızını övmüşler. Prens bir daha dört nala kaldırmış onu. Fakat tam bu sırada beyaz atlı bir köylü ortaya çıkıp prensi geride bırakmış. Üstelik bir de kurumlu kurumlu gülüyormuş... Konukların karşısında küçük düşen prens, kaşlarını çatmış; köylüye yanına gelmesini işaret edip bir kılıç vuruşuyla kafasını gövdesinden ayırmış adamın; atın kulağına da bir kurşun sıktıktan sonra gidip hükümete teslim olmuş. Prens kalebentliğe mahkûm etmişler...

Şakro, prene acır gibiydi. Bunun yanlış olduğunu anlatmaya çalıştığım da, çok bilmiş bir tavırla:

- Prensler az, köylüler çoktur, dedi. Bir köylü yüzünden bir prens cezalandırılmaz. Köylü nedir? İşte! (Bir toprak keseği gösterdi.) Ya prens? O bir yıldızdır!

Tartıştık. Şakro öfkelenmişti. Böyle zamanlarda bir kurt gibi dişlerini gösteriyor, yüz çizgileri keskinleşiyordu.

- Sus Maksim! Sen Kafkasya hayatını bilmezsin!

Sözlerim onun yalınlığı karşısında etkisiz kalıyor, bana göre çok açık olan şeyler ona gülünç geliyordu. Haklı kanıtlarımla onu bir çıkmaza soktuğum zamanlardaysa, düşünecek yerde, şöyle deyip için içinden çıkıveriyordu:

- Kafkasya'ya git, orada yaşa. Söylediklerimin doğru olduğunu göreceksin. Herkes nasıl davranıyorsa, öyle davranmak gerekir. Binlerce kişinin ak dediğine sen kara diyorsan ne diye sana inanayım?

O zaman, akli hayatın yasalarından başka şeye ermeyen bir insana sözcüklerle değil, olgularla karşı çıkmak gerektiğini anlayarak susuyordum. Ben susunca Şakro daha da coşuyor; vahşi bir güzellikle, ateşle, canlılıkla dolu Kafkas hayatını ballandıra ballandıra anlatmaya koyuluyordu. Bu öyküler bir yandan beni sarıyor, bir yandan da acımasızlıkları, zenginliğe ve kaba kuvvete tapmalarıyla tepemi attırıyorlardı. Şakro'ya bir keresinde İsa öğretisini bilip bilmediğini sordum.

Omuzlarını silkerek:

- Elbette biliyorum! diye kestirip attı.

Fakat az sonra, bildiği şeyin şu kadarlık olduğu ortaya çıktı: İsa adında biri, Yahudilerin yasalarına karşı çıkmış. Yahudiler onu haça germişler. Fakat İsa aynı zamanda Tanrı olduğundan, haçın üzerinde ölmemiş, göğe uçmuş, oradan insanlara yeni bir hayat yasası göndermiş...

- Nasıl bir yasa bu? diye sordum.

Yüzüme eğlenir gibi şaşkın şaşkın bakarak:

- Sen Hıristiyan mısın? diye sordu. Güzell! Ben de Hıristiyanım. Yeryüzünde hemen hemen herkes Hıristiyan. Peki, bana sorduğun şey nedir? Herkesin nasıl yaşadığını görmüyor musun?.. İşte İsa'nın yasası budur.

Ben coşarak ona İsa'nın hayatını anlatmaya koyuldum. Sözlerimi önce ilgiyle dinlerken yavaş yavaş dikkati dağıldı, az sonra da esnemeye başladı.

Bunu görünce, yeniden aklına seslenmeyi denedim. Bilimin, yardımlaşmanın, yasaların yararlarından söz edeyim dedim. Fakat söylediğim her şey onun hayat anlayışı karşısında taştan bir duvara çarpmışcasına tuzla buz oluyordu.

- Güçlü olan kendi yasasını kendi yapar! Onun bilgiye ihtiyacı yoktur; gözü görmese de yolunu bulur!

Prens Şakro böyle söyleyerek tembel tembel karşı çıkıyordu bana.

Kendine bir güveni vardı. Bu ona saygı duymamı sağlıyordu. Fakat o kadar vahşi ve merhametsizdi ki, içimde kimi zaman bir nefretin alevlendiğini hissediyordum. Buna karşın yine de onunla bir noktada anlaşacağımıza olan inancımı yitirmiyordum.

Perekop'u geçmiş, Yayla'ya doğru ilerliyorduk. Ben hayalimden Kırım'ın güney kıyılarını geçirirken, prens suratını asmış, dişlerinin arasından tuhaf şarkılar mırıldanıyordu. Paramız suyunu ekmişti. Bir kazanç kapısı da görünmüyordu şimdilik. Bir an önce Feodosya'ya varmaya çalışıyorduk. O sırada rıhtım yapımına başlanmıştı orada.

Prens, kendisinin de çalışacağını, para kazanıp gemiyle Batum'a gideceğimizi söylüyordu. Batum'da çok tanıdığı varmış. Bana kapıcılık ya da bekçilik gibi bir iş bulacaktı. Omuzlarıma vuruyor, ağzını şapırdatar şapırdatar benim için düşündüğü güzel şeyleri anlatıyordu:

- Öyle bir hayat kuracağım ki sana! Cık, cık! Canın şarap mı çekti? İstedığın kadar iç! Koyun eti mi? Ye yiyebildiğin kadar! Tombul bir Gürcü kızıyla evlenirsin! Cık, cık, cık!.. Sana çörek pişirir, çocuk doğurur, hem de bir sürü çocuk! Cık, cık cık!..

Bu "cık cık"lar da neyin nesiydi? Önce şaşırıdım, sonra sinirime dokundu, en sonunda da fena halde sıkılmaya başladım. Rusya'da domuz çağırma için çıkarırlar bu sesi. Kafkasya'daysa hem hayranlıklarını, hem üzüntülerini, hem sevinçlerini, hem de acılarını belirtiyorlardı bununla.

Şakro'nun şık elbisesi üstünden dökülmeye başlamış, potinleri parça parça olmuştu. Bastonuyla şapkasını Kerson'da satmıştık. Şapka yerine eski bir trenci kasketi satın almıştı kendine.

Onu ilk giyişinde kulaklarına kadar geçirmiş, bana dönerek:

- Nasıl? diye sormuştu, yakıştı mı?

İşte Kırım'dayız. Simferopol'ü geçip Yalta'ya yöneldik.

Ben dilsiz bir hayranlık içinde, denizle bezenmiş bu güzel toprak parçasını seyrediyordum. Prens acı acı içini çekiyor, üzgün bakışlarını çevrede geziriyor, boş midesinin feryadını birtakım tuhaf yemişlerle bastırmaya çalışıyordu. Bu çabası çoğu zaman kötü sonuç verince de iğneleyici bir alayla:

- Şimdi içim dışıma çıkarsa, yola nasıl devam ederim? Ha? Söylesene, nasıl? diye soruyordu.

Ufukta bir şeyler kazanmak olanağı görünmediği, cebimizde de on para kalmadığı için yemişlerle ve geleceğe ilişkin ümitlerle beslenmek zorundaydık. Şakro tembellikle suçlamaya başlamıştı beni. Onun deyimiyle "lakayitsız" bir adammışım. Yürüyüşü gitgide ağırlaşıyor, üstelik sınırsız iştahını gösteren hikâyeleriyle içime fenalık veriyordu. Meğer saat on ikide kahvaltı niyetine üç şişe şarapla "küçük bir kuzucuğu" gövdeye indirip iki saat sonraki öğle yemeğinde kendini hiç zorlamadan üç tabak "çakakbili" ya da "çikirtma", bir çanak pilav, bir şiş dolusu "şaşlık", "istediğin kadar dolma" ve daha bir sürü Kafkas yemeği yuvarladığı, bu arada da "lıkır lıkır" şarap içtiği olurmuş. Günlerce, gözleri parlayarak, beyaz dişlerini gıcırdatarak, ağzından akan salyaları yutarak yiyecekler konusunda ne biliyorsa sayıp döktü.

Bir gün Yalta yakınlarında bir meyva bahçesini budama işine girdim. Gündeliklerimden birini peşin çekip elli kapağına ekmekle et aldım. Bu sırada bahçıvan beni çağırırdı. Şakro başının ağrıdığını ileri sürerek çalışmaya yanaşmamıştı. Yiyecekleri ona teslim edip adamın yanına gittim. Bir saat sonra döndüğümde, iştahı konusunda Şakro'nun hiç yalan söylemediğine aklım kesti. Ekmekle etten en ufak bir kıvrıntı kalmamıştı. Arkadaşlığa sığmayan bir davranıştı bu. Fakat ağzımı açmadım. Bununla da hiç iyi etmediğim sonradan ortaya çıktı.

Ses çıkarmadığımı gören Şakro bundan kendi bildiğince yararlanmaya başlamıştı. Tuhaf, anlamsız bir ilişki doğdu aramızda. Ben çalışırken o birtakım bahaneler ileri sürerek buna yanaşmıyor, boyuna yiyor, uyuyor, üstelik durmadan azarlıyordu beni. İşten yorgun argın döndüğümde bu kanlı canlı delikanlıyı karşımda görünce hem gülesim gelir, hem üzüldüm. Gölgeyi bir köşeye yerleşip dönmemi bekler, aç gözlerini üzerimde gezdirirdi. Fakat hepsinden daha kötüsü, çalıştığım için benimle alay etmesiydi. Çalışmamla alay ediyordu; çünkü kendisi dilenmeyi öğrenmişti. Başlangıçta sadaka toplarken utanıyordu benden. Fakat sonraları, bir Tatar köyüne yaklaştığımızda, gözümün önünde hazırlığa başlamıştı. Cimri Tatarların sağlam adama beş para vermeyeceklerini bildiği için bir değneğe dayanıyor, topal süsü veriyordu kendine. Bunun utanılacak bir şey olduğunu söylediğimde:

- Ne yapayım, çalışmak elimden gelmiyor, diye kestirip atardı.

Çok az bir para toplayabiliyordu. Ben de o sırada hastalanmışım. Yolculuk gitgide çetinleşiyor, Şakro'yla ilişkilerimiz günden güne bozuluyordu. Artık düpedüz kendisini beslememi istiyordu.

- Götürecek misin beni? Götür! Bakalım bu kadar uzun yolu yürüyebilecek miyim? Ben böyle şeye alışkın değilim. Kim bilir, belki de ölürüm! Niçin üzüyorsun beni? Amacın beni öldürmek mi? Ölürsem herkes ne yapar, bir düşünsene! Anam ağlar, babam ağlar, arkadaşlar ağlar! Bu ne kadar gözyaşı?

Bunları sık sık işitiyor, fakat kızmıyordum bir türlü. Bu sırada içimde beliren tuhaf bir düşünce beni öfkelenmekten alıkoyuyordu. Uyuduğunda yanına oturuyor; onun durgun, kıpırtısız yüzüne bakarak bir şey keşfediyormuşum gibi "Yol arkadaşım... Yol arkadaşım..." diye düşünüyordum...

Kimi zaman başka bir bulanık düşünce geçiyordu aklımdan. Benden yardım istemeye ve ilgi görmeye kendinde hak bulduğuna göre, bu gerçekten de hakkı değil miydi onun? Bu istemede bir çeşit kişilik vardı. Beni tutsak etmişti. Ben de onu incelemeye kaptırmışım kendimi. Her davranışını izliyor, bir başka insan üzerinde kurduğu egemenliği nereye kadar vardıracağını merak ediyordum. Hayatından pek memnundu. Şarkı söylüyor, uyuyor, canı isteyince de benimle eğleniyordu. Kimi zaman iki üç günlüğüne birbirimizden ayrılır, başka başka yönlere giderdik. Eğer varsa ona ekmek ve para verir, beni bekleyeceği yeri söylerdim. Ayrılırken beni kuşkuyla, hüzünlü bir öfkeyle uğurlar; yeniden bulduğumuzdaysa pek keyiflenir, kurumlu kurumlu gülerdi:

- Beni bırakıp gittin sanmışım! Ha, ha, ha!..

Ona yiyecek getirir, gördüğüm güzel yerlerden söz ederdim. Bir keresinde Bahçesaray'ı anlatmış, Puşkin'in şiirini okumuştum bu arada. Kılı bile kıpırdamadı.

- He, şiir!.. Şiir değil, şarkı söylemeli! Tanıdığım bir Gürcü vardı, şarkıyı ondan dinleyecektin sen! Ne şarkılardı be! Bir başladı mıydı "ay! ay! ay!.." diye... Yer gök inlerdi! Hançerle gırtladığını oyuyorlardı sanırsın!.. Bir meyhaneciyi boğazladı sonunda; Sibiry'a'da şimdi.

Her dönüşten sonra gözünden biraz daha düşüyordum. Bunu benden gizlemeyi de beceremiyordu.

İşler kötü gidiyordu. Haftada, bir ya da bir buçuk ruble kazanabiliyordum; o da bin bir güçlülük. Bu para neyimize yeterdi? Şakro'nun topladığı sadakaların da bir hayrını gördüğümüz yoktu. Midesi küçük bir uçurumdu çünkü. Üzüm, kavun, tuzlu balık, ekmek, kuru yemiş; yani ne bulursa hiç ayırt etmeden yutan, genişledikçe de daha çok kurban isteyen bir uçurum.

Bir süredir, sonbaharın geldiğini, buna karşılık daha epeyce yolumuz olduğunu söyleyerek Kırım'dan bir an

önce ayrılmamız için sıkıştırıp duruyordu beni. Razi oldum. Kırım'ın bu bölgesinde görmediğim yer kalmamıştı zaten. Böylece, her zamanki gibi tamtakır olan ceplerimiz biraz "mangır görür" umuduyla Feodosya'ya doğru yola koyulduk.

Aluşta'dan yirmi verst ötede geceleme için durduk. Şakro'yu kıyı boyunca yürümeye razı etmiştim. Yol uzuyordu ama, deniz havası almak istiyordum ben. Bir ateş yakıp yanına uzandık. Çok güzel bir geceydi. Koyu yeşil dalgalar altımızda kayalara çarpıyor, gökyüzü zaferle susuyordu. Çevremizde otlar ve ağaçlar usul usul hışırdıyordu. Ay doğuyor, çınar yapraklarının desen desen gölgeleri toprağa dökülüyordu. Bir kuş cıvı cıvı ötüyor, gümüşten çınıltıları dalgaların durgun ve okşayıcı hışırtısıyla dolu havada eriyor; sonra bir böceğin keskin, sinirli cıvıltısı iştiliyordu. Ateş sevinçle çıtırdıyor; kırmızı ve sarı çiçeklerden yapılmış bir demeti andıran yalımların gölgeleri, gecenin durgun gölgeleriyle yarışırçasına çevremizde sıçrayıp duruyordu. Denizin uşuz bucaksız göğsü bomboştu. Üstünde de bulutsuz bir gökyüzü uzayıp gidiyordu. Ben kendimden geçmişçesine bu enginliğe dalıp gitmiştim... Büyük bir şeye yakın olmanın ürkütücü duygusu kaplamıştı içimi.

Şakro ansızın gürültülü bir kahkaha koyuverdi:

- Ha, ha, ha!.. Şu surata bak! Tıpkı koyuna benziyor! Ha, ha, ha!..

Tepemde gök güreleşmesine irkildim. Fakat bu ondan da beterd. Gülünç... Hayır, onur kırıcı bir şeydi bu!... Şakro'nun gülmekten gözlerinden yaş geliyordu. Bense bir başka nedenle neredeyse ağlamak üzereydim. Gelip bir şey tıkanmıştı gırtlığıma. Konuşamıyor, Şakro'ya vahşi gözlerle bakıyordum. Bu onun gülmesini artırmaktan başka işe yaramadı. Karnını tutmuş, yerlerde yuvarlanıyor, bense uğradığım hakarettten sonra kendimi bir türlü toparlayamıyordum. Pek az kimsenin (eğer böyle bir şeyle karşılaşılsa) bunu anlayabileceğini sanırım.

Kudurmuş gibi:

- Yeter! diye haykırdım.

Ürküp afalladı. Fakat hâlâ tutamıyordu kendini. Gülme nöbetine yakalanmıştı. Yanaklarını şişiriyor, gözlerini faltaşı gibi açıyor, sonra birdenbire yeniden boşanıveriyordu. O zaman kalkıp uzaklaştım oradan. İçimde zehir gibi acı bir onur kırıklığı, hiçbir şey düşünmeden, nereye gittiğimi bilmeden uzun süre yürüdüm. Ben kendimi doğayla eşleştirmiş, bir parça şair olan insanoğlunun ona karşı duyduğu sevgiyi sessizce ve bütün benliğimle yaşarken; sanki o, Şakro'nun kişiliğinde benim bu tutkuma kahkahalarla gülüyordu. Doğaya, Şakro'ya, tüm hayata karşı suçlamalarımı daha da ilerlere götürdüm ya, telaşlı ayak sesleri geldi arkamdan. Şakro omzuma usulca dokunarak utangaç, ürkek bir sesle:

- Darılma, dedi. Dua mı ediyordun? Bilmiyordum.

Suçüstü yaklanmış yaramaz bir çocuğa benziyordu. Öfkeme rağmen, utanç ve korkuyla büzülmüş bu zavallı vücuda bakıp gülmek elde değildi.

- Sana sataşmayacağım artık. Vallahi. Hiç sataşmayacağım!

Sözünü pekiştirircesine başını sallıyordu.

- Çok uysalsın. Çalışıyorsun. Zorlamıyorsun beni. Ben de tabii, niçin böyle yapıyor acaba diye düşünüyorum. Yoksa koyun gibi aptal da, ondan mı?..

Aklınca kendini bağışlatmak istiyor, özür diliyordu benden. Bu sözleri işittikten sonra onu yalnız geçmiş için değil, gelecek için de bağışlamaktan başka çare kalmadığını kabul edersiniz.

Yarım saat sonra derin bir uykuya daldı. Ben de yanına oturup ona bakmaya başladım. Uyurken güçlü bir adam bile çocuk gibi korunmasızdır. Şakro'ysa içini sızlatıyordu insanın. Kalın dudakları, kalkık kaşlarıyla şaşılacak kadar çocuğa benziyordu o sırada. Düzenli soluklarla uyuyor, fakat arada bir çarpınarak çabuk çabuk yalvarır gibi, birtakım Gürcüce şeyler sayıklıyordu. Çevremiz ürkütücü, sinir bozucu bir sessizliğe gömülüydü. Uzun sürerse insanı çıldırtabilecek bir durgunluktan bu. Dalgaların hışırtısı da bize kadar gelmiyordu. Taş kesilmiş bir hayvanın kılıklı ağzını andıran sık fundalıklarla kaplı bir çukurdaydık. Şakro'ya bakıyor ve: "Bu, yol arkadaşım benim..." diye düşünüyordum. Onu burada bırakabilirim şimdi; fakat onsuz bir yere gidemem. Alın yazılarımız birleşti bir kere... Ömrüm boyunca bana yoldaşlık edecek... Ölünceye kadar ayrılmayacağız..."

Feodosya'da umduğumuzu bulamadık. Kente girdiğimizde, bizim gibi iş bulmak umuduyla gelen, fakat rıhtım yapımında seyircilik rolüyle yetinmek zorunda kalan dört yüz kadar adam vardı orada. Türkler, Rumlar, Gürcüler, Smolenskiiler ve Poltavalılardan oluşan bir işçi kalabalığı harıl harıl çalışıyordu. "Açlar" her yeri doldurmuştu. Kentin sokaklarında, işçilerin çevresinde boz renkli, sinir bozucu kalabalıklar halinde dolaşıyor; Azak ve Tavr serserileri kurtlar gibi koşuyorlardı.

Ver elini Kerç.

Yol arkadaşım sözünde duruyor, artık sataşmıyordu bana. Fakat müthiş açlık çekiyor, yemek yiyen birini görünce tıpkı bir kurt gibi dişlerini gıcırdatıyor, anlattığı yemek öyküleriyle dehşete düşürüyordu beni. Bir süreden beri de kadınlara takmıştı aklını. Önceleri geçmiş günlerini anımsayarak arada bir iç çekmekle yetiniyordu. Fakat sonradan, yüzünde "doğulu adam"ın o hırslı gülümsemesi, gitgide dozunu arttırmıştı işin. Öyle ki, genç yaşlı, güzel çirkin, kadın cinsinden hiç kimsenin yanından geçmesine izin veremeyecek duruma geldim. Vücutlarının şu ya da bu parçası üzerine ileri sürülen pratik ve filozofça görüşleri benimle

birlikte işitmelerini istemiyorum çünkü. şakro kadınlara öyle dolaysız bir açıdan bakıyor, onlardan öyle serbestçe söz ediyordu ki, dudağımı ısırımdan başka yapacak řey yoktu... Bir keresinde, herhangi bir kadının ondan daha aşağı bir varlık olmadığını kanıtlamayı denedim. Fakat dūřuncelerimden ötürü bana gücenmekle kalmadığını, kendisini büyük bir hakarete uğramış sayıp kudurmuş gibi bir öfkeye kapılmak üzere olduğunu görünce, deneyimi bir başka zamana erteledim. Tabii şakro'nun tok olacağı bir zamana...

Yol kısalsın diye Kerç'e kıyıda değil, bozkırdan gidiyorduk artık. Torbamızda, son beř kapığımızla bir Tatar'dan satın aldığımız bir buçuk iki kiloluk arpa çöreği vardı sadece, şakro'nun köylerden ekmek dilenmesi sonuçsuz kalıyordu. Her yerden řu kısa karşılığı alıyorduk; "Sizin gibiler çok!.." Büyük bir gerçektir bu. Kıtlık olmuş, insanlar sürüler halinde bir lokma ekmek peşine dūřmüşlerdi o yıl.

Yol arkadaşım ekmeğine engel olan bu "açlar"a çok kızılıyordu. Yol ne kadar çetin, beslenmemiz ne kadar yetersiz olursa olsun, zamanında iyi gün gören şakro onlar kadar salıveremiyordu kendini. Hani onlar da durumlarıyla övünseler yeriydi. şakro baldırıçiplaklar kalabalığını daha uzaktan görür görmez:

- İşte yine geliyorlar! diye söylenirdi. Tu, tu, tu! Nereden gelir nereye gider bu insanlar? Rusya onlara dar mı geliyor? Aklım ermiyor vallahi! şu Ruslar çok sersem oluyorlar!...

Serser Rusların ekmek peşinde Kırım'a kadar gelmelerinin nedenini anlatınca da başını güvensizlikle sallayarak karşı çıkardı:

- Aklım ermiyor! Nasıl olur?.. Bizim Gürcistan'da böyle sersemlikler olmaz!..

Kerç'e geç vakit geldik, geceyi bir vapura uzatılan tahta iskelenin altında geçirmek zorunda kaldık. Gizlenmek zorundaydık. Kente varmazdan az önce işsiz güçsüz takımının dışarı atıldığını işitmiştik çünkü. Polisin eline dūřmekten korkuyorduk. şakro'nun yabancı bir pasaportla yolculuk etmesi de ayrı bir belaydı.

Gece, dalga serpintileri adamakıllı ıslattı bizi. Sabahleyin yukarı tırmandığımızda sırlıklamdık; tir tir titriyorduk. Akşama kadar kıyıda sürtüp durduk. Pazardan bir papaz karısının bir çuval kavununu taşıdım. Bütün kazancımız onun verdiği on kapık oldu.

Boğazı geçip Taman'a gitmekten başka çıkar yol yoktu. Ne kadar yalvarıp yakardıysam hiç bir kayıkçı karşı kıyıya kadar kürekçi tutmadı bizi. Herkes serserilere karşı kuşkudaydı. Bizden az önce bir sürü olay çıkarmışlar çünkü. Bizi de haklı olarak onlarla bir tutuyorlardı şimdi.

Akřam gelip çatı. Başarısızlıklarımızın verdiği üzüntü ve bütün dünyaya karşı duyduğum öfkeyle, oldukça sakıncalı bir dūřünce belirdi kafamda. Gece olunca da hemen uygulamaya geçtim.

IV

Gümrük binasının yanında üç sandal duruyordu. şakro'yla birlikte oraya yaklaştık. Sandallar, zincirlerle kıyının taş duvarındaki halkalara bağlanmıştı. Karanlık bir geceydi. Rüzgâr estikçe sandallar birbirine çarpıyor, zincirler şangırıyordu. Halkalardan birini zorlayarak çıkarabildim.

Dört beş metre yukarımda, dişlerinin arasından ıslık çalarak nöbetçi bir gümrük eri dolaşıyordu. Bize yakın bir yerde durunca bırakıyordum işi. Aslında bunun da gereği yoktu pek. Aşağıda, gırtladığına kadar su içinde bir adamın bulunabileceği aklına bile gelmezdi. Zaten ben dokunmadan da zincirler kendi kendine şangırıyordu. şakro çoktan sandala yerleşmiş, bana bir şeyler fıslıdayıp duruyordu ya, dalgaların sesinden ne dediğini duyamıyordum. Neden sonra halkayı çıkardım... Dalgalar sandalı açığa sürükledi. Ben zincire yapışarak bir süre onun yanısıra yüzdüm, sonra yukarı tırmandım. Kopardığımız iki kenar tahtasını iskarmozlara bağladık, kürek gibi kullanarak ilerlemeye başladık...

Dalgalar sandalı salladıkça kıçta oturan şakro kâh alçalarak görünmez oluyor, kâh yükselerek neredeyse tepeme çıkıyor, bir yandan da bar bar bağırıyordu. Nöbetçinin duymasını istemiyorsa susmasını öğütledim. Hemen sesini kesti. Yüzü karanlıkta beyaz bir leke gibi görünüyordu. Dümeni elinden bırakmıyordu. Yer değişmeye fırsat yoktu. Hareket etmekten korkuyorduk. şakro'ya ne yapması gerektiğini bağırarak söylüyordum. Hemen anlıyor, doğuştan denizciymiş gibi bir anda uyguluyordu söylediklerimi. Kürek yerine kullandığım tahtalar pek az iş görüyordu. Rüzgâr pupadan esiyor, ben gideceğimiz yeri pek umursamadan boğazı enlemesine tutturmaya çabalamakla yetiniyordum. Bunu başarmak da güç değildi. Kerç'in ışıkları hâlâ görünüyordu çünkü. Dalgalar iki yanımızdan yükselerek bize bakıyor, kızgın kızgın homurdanıyorlardı. Boğaza açıldıkça yükseklikleri artıyor; vahşi, ürkütücü bir böğürtü işitiliyordu uzaktan... Sandal gitgide hızlanıyor, rotayı korumak güçleşiyordu. Kâh derin çukurlara yuvarlanıyor, kâh tepelere tırmanıyorduk. Gece karardıkça kararıyor, bulutlar üstümüze abanırcasına alçalıyordu. Sonunda arkadaki ışıklar karanlıklara gömüldü. İşte o zaman korkunç bir durumda kaldık. Kudurmuşçasına, üstümüze üstümüze saldıran su yığınının ucu bucağı yok gibiydi. Karanlıkta uçuşan dalgalardan başka bir şey görünmüyordu. Tahtalardan biri elimden fırlayıp gitti. Ben de ötekini sandalın dibine fırlatarak ellerimle sıkıca bordaya yapıştım. Sandalın her yükselişinde şakro vahşi bir sesle uluyordu. Karanlıklara gömülmüş; doğanın azgın güçlerince kuşatılmış; zavallı, güçsüz bir böcek gibi kalakalmıştım. Kötü bir umutsuzluk kaplamıştı yüreğimi. Çevremde, dağlar gibi kabarak tuzlu sular fışkırtan beyaz yeledi dalgalardan başka bir şey görünmüyordu. Parça parça kapkara bulutlarıyla gökyüzü de dalgaları andırıyordu... Doğa, benimle oynuyordu sanki. Onur kırıcı bir şeydi bu. Ölümünden kaçılmaz. Fakat bu soğuk yasayı yine de bir şeylerle süslemek gerekir. Yoksa çok ağır ve

kabadır o. Ateşte yanmakla bataklıkta boğulmak arasında bir seçim yapmak, zorunda kalsam, kuşkusuz birinciyi seçerdim. Ne de olsa insana daha yararlı bir ölümdür.

.....

Şakro:

- Yelken açalım! diye haykırdı.

- Hani, yelken nerede?

- Beni gocuğum...

- Fırlat buraya! Dümeni bırakma!..

Oturduğu yerde sessizce çabaladı.

- Tut!..

Gocuğu fırlattı. Dibe doğru güçlkle kayarak bir kenar tahtası daha kopardım. Onu gocuğun bir kolundan geçirip oturma sırasına bastırdım. Ayağımla sıkıştırıp elimle öteki kolu ve eteği tutmuştum ki beklenmedik bir şey oldu... Sandal yukarılara fırladı, sonra aşağı doğru uçarcasına kaydı ve ben kendimi suyun içinde buldum. Bir elimde gocuğu tutuyordum, öbür elimle de bordadan sarkan bir ipe tutunmuştum. Dalgalar gürültüyle başımın üstünden geçiyor; boğazıma, kulaklarıma, burnuma tuzlu, acı sular doluyordu... İpe var gücümle asılarak kendimi yukarı çektim; suyun üstüne çıktım. Başım bordaya çarparken, elimdeki gocuğu ters dönmüş sandalın omurgasına fırlattım. Kendim de oraya sıçramaya çalıştım. Tam gücüm tükeneceği sırada başardım bunu ve aynı anda Şakro'yu gördüm. Az önce bıraktığım ipe tutunmuş, suyun içinde taklalar atıyordu. İp, bordadaki demir halkalardan geçerek bütün sandalı dolanıyordu anlaşılır.

Şakro'ya:

- Sağ mısın? diye haykırdım.

Suyun üstüne fırladı, tıpkı benim gibi kendini sandalın omurgasına çaktı. Onu yakaladım; yüz yüze geldik. Ben ayaklarımı üzengiden geçirir gibi ipten geçirmiş, ata biner gibi oturmuştum. Fakat sallantılı bir durumdu bu. Bir dalga eyerden alaşağı edebilirdi beni. Şakro elleriyle dizlerime yapışmış, başını göğsüme vurup duruyordu. Her yanı tir tir titriyordu. Çenesinin çarpışını duyuyordum. Bir şeyler yapmak gerekiyordu. Omurgalar yağ gibi kaygandı. Şakro'ya suya girip bordalardan birinin yanında ipe tutunmasını söyledim. Ben de öte yanda aynı şeyi yapacaktım. Söylediğimi yapacağına, başını göğsüme daha beter vurmaya başladı. Dalgalar vahşi bir dans yaparcasına yanımdan geçiyor, yuvarlanmamak için son gücümüzü harcıyorduk. İp, ayaklarımdan birini kesiyor, çok canım yanıyordu. Dört bir yanımda dağlar gibi yükselen dalgalar gürültüyle çatlayıp yarıyorlardı.

Aynı şeyi bu kez daha sert söyledim. Ama Şakro başını var gücüyle göğsüme çarpmaya devam ediyordu. Beklenecek zaman değildi. Ellerini birbiri arkasına dizlerimden ayırdım, onları ipten geçirmeye çabalayarak Şakro'yu suya itmeye başladım.

İşte o zaman o korkunç gecenin en korkunç olayı oldu. Şakro yüzüme bakarak:

- Beni boğacak mısın? diye fısıldadı.

Korkunç bir soruydu bu. Ama soruluş daha da korkunçtu. Şakro'nun sesinde hem ürkek bir boyun eğiş, hem bir yakarı, hem de uğursuz sonuçtan kurtulma konusunda bütün umudunu yitirmiş bir insanın son iç çekişi vardı. Fakat ıslak yüzünde bir ölü beyazlığıyla parlayan gözleri belki her şeyden daha korkunçtu.

Ona:

- Sıkı tutun! diye bağırarak ipi yakaladım, kendimi suya koyuverdim. Ayağım bir şeye çarptı ve ilk anda acıdan hiçbir şey anlayamadım. Fakat az sonra bir şey alevlendi içimde, sarhoşladım, kendimi hiçbir zaman olmadığım kadar güçlü hissederek:

- Toprak! diye bağırdım.

Yeni ülkeler bulan denizciler o sırada benden daha coşkuyla bağırımlardır belki; ama seslerinin daha yüksek çıktığını pek sanmıyorum. Şakro uluyarak kendini suya attı. Ne var ki, yeniden kaygılandık bir süre sonra. Su henüz göğsümüze kadar çıkıyor, çevrede de kıyıya geldiğimizi gösteren herhangi bir belirti görünmüyordu. Deniz daha durgundu burada. Dalgalar artık sıçramıyor, tembelce yuvarlanıp geçiyorlardı çevremizden. Bereket versin sandalın ipini bırakmamıştım. Böylece ben bir yana, Şakro bir yana geçerek kurtarıcı ipe tutunduk; sandalı da ardımız sıra sürükleyerek korka korka bir yere doğru yürümeye başladık.

Şakro bir şeyler mırıldanarak gülüyordu. Ben kaygıyla çevreye bakınıyordum. Arkamızda ve sağımızda dalgaların sesi daha şiddetliydi. Önümüzde ve solumuzdaysa hafifti. Sola doğru yürüdük. Altımız sıkı bir kumsaldı, fakat yer yer çukurlara raslıyorduk. Arada bir ayağımız yerden kesiliyor, o zaman öteki elimizi ve ayaklarımızı kullanarak yüzüyorduk. Su kimi zaman da dizlerimize kadar iniyordu. Derin yerlerde Şakro uluyor, bense korkudan titriyordum. Ansızın, oh! Karşımıza bir ateş çıkıverdi.

Şakro avazı çıktığı kadar bağırdı. Ben sandalın çalınmış olduğunu unutmamıştım. Bunu hemen ona da hatırlattım. Sustu, az sonra da hüngür hüngür ağlamaya başladı. Ne yaptıysam yatıştıramadım.

Derinlik gitgide azaldı... dizlerimize... topuklarıma kadar indi... Çalınmış sandal hâlâ yedeğimizdeydi. Fakat gücümüz de tükenmişti artık. Onu orada bıraktık. Kara bir kütük duruyordu yolumuzda. Üstünden atlayıp geçince birtakım dikenli otların üzerine düştük. Çok canımız yandı. Toprak işte böyle hoş geldin diyor bize. Fakat buna aldırış etmeyip ateşe doğru koşmaya başladık. Bir verst kadar ötemizdeydi. Sevinçle

parlıyor, kurtuluşumuzu kutluyordu sanki.

V

Karanlığın içinde bir yerden, tüyleri karmakarışık kocaman üç köpek üstümüze atıldı. O zamana kadar sarsıla sarsıla ağlayan Şakro, bir çığlık koparak yere yığıldı. Ben ıslak gocuğu hayvanların üstüne fırlattım; dönüp el yordamıyla taş, sopa gibi bir şeyler arandım. Elimi dalayan otlardan başka bir şey yoktu. Köpeklerin üçü birden saldırıyordu. İki parmağımı ağzıma götürüp var gücümle ıslık çaldım. Hayvanlar geriye sıçradı, aynı anda da koşuşmalar duyuldu.

Birkaç dakika sonra ateşin karşısında, koyun postundan abalarına bürünmüş dört çobanın arasındaydık. İki kişi yere oturmuş, tütün içiyordu. Uzun boylu, gür kara sakallı, başına bir Kazak papağı geçirmiş olan üçüncüsü, sopasının kocaman sapına dayanmış, arkamızda duruyordu. Dördüncü çoban, sarışın bir delikanlı, hâlâ ağlayan Şakro'nun soyunmasına yardım ediyordu. Toprak on onbeş metre ötemizden başlayarak göz alabildiğince geniş bir alana yayılan boz renkli, yoğun bir örtüyle kaplanmıştı. Henüz erimeye başlamış ilkbahar karını andırıyordu... İnsan ancak uzun süre ve dikkatle bakınca birbiri üstüne abanmış tek tek koyunları seçebiliyordu. Birkaç bin kadar vardılar. Gecenin karanlığında uyuklayarak birbirlerine sokulmuşlar; bozkırı boydan boya kaplayan koyu, sıcak, kalın bir yumak haline gelmişlerdi. Arada bir ürkek, acı meleyişler işitiliyordu.

Ben gocuğu kuruturken, çobanlara başımızdan geçenleri olduğu gibi anlattım. Sandalı nasıl elde ettiğimizi söyledim.

Kır saçlı, sert bir ihtiyar olan çoban, yüzüme dik dik bakarak:

- Peki, sandal nerede şimdi? diye sordu.

Söyledim.

Mihal, çobanlardan kara sakallı olanı, sopasını omuzuna vurup kıyıya doğru gitti.

Soğuktan tir tir titreyen Şakro, biraz ısınan fakat henüz kurumayan gocuğu istedi benden.

İhtiyar:

- Dur bakalım1 dedi. Kanını kızdırmak için önce koş biraz. Ateşin çevresini dolan, haydi!

Şakro ilkin bir şey anlamadı. Fakat az sonra yerinden fırlamasıyla, çırılçıplak, vahşi bir dansa başlaması bir oldu. Ateşin çevresinde zıp zıp zıplıyor, topuklarıyla olduğu yerde tepiniyor, kollarını açarak avazı çıktığı kadar bağıyordu. Görülecek şeydi bu. İki çoban gülmekten yerlerde yuvarlanıyor, ihtiyar hiç istifini bozmadan el çırparak tempo tutmaya çalışıyorsa da beceremiyordu bir türlü. Danseden Şakro'ya bakarak başını sallıyor, bıyıklarını oynatıyor, kalın bir sesle hiç durmadan:

- Hop, hop! Hay, ha! Hop, hop! Hay, ha! diye bağıyordu.

Şakro yalımların aydınlığında bir yılan gibi kıvrılıyor, tek ayağının üzerinde sıçırıyor, ikisiyle birden tepiniyor, çıplak bedenini kaplayan ter taneleri, bu kızıl aydınlıkta kan damlalarını andırıyordu.

Öteki iki çoban da el çırpıyordu şimdi. Ben dışerim takırdaya takırdaya ateşte kurunurken yaşadığımız serüvenin bir Cooper ya da bir Jules Verne okuyucusunu pek memnun edeceğini düşünüyordum. Kazaya uğrayan gemi, konuksever yerliler, bir vahşinin ateş dansı...

Dans sona erdi. Şakro gocuğa sarınıp yere oturdu. Bir şeyler yerken kara gözleriyle dik dik yüzüme bakıyordu. Hoşuma gitmeyen bir şey ışıldıyordu bu bakışlarda. Elbiseleri ateşin yanındaki bir değnekte kuruyordu. Bana da ekmekle tuzlu yağ verdiler.

Mihal geldi. Sessizce ihtiyarın yanına oturdu.

İhtiyar:

- Ne oldu? diye sordu.

Mihal kısaca:

- Sandal orada! dedi.

- Su alıp gitmesin?

- Yok!

Hepsi sessizce bana bakmaya başladı.

Mihal ortaya konuşur gibi:

- Bunları atamanın yanına mı götüreceğiz şimdi? dedi. Yoksa dosdoğru gümrükçülere mi teslim edelim?

Karşılık veren olmadı. Şakro ses çıkarmadan yemeğini yiyordu.

İhtiyar biraz sustuktan sonra:

- Atamana da götürebiliriz... gümrükçülere de... dedi. İki de olur.

- Dede, dinle beni... diye söze başlayacak oldum.

İhtiyar, beni işitmemiş gibi:

- Demek böyle, Mihal! diye sözünü sürdürdü. Sandal orada, ha?

- He, orada...

- Him!... Sular sürüklemesin?

- Yok... Sürüklemesin.

- Öyleyse varsın orada kalsın. Yarın sandalcılar Kerç'e giderken onu da yedeğe alırlar. Boş bir sandalı götürmekte ne var? Değil mi? Neyse... gelelim size, külhanbeyler... Çok mu korktunuz? Korkmadınız mı? Hadi, hadi!.. Yarım verst daha açılıydınız görürdünüz gününüzü. Balta gibi denizin dibini boylar, boğulup giderdiniz!.. Ne olacak! Boğulurdunuz işte... Hepsi bu...

İhtiyar sustu. Dudaklarında alaycı bir gülümsemeyle baktı bana:

- Ne susuyorsun oğul?

Yargıları kafamı şişirmişti. Ne dediğini anlamıyor, bizimle alay ettiğini sanıyordum.

Oldukça kızgın bir tavırla:

- Seni dinliyorum ya! dedim.

İhtiyar ilgilendi:

- Ee, sonra?

- Hiiç...

- Peki, niye kıızıyorsun? İnsan büyüğüne kızar mı?

Sustum.

İhtiyar çoban:

- Daha yiyecek ister misin? diye sürdürdü sözlerini.

- İstemem.

- İyi ya. Canın istemeyince yeme. Ama biraz yolluk eklemek alırsın belki!

Sevinçten titredim, fakat hiç renk vermedim.

Uzulca:

- Yolluk alırdım... dedim.

- Güzel!.. Öyleyse bunlara yolluk eklemekle yağ verin oradan... Bakın, başka bir şeyler varsa ondan da verin...

Mihal:

- Gidiyorlar mı yoksa? diye sordu.

Öteki ikisi de ihtiyara baktılar.

- Ne işleri var bizimle?

Mihal düş kırıklığına uğramıştı.

- Onları atamana ya da gümrükçülere götürecektik hani? dedi.

Şakro başını merakla gocuktan çıkarmış, ateşin çevresinde dolanıp duruyordu. Sakindi.

- Atamanın yanında ne yapsınlar? Ne işleri var onunla? İsterlerse sonra kendileri giderler...

Mihal inatlaşarak:

- Ya sandal? diye sordu.

- Sandal mı? Ne olmuş sandala? Orada durmuyor mu?

- Duruyor...

- İyi ya, bırak dursun... Sabahleyin İvan iskeleye çeker onu... Oradan da alıp Kerç'e götürürler. Sandalın işi bu kadar.

İhtiyar çobana gözümü kırpmadan bakıyor; fakat onun güneşten ve rüzgârdan yanıp kavrulmuş yüzünde, yalımların kıvrak gölgelerinden başka bir şey göremiyordum.

Mihal yelkenleri suya indirmeye başladı:

- Başımıza bir iş gelmeseydi de...

- Dilini tutarsan hiçbir şey gelmez. Ama onları atamana götürürsek korkarım hepimizin başı ağrır. Biz işimize bakalım, onlar da yollarına koyulsun. Hey! Yolunuz uzak mı?

Bunu daha önce söylemiştim ya, ihtiyar bir daha soruyordu.

- Tiflis'e gidiyoruz...

- Dünyanın yolu! Şimdi ataman eğler bunları. İyisi mi bırakalım da yollarına gitsinler. Ne dersiniz?

İhtiyar bu ağır aksak söylevi bitirince dudaklarını sımsıkı kenetledi, kırçıl sakalını sıvazlayarak gözlerini arkadaşlarının üzerinde dolaşırды.

O zaman öteki çobanlar:

- Ne olacak? Gitsinler! diye kararlarını belirttiler.

İhtiyar çoban elini sallayarak:

- Haydi, Tanrı yardımcısınız olsun çocuklar! dedi. Biz sandalı yerine göndeririz. Oldu mu?

Ben şapkamı çıkardım:

- Teşekkür ederiz dede! dedim.

- Ne için teşekkür ediyorsun?

Heyecanlanmıştım:

- Teşekkür kardeş, çok teşekkür! diye tekrarladım.

- Peki, niye teşekkür ediyorsun canım? Şu işe bak! Ben Tanrı yardımcısınız olsun diyorum, o kalkmış teşekkür ediyor! Yoksa seni şeytana teslim ederim diye mi korktun? Ha?

- Ne yalan söyleyeyim, korktum!..

İhtiyar kaşlarını kaldırarak:

- Oo!.. dedi. İnsanoğlunu niçin kötü yola sürükleyeyim? Onu kendi gittiğim yola gönderirim daha iyi. Dünya küçüktür, belki yine karşılaşırız. Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur... Hadi sağlıcakla kalın. Tüylü kalpağını çıkarıp selamladı. Biz de onu ve arkadaşların selamladık, Anapa yolunu öğrenip ayrıldık. Şakro nedense gülüp duruyordu.

VI

- Niye gülüyorsun? diye sordum.

İhtiyar çoban heyecanlandırmıştı beni. Onun hayat felsefesini düşünüyordum. Serin, diriltici bir sabah yeli göğsüme çarpıyor; gitgide berraklaşan gökyüzüne bakarak az sonra parlak, güzel bir günün başlayacağını düşünüp seviniyordum...

Şakro kurnazca göz kıptı bana. Sonra daha çok gülmeye başladı. Onun şen, sağlıklı kahkahası beni de güldürdü. Çoban ateşinin başında geçirdiğimiz birkaç saatten, yediğimiz lezzetli yiyeceklerden sonra dirilmiş, kendimize gelmiştik. Kemiklerimizde yine de hafif bir kırıklık vardı ama, yaşama sevinci bastırıyordu bunu.

- Niye gülüyorsun? Yaşamak güzel şey değil mi? Üstelik karnın da tok, ha?

Şakro başını iki yana salladı. Dirseğiyle boğrumü dürttü. Yüzünü buruşturdu. Yeniden bir kahkaha koyuverdi. Neden sonra kırık dökük Rusçasıyla:

- Niye güldüğümü anlamıyor musun? dedi. Anlamıyorsun ha? Şimdi anlarsın! Eğer bizi o gümrükçü atamana götürecekseler, ne yapacaktım biliyor musun? Bilmiyor musun? Seni gösterip, "beni boğmak istedi bu" diyecektim! Sonra da başlayacaktım ağlamaya! O zaman acıyı hapse atmazlardı beni. Anlıyor musun?

Önce şaka ediyor sandım. Ne gezer! Beni tasarısının gerçekliğine inandırmayı başardı. Öyle içten konuşuyordu ki, bu ilkel utanmazlık karşısında kızacak yerde derin bir acıma duydum. Sizi öldürmeyi tasarladığını büyük bir içtenlikle, tatlı tatlı gülümseyerek anlatan bir insan hakkında ne düşünürsünüz? Eğer o suç saymıyorsa bunu; hoş bir oyun, zekice bir şaka olarak görüyorsa, ne yaparsınız?

Şakro'ya tasarısının ne kadar ahlaksızca olduğunu anlatmaya çalıştım. Ne dese iyi? Onu hiç düşünmüyormuşum; yabancı bir pasaportla dolaştığını unuttuymuşum; bu yüzden başının belaya gireceğini hesaba katmıyormuşum... v.b.

Ansızın korkunç bir düşünce geçti aklımdan:

- Dur hele, dedim. Yoksa seni o sırada boğmak istediğime inanıyor musun gerçekten?

- Yoo!.. Beni suya ettiğinde öyle sanmıştım ya, sonra sen de girince yanıldığımı anladım.

- Teşekkür! diye bağırdım. Hiç değilse bunun için teşekkür ederim sana!

- Yok teşekkür etme! Ben sana teşekkür ederim! Orada, ateşin yanında, ikimiz de üşüyorduk... Gocuk senindi. Ama almadın onu. Kurutup bana verdin. İşte bunun için sana teşekkür ederim! Çok iyi bir adamsın sen. Anlıyorum bunu. Tiflis'e bir varalım, bak neler olacak. Seni babama götürüp "İşte adam dediğin böyle olur!" diyeceğim. "Besle onu. Beni de ahıra, eşeklerin yanına bağla!" Böyle diyeceğim işte. Birlikte yaşayacağız. Bahçivan olacaksınız. İstedğin kadar ye, iç!.. Ah, ah, ah!.. Hayatın öyle şenlenecek ki! Yan gelip yatacaksın!... İçtiğimiz su ayrı gitmeyecek!..

Tiflis'te kavuşacağım güzel hayatı uzun uzun, ballandıra ballandıra anlatıyor; bense yeni bir ahlak uğruna dövüşmek için yollara düşen, fakat kendilerini anlamakta yeteneksiz yol arkadaşlarına raslayan insanların o büyük mutsuzluğunu düşünüyordum... Bu yalnız kişilerin hayatı çok çetindir! Onlar toprağın üzerinde, havadadırlar... İyi bir tohum gibi kimi zaman berketli bir toprağa düşseler de çoğu kez oradan oraya sürüklenirler...

Gün ağarıyordu. Denizin enginlerini pembe bir aydınlık bürümüştü.

Durduk. Şakro kıyının az ötesinde rüzgârın açtığı bir çukura uzandı, gocuğu başına çekerek az sonra uykuya daldı. Ben onun yanına oturup denize bakmaya koyuldum.

Engin, uçsuz bucaksız hayatını yaşıyordu deniz. Sürüler halinde kıyıya koşan dalgalar kumsala çarparak parçalanıyor, kumsal tuzlu suyu emerken hafifçe cızırdıyordu. Beyaz yelelerini savurarak gelen ilk dalga sürüleri göğüslerini gürültüyle kıyıya çarpıyor, onun karşı koymasıyla geri çekiliyorlardı. Fakat arkadan gelen dalga sürüleri birincileri göğüslüyordu. Bir köpük ve serpinti yığını içinde sımsıkı kenetlenerek yeniden kıyıya doğru yuvarlanıyor, hayatlarının sınırlarını genişletmek istercesine hınçla dövüyorlardı karayı. Gün ışığıyla aydınlanan en uzaktaki dalgalar kan gibi kıpkırmızıydı. Her yandan dalgalar doğuyordu. Sanki bilinçli bir amaçla canlanan bu koca su kütlesi, tek damlasını yitirmeden geniş ve düzenli akınlarla amacına ulaşmaya çalışıyordu. Sessiz kıyıya hınçla atılan öncü dalgaların yiğitliği heyecanlandırıyor insanı. Onların arkasından da gün ışığının renkleriyle bezenmiş, güçlü, mağrur ve güzel denizin ilerleyişini görmek hoş bir şeydi...

Burnun hemen arkasında, bordasına kudurmuşçasına çarpan dalgaları yara yara, denizin coşkun bağrında görkemle salınarak büyük bir vapur ilerliyordu. Hani başka zaman olsa, güneşin pırıl pırıl aydınlattığı bu güzel ve güçlü makineye bakarak doğanın kör güçlerini tutsak eden insanoğlu adına gurur duyabilirdim... Fakat yanibaşımda doğanın kör güçlerine taş çıkartan bir insanoğlu yatıyordu.

Tersk bölgesinde ilerliyorduk. Şakro'nun üstü başı şaşılacak kadar paralanmış, kendisi de domuzuna hınzırlaşmıştı. Oysa açlık çekmiyorduk artık. Kazancımız yerindeydi.

Elinden hiçbir iş gelmediği belliydi. Bir gün harman makinesiyle sap ayırmaya kalkışmış, öğleden sonra avuçları kan içinde çıkağelmışti. Bir başka gün ağaç kökü ayıklamaya giriştiğinde kazmayla boynunun derisini sıyırmıştı.

İki gün çalışıp bir gün yürüyerek oldukça ağır ilerliyorduk. Şakro'nun karnı doymak bilmediği için boğazından artırıp üstüne bir şey alamıyordum. Elbise olarak renk renk yamalarla şöyle böyle tutturulmuş bir paçavra yığını kalmıştı sırtında.

Bir gün bir Kazak köyünde, bin güçlkle ve gizlice biriktirdiğim beş rubleyi çıkınımdan aşırıldı; akşam üstü zil zurna sarhoş, yanında da iri bir Kazak karısıyla, o sırada çalıştığım bostana çıkıp geldi.

Kadın:

- Merhaba melun kâfir! diye selamladı beni.

Bu sıfatı hak etmek için ne yaptığımı sorduğumda, Kazak karısı kurula kurula şöyle karşılık verdi:

- Çünkü, şeytan herif, bu delikanlının kadınları sevmesine engel oluyormuşsun! Yasaların izin verdiği şeyi sen nasıl yasaklarsın?.. Melun!

Şakro kadının yanında duruyor, başıyla onaylıyordu onu. Fital gibiydi. İki bir düşecekmiş gibi sendeliyordu. Alt dudağını sarkıtmış; bulanık, anlamsız bakışlarını yüzüme dikmişti. Ben hayretle onlara bakıyordum.

Dev anası:

- Hey, ne diye gözlerini belertiyorsun? diye bağırdı. Çık bakalım çocuğun parasını!

Ben büsbütün şaşırarak:

- Ne parası? diye sordum.

- Çık parayı! Yoksa karakolu boylarsın! Ondan Odesa'da arakladığın yüz elli rubleyi sököl bakalım!

Bakakaldım. Şeytan karı sarhoş kafayla gerçekten de yapmaya kalkarsa dediğini, çok kötü olurdu. Yabancılar karşı zaten sert davranan karakol komutanı tutuklayıverirdi bizi. Ondan sonra ayıkla pirincin taşını! İyisi mi, alttan alayım dedim. Neden sonra, üç şişe şarabın da yardımıyla şöyle böyle yatıştırabilirdim onu. Kadın toprağa, karpuzların arasına yuvarlanıp sızdı. Ben de Şakro'yu yatırdım. Ertesi sabah erkenden, kadını karpuzlarla başbaşa bırakarak köyden ayrıldık.

Şakro, bir gün önceki sarhoşluktan yarı hastaydı. Ekşi, şiş bir suratla ikide bir tükürüyor, güçlkle soluk alıyordu. Bir iki kez konuşurmak istedimse de oralı olmadı. Kafasını koyun gibi sallamakla yetindi.

Dar bir keçiyolunda ilerliyorduk. Küçük, kırmızı kertenkeleler kaçıp gidiyordu ayaklarımızın altından. Doğa, insana uyku veren tuhaf bir sessizlik içindeydi. Gökyüzü ardımız sıra kara bulutlarla kaplanıyordu. Önümüz henüz aydınlıktı. Uzakta bir yerlerde gök gürüldüyor, homurtuları gitgide yaklaşıyordu. Yağmur damlalar halinde dökülmeye başladı. Otlar madeni bir sesle hışırdadı.

Gizlenecek bir yer yoktu. Havanın karartısı arttı ve otların hışırtısı ürkütücü bir şekilde yükseldi. Gök gümbürüyor, mavi bir ışıkla aydınlanan bulutlar sarsılıyordu. Yağmur seller gibi yağmaya, bomboş bozkırda yıldırımlar birbiri arkasına gübüldemeye başladı. Rüzgârın ve yağmurun şiddetinden otlar yere kapaklanmıştı. Her şey zangır zangır sarsılıyordu. Şimşekler göz kamaştırarak bulutları yırtıyordu... Onların mavi ışıltısında uzaktaki sıradağlar bir an için soğuk, gümüüşmsü bir parlaklıkla görünüyor; sonra karanlık bir uçuruma yuvarlanmışçasına gözden siliniyorlardı. Her şey gübüldüyor, titriyor, bir ses kaynağı oluyordu. Tüm doğa sese gelmişti sanki. Gökyüzü ateşler saçarak kendini yeryüzünden yükselen tozlardan, alçaklıklardan arındırıyor; yeryüzü onun öfkesi karşısında dehşete düşmüşçesine sarsılıyordu.

Şakro ürkmüş bir köpek gibi hırıldıyordu. Bense sevinç doluydum. Bozkır fırtınasının güçlü karanlık tablosu karşısında yücelmiş gibiydim. Bu olağanüstü kargaşa beni kendine çekiyor, ruhumda kahramanlık özlemleri uyandırıyor...

İçimde birdenbire, doğanın büyük korosuna katılmak, ruhumu dolduran coşkuyu bir şeylerle anlatmak isteği yükseldi. Gökyüzünü kucaklayan mavi alev, benim göğsümde yanıyordu sanki. Nasıl anlatabilirdim bu coşkuyu? Ansızın, sesimin olanca gücüyle bir şarkıya başladım. Gök gübüldüyor, şimşekler çakıyor, otlar hışırdıyor ve ben kendimi bütün bu seslerle tam bir uyum içinde hissederek şarkı söylüyordum... Aklımı kaçırmış gibiydim. Ama hoş görülebilirdi bu. Kendimden başkasına bir zararı yoktu çünkü. Denizde tayfun, bozkırda fırtına! Doğanın en müthiş olaylarıdır bunlar.

Böylece, herhangi bir kimseyi tedirgin ettiğimi ya da birinin beni kınamaya kalkışacağını aklıma bile getirmeden bağırip duruyordum. Fakat birdenbire bacaklarımdan yakalandığımı hissettim ve ister istemez bir su birikintisi içinde buldum kendimi...

Şakro öfkeyle yüzüme bakıyordu.

- Aklını mı kaçırdın? Ha? Kaçırmadın mı? Öyleyse sus! Bağıрма! Yoksa gırtlığını parçalarım! Anlıyor musun?

Şaşırmıştım. İlk suçumun ne olduğunu sordum ona.

- Korkutuyorsun beni! Anladın mı? Gök gübüldüyor, Tanrı konuşuyor, sense bağıriyorsun... Düşüncen nedir?..

Ona herkesin istediği zaman şarkı söylemek hakkına sahip olduğunu bildirdim.

- Ben söylemek istemiyorum! diye kestirip attı.

- İstemezsen söylemezsin!

Sert bir sesle ve sözcüklerin üstüne basa basa:

- Sen de söyleme! dedi.

- Ya söylersem?

Şakro öfkeyle:

- Bana bak, dedi. Kendini ne sanıyorsun? Kimsin sen? Evin var mı? Anan var mı? Baban? Hısım akrabaları var mı? Toprağın? Şu yeryüzünde kimsin sen? Kendini insandan mı sayıyorsun? İnsan benim! Her şeyim var!.. (Elini göğsüne vurdu.) Beni bütün Kutayis, bütün Tiflis tanır!.. Anlıyor musun? Bana karşı gelme! Bana hizmet edersen karşılığını alırsın! Hem de on katıyla! Yapacak mısın bunu? Ha? Zorunlusun buna! Tanrının herkese karşılık beklemeden çalışmak emrettiğini söyleyen sendin! Oysa benden karşılığını alacaksın! Niye üzüyorsun beni? Akıl öğretmeye, gözümü korkutmaya çalışıyorsun! Senin gibi olmamı mı istiyorsun? İyi bir şey değil bu! Cık, cık, cık!.. Tövbe, tövbe!..

Suluk soluğa konuşuyor, içini çekiyor, oflayıp pufluyordu. Ben, ağzım bir karış açık bakakalmıştım. Yol boyunca bana karşı içinde biriktirdiği bütün hoşnutsuzluklarını ve öfkelerini boşalttığı belliydi. Sözlerinin etkisini artırmak için parmağını göğsüne dayıyor, omuzlarını sarsıyor, özellikle önemli yerlerde de bütün ağırlığıyla üstüme abanıyordu. Yağmur başımızdan aşağı seller gibi akıyor, gök aralıksız gümbürdüyor, Şakro sesini duyurmak için avazı çıktığı kadar bağıyordu.

Durumun gülünçlüğü her şeyi bastırıyor ve kahkahalarla gülmeye başladım...

Şakro tükürüp öte yana döndü.

VIII

...Tiflis'e yaklaştıkça yol arkadaşımın durgunluğu artıyor, yüzü gitgide asılıyordu. Eski ablaklığı kalmayan bu kıpırtısız yüzde yeni bir şeyler belirmişti. Vladikafkas yakınlarında bir Çerkes köyüne uğrayıp mısır toplama işine girdik.

Aşağı yukarı hiç Rusça bilmeyen, durmadan sataşır bize kendi dillerinde söven Çerkeslerin arasında iki gün çalıştıktan sonra çevremizdeki düşmanlık çemberinden ürkeren köyden ayrıldık. On verst kadar uzaklaşmıştık ki, Şakro:

- Artık çalışmaya paydos! Bunu satıp her şeyi alacağız! Bizi Tiflis'e kadar götüreceksin! Anlıyor musun? diye bağıarak koynundan bir tomar ipek kumaş çıkardı.

Kan beynime sıçradı. Kumaşı elinden kaptığım gibi bir yana fırlattım, dörp arkaya baktım. Çerkeslerin şakası yoktur. Kısa bir süre önce şu hikâyeyi dinlemiştik Kazaklardan: Köyde işçilik yapan bir serseri, ayrılırken bir demir kaşık götürmüştü. Çerkesler yetişip yakalamışlar adamı. Üzerini arayıp kaşığı bulmuşlar. Karnını hançerle deşip kaşığı yaraya yerleştirmişler. Sonra da yaralıyı öylece bırakıp gönül rahatlığıyla ayrılmışlar oradan. Kazaklar adamı can çekişirken bulmuşlar. Olayı anlatmış ve daha köye varmadan yolda ölmüştü. Çerkesler konusunda sıkı sıkı uyarılmıştık. Bu ve buna benzer pek çok hikâyeye inanmamak için bir sebep yoktu.

Şakro'ya bunları hatırlattım. Karşımda durmuş beni dinliyordu. Ansızın dişlerini sıktı, gözlerini kırıştırdı, hiç ses etmeden bir kedi gibi üzerime atıldı. Birkaç dakika adam akıllı dalaştık. Sonunda, öfkeyle:

- Yeter!.. diye bağırdı.

Adamakıllı yorulmuştuk. Karşı karşıya oturup uzun süre sustuk... Şakro çalınmış kumaşı fırlattığı yere acıklı bir yüzle bakarak:

- Niçin dövüştük sanki? dedi. Cık, cık, cık!.. Ne saçma şey. Senin malını çalmadım ya. Ne oldu, acıdın mı bana? Asıl ben sana acıdım da onun için çaldım... Sen çalışıyorsun... Benim elimden iş gelmiyor... Başka ne yapabilirim? Sana yardım etmek istedim...

Ona hırsızlığın kötü bir şey olduğunu anlatmaya çalıştım.

- Lütfen sus! diye sözümü kesti. Kütük gibi kafan var... (Sonra horgörüyle sürdürdü sözlerini.) Ölmek mi istersin, hırsızlık yapmak mı? Ha? Haydi oradan! Bu hayat mıdır? Sus!

Yine sinirlenmesinden korkarak sustum. Bu Şakro'nun ikinci hırsızlığıydı. Bir keresinde Karadeniz kıyısındaiken Rum balıkçılardan bir cep saati aşırıyordu. O zaman da az kalsın dövüşüyorduk.

Bir süre dinlenip yatıştıktan sonra, Şakro:

- Haydi, gitmiyor muyuz? dedi.

Yine yola düştük. Yüzü gitgide asılıyor; arada bir tuhaf, kaçamak bakışlar fırlatıyordu bana. Daryal boğazını geçip Gudavur'a inmeye başladığımızda:

- İki gün sonra Tiflis'teyiz, dedi. Cık, cık, cık! (Dilini şapırdattı, yüzü gün gibi ışıdı.) Eve giderim. "Neredeydin?" derler. "Gezideyim!" Sonra doğru hamama! Of be! Tıka basa doyururum karnımı! Anama, "karnım çok aç" derim. Babama, "bağışla beni" derim. "Çok acı çektim, hayatı öğrendim! Serseriler çok iyi insanlarmış! Gün gelir de onlardan birine raslarsam çıkarıp bir ruble vereceğim. Meyhaneye götürüp iç

bakalım arkadaş diyeceğim, bir zamanlar ben de serseriydim! Sonra seni anlatırım babama... İşte bana ağabeylik eden insan... Beni eğitti. Dövdü beni, köpek!.. Besledi... Şimdi buna karşılık sen de onu besle. Bir yıl besle! Tam bir yıl, anladın mı?" Maksim, işitiyor musun?

Bir çocuk saflığıyla söylenen bu sözler hoşuma gidiyordu. Ayrıca, kış gelmek üzereydi, benimse Tiflis'te tanıdığım kimse yoktu. Gudavur'da ilk kara raslamıştık. Şakro'nun sözleri bu bakımdan da ilgilendiriyordu beni. Ne de olsa bir şeyler bekliyordum ondan.

Hiç durmadan ilerliyorduk. İşte, eski İberya'nın başkenti Meşhet'teyiz. Yarın Tiflis'e varıyoruz.

Kafkasya'nın iki dağ arasına sıkışmış başkentini daha beş verst öteden gördüm. Şakro sakindi. Alık gözlerle ilerlere bakıyor, sağa sola salyalarını tükürüyor, ikide bir yüzünü ekşiterek karnını oğuşturuyordu. Yolda bulduğu çiğ bir havucu mideye indirmişti çünkü.

- Benim gibi soylu bir Gürcü, memleketine güpegündüz bu paçavralar içinde girer mi sanıyorsun? Yooook! Akşamı bekleyeceğiz. Dur bakalım!

Boş bir yapının duvarı dibine çöktük, son sigaralarımızı sardık ve soğuktan titreye titreye içmeye başladık. Gürcistan askeri yolu üzerinde keskin bir rüzgâr esiyordu. Şakro dişlerinin arasından hüznü bir türkü mırıldanıyordu... Ben sıcak bir odanın ve yerleşik bir düzenin, göçebe hayatına olan üstünlüklerini düşünüyordum.

Yol arkadaşım kalktı, kararlı bir yüzle:

- Haydi, dedi.

Hava kararıyordu. Kentin ışıkları tek tek yanmaya başlamıştı. Güzel bir görünümdü bu. Vadiyi saran karanlığın içinde ışıklar yavaşça, birbiri arkasına sıçrayıp çıkıyordu.

- Dur! Şu başlığı bana ver de yüzümü gizleyeyim... Bakarsın bir tanıyan olur...

Çıkarıp verdim. Olginskoy Sokağı boyunca ilerliyoruz. Şakro kararlı bir tavırla ısıklık çalıyor.

- Maksim! Şu tramvay durağını görüyor musun, Veriyski Köprüsü'nü? Orada otur, bekle beni! Ama bekle ha! Ben şurda bir eve uğrayıp arkadaştan bizimkileri, babamı, annemi sorayım...

- Çok mu kalacaksın?

- Hemen geliyorum! Bir dakika sonra!..

Bir anda karanlık, dar bir sokağa daldı, gözden kayboldu. Bir daha görünmemek üzere...

Hayatımın hemen hemen dört aylık bir süresinde bana yol arkadaşlığı eden bu adama bir daha hiç raslamadım. Fakat iyi duygularla, şen bir gülümsemeye sık sık anarım onu.

O bana, akıllı insanların yazdığı koca koca kitaplarda bulunamayacak pek çok şey öğretti. Hayat, insanların bilgeliliğinden daha derin ve anlamlıdır çünkü.

1894

C

Aydınlanma Kitaplığı

DÜNYA KLASİKLERİ DİZİSİ

Çıkacak Kitaplar:

- c Bartleby (Herman Melville)
- c Seçme Öyküler (Çehov)
- c Son İbni Sirac'ın Maceraları (Chateaubriand)
- c Gülme (Bergson)
- c Bozkırda Bir Kral Lear (Turgenyev)
- c Benito Cereno (Herman Melville)
- c Alacakaranlıkta-Tonio Kröger (T.Mann)
- c Felsefenin İlkeleri (Descartes)
- c Aktörlük Hakkında Aykırı Düşünceler (Diderot)
- c Üç Kısa Oyun (Pirandello)
- c Marie Grubbe I (Jacobsen)
- c Konuşan Kaftan (Kalman Mikszath)
- c Bozkırda (Maksim Gorki)